

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

GRAD
EREN
3212
BUHR

B 1,224,313

459

8.10

Shakespeare, W. 45 75000.-
ՎԼ. ՀԷՐՍՓԻՅՐԵՅ

ԽԱՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆԵՐ

ՀՌՈՄԷՈՍ ԵՐ ՃԻՒԼԵԻԳԻՄ

Hromos ew Chiewledos

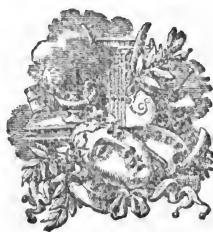
Ի ՀԻՄՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՔԻՂԸՆԻ, ՄԱՂՈՆԻ ԵՒ Ս. ՃՈՆԱԸՆԻ ՕՐԻՆԱԿԱՆՑ
ԴԻՄԸՆԳԻԿԱՆԱԿԱՆ ԲՆԱԳՐԻՔ

ԹԵՐԳԻՄԸՆՈՒԼԵՐ

ՅԼ. Կ. ՏԵՏԵԵԱՆԻ

112 փ.

ՉՄԻՒՆԻՍ.

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԵԵԱՆԻ

— 1866 —

GRAD
E RT N
3212
Bulw

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԲՆԱԳՐԻՆ*

[ՇԷՔՍՓԻՅՐԻ ԵՐԿՈՑ ՎՐԱՅՈՒՅ ՀԱՄԱՐՈՑ ՔՆՆՁԻՆՏՈՒԹԵԱՄԻ]

Աշխարհի մէջ եղած են հանճարի և զբաղիւթեան տէր մարդիկ, որոնց արժանաւորութիւնները՝ կարծեցեալ կամ արգարացի, աւելի փառաւոր և աւելի մշտաւե պատիւներ ապահոված են իրենց համբաւոյ ու յիշատակոց քան զամեն բարձրաստիճան տիտղոսներ, որոնք իրենց որ և է ժառանգական կամ զիւցազնական պահանջմամբ միայն կրնան պարծիլ: Մեր մէջ երեւի են՝ Գիտնական Ճօն Սէլաքն, Իրաւագէտ Հուզըր, Եւրոպայի Կոմիտէի Ճօն Հէյլս, Վարժապետ Գրիշթըն՝ Բաւառիոյ Լիւթնաւը, Տր. Սամուէլ Ճօնսըն և ուրիշ շատեր: Բայց այս բոլոր արժանաւետ լեզւեւորն և ոչ մէկը պիտի իրաւամբ իւր պատուարժան բարեմասնութեանն արժանացած չէ, որքան ԱՆՄԱՀՆ Շէքսփիյր: Թէ որ հեղինակին Յունաստանի կամ Հռովմայ նախնի ժամանակաց մէջ ծաղկած ըլլար, որդի թուականին՝ այն ժամանակուան գիցարանական յիշատակութեանց մէջ անպատիւ տեղ մի բռնած չպիտի լինէր: Բայց Շէքսփիյր՝ կուսպաշտական աստուածակարգութեան մէջէն առնուելէ որ և է անձէն աւելի բարձր պատուոյ համար ծնած էր: Ինք՝ ամեն ուղղագաւ ընտրութեան տէր մարդոց որոնք մէջն է — ճարտարախօսութեան շրջանց վրայ կը բնակի — Իւրաքանչիւր զգացական մաղպոյտութեան՝ կեանք, հոգի և զուարթութիւն կը շնորհէ — իւր զօրավիգն օգնութիւնը բարոյագիտին փոխ կը տայ, և ճշմարիտ կրօնաւորներէ իսկ անարգուած չէ — Ինչ կ'ըսեմ, իւր թշնամիքն իսկ, արդի ժամանակուան սուրբերը՝ «ի գուրս կը գովեն զինք» — և շատ անգամ՝ յակամայոս, ներեալ է, որ իւր յիշատակն անմահացնելոյ համար իւր լեզուն փոխ կ'առնեն որ իւրեանց ահա իւրահասութեանը նպատեւ: «Ն ալ այս Յառաջաբանը գրողին գիտողութեանց միջոցին՝ պակաս գանուեցան պարագայներ պիպիտի անձանց, որք ամբիւնին վրայ իսկ «Էվլին բանաստեղծը» կը պոռային, անանկ ժամանակ մ'ուր կարծէին թէ մեր ամենէ երեւիլի աստուածաբաններէն վկայութիւն կը բերեն:

Ախոս. մէջ որքան ծանրակշիւ խնդիր մի կ'երևի՝ Շէքսփիյրի և իւր զօրծոց պահանջներն չափ պատշաճապէս խօսքերով՝ մեր հիացումն, ապշումն և համարումն գրի առնելու: Այսու ամենայնիւ մինչև հիմա գրեթէ հարիւրի չափ

* Այս բնագիր 1842ին գրուած է: Ծ. Բ.

ղանազան աշխատասիրութիւններ հրատարակեցան ետեւ ետեւ, այս իրաջնէ անդ մահ հազներգութիւն գրութեանց և հանճարոյն վրայօք :

Մեր հեղինակին վարքին վրայ նոր բան մի չկրնար ըսուիլ . իւր կենսագրութիւնն սպասաւորեցինք, այլ իրեն ալ աններելի անիրաւութիւն մ'եղած պիտի սեպուի որ իւր գործերը տպուին՝ առանց ինչ որ մինչև հիմա վաւերական կերպով մեր ձեռքն անցածները յիշատակելու : Սակայն իւր յիշատակը յաւիտեան կ'ապրի . հիացման նորանոր տեղի և բանասիրական քննադատութեան նորանոր նիւթեր պիտի մատակարարէ յաւիտեան :

Եկեղեցական պատմութիւն գրող ժամանակակից պատմաբաններէն մէկը, գրքերուն գերազանցին՝ այն է Աստուածաշնչին վրայ խօսելով՝ այսպէս կը յայտնէ իւր միտքը . «Այն պղտիկ գրքոյկը՝ զոր ծոցին մէջ կրնամ կրել, և հոգւոյս խաղաղութեան համար ամեն մէկ վայրկեական կարօտութիւններս յագեցնել, Վատիկանի բոլոր հաղուսագիրտ հատորներուն չ'աի արժողութիւն ունի իմ քով . և ըստ իմ գնահատութեան՝ բոլոր եպիսկոպոսաց քրտմներէն և ամեն կանոնիկոսաց հակաճառածներէն գերիվերոյ է :» Այս դիտողութեան մէջ անսուրբ բան մի չկայ, երբ ըսուի թէ ինչ որ է Ս. Գրիգոր բարեպաշտ քրիստոնէի մ'աշքին՝ նոյնն է Հէքսփիլթի գործերը ճաշակատէր մարդու մ'աշքին . վասն զի ամենափոքր շահագուտ ներկայացնող առարկայ մ'իսկ չգտնուի որ այս հեղինակս գրութեանց մէջ նկարագրութեամբ երևելի հանգիսացած չըլլայ, որու հանճարին մէջ՝ մտքիկային բնութեան թէ՛ ամենազետեմ է թէ՛ ամենաստորին ստուերներու բոլոր զանազանութեանց և նորաձեւութեանց փայլել կ'երևի : Հէքսփիլթ ամեն նիւթերու մէջ վեհ է, որ և ճշմարիտը, որ և է դարու և որ և է երկրի բոլոր միւս մասնագիրներէն վեհագոյն է կրնայ ըսուիլ, իւր բանագրութիւնները գրելով՝ ամեն առիթներու մէջ վկայութեան կրնան բերուիլ . և այն մարդը, որու խելքը մեր՝ հեղինակին ասութիւններով շտեմարանեալ է, իւր լրջահաղ խորհրդածութեանց նիւթոյ՝ մէջ և խօսակցութեանց առարկայից վրայօք կենսով ժամանակ կորսնցնելու պէտք չունի :

Հէքսփիլթ՝ Պէն Ճանապիւր ըսածին պէս՝ ոչ միայն

«..... Ժամանակն հոգին :

Տեառարնէ՛ հովտանին, հաճախեան ու ստանլիլն .

էր . այլ, այս կէտիս իսկ՝ խորախոհին հաստատ ընկերը, ինչպէս և զուարճասիրին ու բաղդաւորին զուարթ ընկերակիցն է :

«Երբ ալիւլ իեւոմ նախ վեզն Հեռագիրն,

Խեղդի գիւլիւնն մէջ նըլմարեմ գիւլն իմաստին .

Սեհ և անթիւ ինչո՞ւ ժողոջ ճաշդարտը վրայ .

Միւլմաղչոյ և գիւրդեմ սիւն ին ինչոյ

(Փառս՝ իմարհա՞ն և հին փառքերն չիւն ինչո՞ւ)

Ժամանակն միւսմիւսն մեզ՝ է մշտապէս :»

Այս յօդուածին մէջ աններելի պիտի ըլլար չլիւիւն նաև ինչ որ Հէկէ մեր հեղինակին վրայօք կը խօսի իւր Գերմաններէն «Գասախօսութիւնք ի վերայ

Տրամաբանութեանցնի մէջ, զոր Անգղիարէնի թարգմանելով, այս տեղս կը գընեմք. — Գուցէ մինչև հիմա Շէքսպիրի պէս այնքան դէւրմաց կերպով մարդոց բնաւորութիւնները նկարագրող տաղանդ մ'եղած չէ: Ո՛չ միայն, աստիճանաց, սեռերու և հասակի՝ մինչև ամենէ մատաղարոյս մանկութիւնն իջնելով՝ զանազանութիւնները կը ներկայացնէ. ոչ միայն խաղաւորն ու մաւրացկանը, դիւցազնը և քաղաքացիները, իմաստունն ու տխմարը անկեղծ ճշմարտութեամբ մի կը խօսեցնէ ու վարուիլ կը տայ — ոչ միայն ինքզինք անցեալ դարերու և օտար ազգաց մէջ կը նետէ և ամենաճիշդ կերպով կը նկարագրէ, միայն քանի մի ակներև պղծմամբ կերպարանաց, որքին՝ նախնի Հռոմայեցւոց — Գաղղիացւոց՝ Անգղիացիներու հետ պատերազմի մէջ եղած ասէն — նոյն իսկ Անգղիացւոց՝ իրենց պատմութեան մեծագոյն մասին մէջ — հարաւային Եւրոպացւոց՝ (իւր խաղաղութեանց շատերուն լրջագոյն մասանց մէջ) այն ժամանակուան ընկերութեանց քաղաքակրթութիւնը, և հիւսիսայնոց նախնի կոշտ և բարբարոսական վիճակը. իւր մարդային բնաւորութիւնները այնպիսի խորութիւն և ճշգրտութիւն՝ ունին, որք չեն կրնար կարգաւորութեան թակ մտնել և նոյն իսկ վերամշակման մէջ անպատեհ չեն. չէ՛, այս Պրոմէթէոսը ոչ միայն մարդ կ'ըստեղծակերպէ, այլ և ոգւոց մոգական աշխարհին մեծ գանձերը կը բանայ. կէս գիշերային աներկայութիւնները կ'ողորձէ. մեր աշաց առջև՝ իւր վճռակները կը խաղցնէ իւրեանց օտարասուրբ զաղտեանց մէջ. ոգը՝ զուարթալի համբարունքով և յուշկապարիկներով բազմաբնակ կ'ընէ. և այս էակները, որոնք երևակայութեան մէջ միայն գոյութիւն ունին, այնպիսի ճշգրտութիւն և ճշմարտակցութիւն ունին, որք Ապոլլոնի* պէս տուն մարմնով հրէշներ և ըլլային, մարդուն միտքը կը թիւլագործ հօս մտնելով զիջանելու, որ եթէ յիշատի պայպիսի էակներ կարենային գոյութիւն ունենալ՝ անշուշտ այս հեղինակին դրած կերպովը պիտի վարուէին: Մէկ խօսքով, ինչպէս իւր ամենաբեղուն և ամենայնգուպն երևակայութիւնները բնութեան տիրապետութեան մէջ կը բերէ, նոյնպէս միւս կողմէ ալ իրականութեան կոպարներէն պիտո հեռուները գոնուող երևակայութեան սահմաններուն մէջ կը բերէ զբնութիւնը: Չարմանալով կը կորսուինք իւր այնքան տարօրինակ, հրաշալի և անշուր՝ յարակից մեթաֆորութիւնները տեսնելով:

Գրաձեալ թէ որ Շէքսպիր մեր հիացման կ'արժանանայ իւր գերախաղաղութեանց համար, նոյնպէս ալ մեր զարմացման արժանի է կիրքերը յանդիմանացողներուն համար — այս խօսքը իւր ամենընդարձակ նշանակութեամբն աւանդելով, ըստ որում՝ սկսեալով ամեն մէկ իմացական հանգամանքներէ, ամեն մէկ ընտանեկան համագումարութեան կամ անտարբերութեան եղանակներէ՝ մինչև ամենափայլի կատուութիւնը և յուսահատութիւնը կը պարունակէ իւր մէջ: Ինք՝ մտաց պատմութիւնը կ'ընէ մեզ. իւր մէկ խօսքով՝ նախընթաց պարագայից բոլոր հանգամանքները մեր աշաց առջև կը բերէ, իւր կիրքերը՝ ի սկզբան՝ իրենց բոլոր վեհութեամբ մեր աշաց չեն ներկայանար, ինչպէս որ եղբերդակ բանաստեղծներուն բազմաց կը գիտի, որք, ըստ առից Լէօնիկի, սիրոյ օրինաւոր ոճոյն անձնիշխան տէրերն են: Ինք՝ անմահներէ կերպով, սկզբնական ծագմանէ մինչև աստիճանաբայլ յառաջդիմութիւնները կը գծագրէ: «Լայս հեղինակ,

*) Տե՛ս 'է Փոթորիկն: Ծ. Թ.

կ'ըսէ լէսինկ, կենդանի պատկեր կը հանէ, ամեն այն ամենափոքր և գաղանա-
ծածուկ խորագիրութեանց՝ որոնցմով մեր հոգւոյն մէջ զգացմունք մը կը սպրդի՝
և ամեն այն անշնորհիւ տաւալեղօտութեանց ուր որ կ'օգտի. բոլոր գաւազի-
տութեանց՝ որովք իւրաքանչիւր ուրիշ կիւրք ձեռնառն կ'ըլլան իրեն, մինչև որ
մեր բաղանջնայ և ասեղութեանց միայնակ ըռնաւորը լինի,» Բոլոր բանաստեղծ-
ներէն աւելի, զուցէ այս է միայն, որ ուրուագրած է մտային հիւանդութիւն-
ները — սկամազնութիւնը, բանդագուշանքն, լուսնաուտութիւնը, այնքան անբա-
ցատրելի և ըստ ամենայն մասին այնպիսի բացորոշ ճշմարտութեամբ, որ բժիշկ
մի՝ կենդանի օրինակներէ դաս առնելու պէս իր գիտողութիւնները կրնայ հա-
րընտարցնել:

Այսու ամենայնիւ, ճոնսըն՝ Հէքսփիլը դեմ ըսաւ, որ իր կրաշարժութիւ-
նը միշտ բնական չէ ու ճարտարակեղծութենէ ալ զուրկ չէ: Արդարեւ կան քա-
նի մի տողեր, սակայն համեմատական կերպով խօսելով, յղժ քիչ, ուր որ իւր
քանաստեղծութիւնը ճշմարիտ զուգարհութեան կոպարները կը շափազանցէ.
ուր որ պիտո վերասլաց երևակայութիւն մը, ուր որ պիտո պաճառագարգ հան-
ճար մի, իւր տրամագրական անձնամոռացութիւնը բարձրովն անկարելի ձեացու-
ցած են: Ասկէ՝ բնական ու պարզ կրաշարժութեան իդէան ծագած է, որ նմա-
նութենէ զուրկ բացազանչութեանց մէջ կը կայանայ և որ հանապազօրէս կենա-
քէ վեր սեպուած: Բայց աշխոյժեանդ կիրքերը՝ բովանդակ իմացական կարու-
գութիւնները կ'ընկերադասանքն, և հետեւաբար, ի բնէ լուսամտութեամբ օժ-
տեալ անձինք՝ իրենց միտքը աւելի ճարտարագիտ և փոխաբերական իմաստե-
րով կ'արտայայտեն, Բաց յայմանէ, Տիկին Մոնդէկիւի գիտողութիւնն առաջ
բերելով՝ «Գերբնաստեղծ հանճարը՝ կանոններէ դերագոյն և կանոններէ նախա-
կարգ բանով մի կ'ազդարարօթէ, և նոյն իսկ բնութեան վրայ՝ կոչ ընելու իրա-
ւածքն ունի,» Այս իմաստին համաձայն կ'երևի, Գերմանացի բանագրատին դի-
տողութիւնն ալ, թէ բանաստեղծական ձեերու իրաւունքները արգաքապէս կը ը-
ռուած չեն: Հէքսփիլը՝ որ իւր նպատակին վրայ միշտ հաւաստի էր, երբ ու-
զեց որ բաւականապէս զօրաւոր կերպի մի մէջ խօթելով ազգողական ընէ զայն,
ըստ պահանջման աւթի, աւելի ազատօրէն խաղերգութիւն մի մէջ քերելով,
հարկաւ բարեխառնեց զտպաւորութիւնները՝ երբ նայեցաւ որ պիտո կոնծական
են, և անմիջապէս ետք՝ մեր համակրութիւնը յանկուցանող երաժշտական սփա-
փանք մ'ալ ներմուծեց: Ինք՝ իմաստութեան այն անկոկ իդէաները չօւնէր, որք
արդեաց շատերը ունենալ կ'երևին, որպէս թէ բանաստեղծը՝ ինչպէս որ առա-
ծը կ'ըսէ, կոպտիկին պէս՝ մէկ զարկած տեղը մէկ մ'ալ զարնէ:

Այն ընդդիմութիւնը որ ունինք, թէ Հէքսփիլը մեր գարշախօրժ բարոյա-
կանին զգուշելութիւնը բացէ ի բաց խաղարկելով մեր զգացմունքը կը վիրաւո-
րէ, անողորմաբար մեր միտքը կը ճանկուտէ, և մեր զգայութիւնները կը կոշ-
կոծէ խիստ անտանելի և անարգելի տեսարաններ ներկայացնելով, պիտա մեծ
գիտողութեան արժանի բան մ'է՞: Արդեամբաբար, երբեք, վայրենաբարց և

¹⁾ Աստի ըսող միջի խօսքն իւր խորհրդանշանային մէջ և տեսնուի. որ, 2-րդ
ընդ շափու: Ամեն բան լաւ՝ որոյ վերջ բարի, երկու աղնուականք վերանայի:
Վ. Լինադըրի զուարճանք կանայք, և այլն: Ծ. Թ.

արեւելքու զինքերը մեր աչքին հաճախան արտերկայթներով շարժվեց . յանցանքի օգնութեամբ թերութիւնները՝ վեհաձեռնութեան կեղծ ցոյցերու տակ չծածկուաւոյն, և յայսմ մասին՝ ըստ ամենայնի արժանաւոր է: Երկու անգամ աներկան եղեւնագործներ կենդանաբոց, և խիստ ցաւալի պարագայի մի ապաւորութիւններէ խուսափելու համար հնարած ճարտարութիւնը՝ Յօփու-նի¹⁾ և Հափարաոս Գ.²⁾ ի վրայ կրնայ տեսնուիլ: Պինտ գնում և ստորին ցեղի մի յարանկատ ակնարկութիւն ընելը՝ բանաստեղծին յանձնապատասխանութիւնը հաշ-մացնել պէտք է: Իւր արհեստին համար բարեբաղդաբար, Շէքսփիյր ազնիւ և գործական ապաւորութեանց ընդունակ եղած ժամանակի մէջ ծնած է, ու խիստ զօրաւոր նախնի ժամանակէ մնացած հաստատամտութիւն կար բաւական, որ ա-մեն մէկ արեւական ու աստղաբաւուն նկարագրութիւններէ վեհերասութեամբ յետո չընկրկեցան:

Մեր ապրած ժամանակին մէջ տեսնել սղերբութիւններ որոց ձախողական վախճանն սիրահարեալ իշխանուհւոյ մի նուաղմամբ կը վերջանար: Թէ որ Շէքսփիյր երբեմնակի հակառակ վերջնածայրը կ'իջնէր, այն ալ իւր մէկ ազ-նիւ սխալմունքն է, որ հակադասութեան լիութենէ կը ծագի. այսու ամենայնիւ, այս մեր եղբերակու Յիստին՝ որ երկիրը կը շահութակոծէ և եր-կիրը իւր ծղկնեաց վրայէ խախտելու կ'ընդաւնայ. որ, Եպիկուրէսէ աւելի ահ-աւելի՝ մեր մազերը կը քստնեցնէ, և զարհուրանքն արեւին կը ստանցէ, նոյն ժամանակին՝ բաղդընտիր բանաստեղծութեան յանկուցիչ սիրունութիւնն ունի: Փոքրիկ աղու մի պէս՝ սիրոյ հետ կը խաղայ և իւր երգերը՝ փղնկաբեր հաւալանաց նման կ'արտայնչուին: Իւր հանճարովը ահագնամբարձ բարձրու-թիւնները և անդաւովհ խորութիւնները իրարու հետ կը փառցնէ. և ամենա-օտար ու ըստ երեւութից անհաշտելի յատկութիւններն իւր իրեն հետ խաղա-ղաբար կը կենակցին: Ողբներու և բնութեան աշխարհները՝ իւրեց զանձերը իւր ուղեբուն տակ բերած յանձնած են: Զօրութեան մէջ՝ կիսաստուած. հե-ռաւորութեան մէջ՝ մարգարէ. իւր համոզմանս իմաստութեան մէջ՝ բարձրա-գոյն գառու պահպանողական հրեշտակ մ'է, որ ինքզինը մահկանացուաց մէջ խոնարհեցուցած է, որպէս թէ իւր զերբնականութեան յարզը ճանչցած չը-լար, և պզտիկ աղու մի պէս ալ պարզաոտիր և անմարտաւուն է:

Շէքսփիյրի կատակերգական տաղանդը՝ ողբերգականին և կրաւորականին մէջ ցուցուցածին նման սքանչելի է. նոյն բարձրութեան հաւասար կը կենայ, նոյն ստրածութիւնն ու նոյն խորութիւնն ունի: Ծիծաղերգական հանգամա-նաց և առիթներու մէջ՝ պինտ հնարարութեամբ գտակ մ'է: Խիստ ան դժուա-րութիւն մի պիտ' ըլլայ երևան հանելը թէ սկզբն գտե՞ր առե՞ր և անոնց իւրա-քանչիւրը. ինչպանէ, իւր արմարագութեան լրջաբար մասանց մէջ՝ կը նայիմք որ արդէն զիտցուած բռնի մի հասարակօրէն ձեռնարկու եղած է: Իւր ճիծաղ-երգական Գերախաղութիւնները՝ լրջերգականին հետ՝ ճշմարտաման, որոշազան և խորութեամբ են: Այնքան քիչ հակամտութիւն ունի անձուներկաբի, որ առաւել կրնամք ըսել թէ իւր թատերագէտներուն շարք խիստ սիրուն և քն-

¹⁾ Յե՛ն յոթնուս: Ծ. Թ.

²⁾ Յե՛ն Ի Հափարաոս Գ: Ծ. Թ.

բշտովայել են տեսարանի համար. թէ միայն երեւելի գերասան մի կրնայ ըստ արժանւոյն ձեռնդրել և պիտո մտադիր ունենդիրները միայն կրնան կատարելապէս հասկնալ: Ոչ միայն շատ տեսակ խենդութիւններ ստուերագծեց, այլ և պարզ անմտութիւնները պիտո զուարճալի և զբօսալի կերպերով ներկայացնելու ձեւեր հնարեց:

Շէքսպիրի արամբրգական հանճարոյն մասնաւոր յատկութեանց վրայ՝ առանց ասկէ աւելի ծրագրելու փորձն ընելու, թո՛ղ ակնթարթական նշմարով մի, մեզ այնքան վարպետօրէն կերպով թողուցած ամենէ հանճարիմաստ նիւթոց ոմանց վրայ՝ վերջգրեալ դիտողութեանց և բանագատութեանց ընդհանուր ճշմարտութիւնը նոյնհետայն երեւան հասնելու և հաստատելու ջանք մ'ընեմք:

Որպէս զի այս Փարձագիր և Յառաջաբան պիտո երկար ու ձանձրալի չերեւայ, ընթերցողը, առնչաբերեալ տողերուն վրայ իւր միտքը գրաւել տալով գոհ ըլլալ, զանոնք իր առջև եղած գրքին մէջ շուտ մի դարձնելէ առաջ:

Թէ որ պատահելի մի խրատ տալ ուզեմք, «Ամէն Բան լա՛ւ որչա՛ վեջէ Բարի»ի Ա. Արարուածին մէջ՝ «Օրհնեալ ըլլաւ, Պէ՛րտրամ» և այլն բաներով սկսուած խօսքերէն աւելի ինչ կրնամք ընել, Դարձեալ՝ երիտասարդուհի մի, իր մոլուրեցուցչին որդգայլութիւնէն զգուշացնելու համար, նոյն խաղարկութեան Գ. Արարուածին մէջ արուած խրատաբանութիւններէն աւելի ինչ բանի կրնամք ուշադրութիւն ընել տալ, որ կ'ըսկսի, «Ձգ'յշ կեցիր անոնցմէ, Ա'րտեմիս, ևն.»:

Բայց «Ըստ Հաճոյիցդ» խաղարկութիւնը ու Բ. Արարուածին մէջ՝ Խենդին նկարագրութիւնը և Ժամանակին վրայ ըսած բարոյական խօսքերը կարգաւ, ինչպէս որ սա տողերէն կ'երևայ, որ «Բարեհաւ խենդ, ևայլն»ով կ'ըսկսի: Ապերախտութեան զգուշիւ և դարչելի յանցանքը՝ ո՞վ այնքան կենդանի գոյնեբով նկարագրած է քան զՇէքսպիր, նոյն խաղարկութեան մէջ, թէև երգի ձևով, որ կ'ըսկսի «Փշէ՛, փշէ՛, ո՞վ գառնաշունչ հողմ»:

Արդէն ամենուն ծանօթ եղած «Եօթն Հասակ»աց*) նկարագրութիւնները նման չունին. և շատ առիթներու մէջ՝ արուեստագիտաց սնապարծ ջանքերն արթնցուցած, վարժարանաց տղայքն զբօսուցած և հաճեցուցած և մէջը նշանակուած ամեն տեսակ ու իժնակի մարդոց սպառնութիւնն ու զարմանքը քրքրած են:

Բայց անկարելի է, Յառաջաբանի մի ներած սահմանին մէջ, պարզ գիտողութիւններ իսկ ընելով, այս ընտիր գրուածոց ուրուագիծն հանել: Եւ ոչ ալ հարկ է որ հոս տեղ, խաղարկութեանց զաղտնի հնարքներուն, բարոյականին և ընդհանուր գերախաղութեանց շրջագիծն հանել ընթերցասիրաց առջև, որովհետև (այն Տիպիս մէջ) իւրաքանչիւր թատերգութեան սկիզբը բանագրատական նախադուռեր բրած ենք:

*) Յե՛ւ Ըստ Հաճոյիցդ. Արտ. Բ. Տե՛ւ. Է. Ծր. Թ.

ՍԻՆԴԻԿԱԿԱՆ ԳԵՂՈՍԹԻՅՈՒՆ

(Կրճատեալ է Բնագրէն)

ՍԻՆԴԻԿԱԿԱՆ ԳԵՂՈՍԹԻՅՈՒՆ, Անգղիական տրամադրական բանաստեղծութեան պատմութեան մէջ ամենէն երեսնէ անուանուող անձը, ծնած էր ի Սթրաթֆորտ-Արքն-Էլքն, Ապրիլ 23ին, 1564, Հայրը՝ որ նշանաւոր ընտանիքէ ծագեալ էր, բրդավաճառութեան մէջ ընդարձակ գործեր կ'ընէր և ժամանակաւ ալ պաշտօնակալ և Սթրաթֆորտի դատապետ եղած էր, ուր որ բաւական ժամանակ իր խաղաղութեան դատաւոր մնացած էր: Մայրը՝ Արտէնի Հին ընտանիքէն էր, որ նոյն կոմսութեան մէջ աղետազոյններէն էր: ՍԻՆԴԻԿԱԿԱՆ, որ ստան զաւակաց անդրանիկն էր, գեղջկական ձրիավարժ դպրոցի մի մէջ հասարակ կրթութիւն առաւ, ուր որ հասանական է քիչիկ մի Լատիններէն տեղեկութիւն ցտացաւ: Իւր մատաղ հասակին մէջ, հայրը քաջաց զինք իւր քոյն առաւ որ իւր գործոց օգնէ, այս կերպով արգելք եղաւ իրեն որ դասական գրականութեան մէջ աւելի յառաջագիմութիւն չկրցաւ. ընեւ. սակայն թէ որ երբէք Հին հնգիշնակները աւելի ուսումնասիրելով մշակելու ըլլար, պիտի կարենար արգիւթ քիչիկ մի սանձհարեւ իւր բոցաղին եռանդը, բուն աշխարհ և շնորհալի այս լանդակութիւնն իսկ՝ որոնց վրայ կը հիմնուի Շէքսպիրը՝ հասարակութեան նիւթ կընան մտաակարարել: Որ և իցէ կերպիւ, կ'երևի որ իւր հօրը իրեն առաջարկած կենաց վիճակն ստանձնելու ընտրած է. բոտ որում կը գտնուի որ իւր տասնեութեան հասակին մէջ՝ Աննա Հաղավէյի՝ դրացի հարուստ անասականի մ'աղջկան հետ ամուսնացած է որ իրմ ութ տարեկան աւելի մեծ էր: Այս իւր գերազանցական հաստատութեան և իւր արուեստական զբաղմանց վրայօք՝ այս միջոցներուս, մէկ որոշ տեղեկութիւն մի չկրնար գիտցուիլ. բայց կ'երևի որ յանգիստաբար և անկանոնաէր էր, սա պատճառաւ որ Սթրաթֆորտի մօտ, Չարլքոթի Սըր Թոմաս Լիւսիի եղնիկը զողնալու մտադիր եղող խճբին ընկերակից գտնուած էր: Այս անտուութեան պատճառաւ հալածանք կրեց և այս հալածանքն ալ աւելի խտացուց իւր վրայ՝ երբ պարերգական ձևով գրեւոր մի շինեց այն աղետականին վրայ և անոր հարկի աւագորան վրայ վաղցաց: Դարձեալ՝ այն տառնակալը պատրուակօրէն հնդկական կերպով մի անձնաւորեց, ՍԻՆԴԻԿԱԿԱՆ ԳԵՂՈՍԹԻՅՈՒՆ ԽՈՒՆԻՆԻՐՈՒ Կատակերգութեան պատմութեան մասին մէջ՝ ինքնաձիգ գործարարի գերը տալով, որ առաւել ևս զգուշ թշնամութիւնը, Թէեւ շիտա՛ն ընկելով՝ անկողնածօրէն բարեկիրտ մարդ մ'ըլլալուն համար Սըր Թոմաս, իւր ներողամտութենէ և անյիշաշարութեան շփոթանցութենէ պատճառած էր:

Այս երեսուսարդին անխոստութեան հետեանքն այն էր որ Լոնտոն քաղաքալու պարտաւորեցաւ որ ապաստանարան գտնէ. գուսաներգութեանց համար իւր արդէն ախորժակ զգացած ըլլալուն սա պարտոյցը կընամբ ունենալ որ առաջին անգամ իր թիւնը գերառանց հէա բրաւ, որոց մէջ իրեն բարեկամ տալացաւ Թոմ

մաս կրկն անուանվ քաղաքացին որ այն ժամանակուան ժողովրդական գաւառն մի էր: Այս տեղափոխութիւնը կը կարծուի որ 1586ին տեղի ունեցած է, որ ժամանակ ինք լասն երկու տարեկան էր, թէ որ աւանգութեանց հաւատ ըն-
ծայելու պէտք եմք, ըստ անոնց՝ յուշաբարի պաշտօնեայ կամ օգնական ըլլալու հարկադրուած էր, և ըստ այլոց անհաւանական պատմութեան՝ ներկայացուցն տեսնելու համար եկողներուն ձիերը կը բռնէր, որ այն ժամանակուան սովորու-
թեան համեմատ՝ տուանց ծառայի կը զային:

Իբրեւ գերառան՝ իւր գերակատարութեան զազաթնակէտը իւր Հաժիթի բուն ոգին էր. «Ըստ աւելի հաճութիւն պիտ՝ ըլլալի, կ'ըսէ Մ. Բովլ*», Շէքս-
փիլյորի հանճարոյն և գրութեանց վրայ գիտողութիւն ըրած ժամանակ, թէ որ կարենայի իմանալ որ և է հեղինակութենէ, թէ իւր առաջին գրած խաղաղու-
թիւնը որն է. անշուշտ այս տեսակ բաներու մէջ հետաքրքիր մարդոց համար հաճութիւն մ'է տեսնել և գիտնալ թէ Շէքսփիլյորի պէս տաղանդաւոր մար-
դու մի առաջին փորձադրութիւնը ինչ էր: Գուցէ հոգ չընեմք իւր առաջին գրութիւնները փնտռելու, ինչպէս որ ուրիշ հեղինակներու կ'ընեն՝ իրենց նը-
ւազ կատարելագործեալ գրութեանց համար: Արտեստակութիւնն՝ այնքան քիչ և բնութիւնն՝ այնքան մեծ մասնաբաժին ունէին իւր աշխատասիրութեանց
մէջ, որ թէեւ բնական չեմ գիտեր, բայց անասարկայս իւր գեղատիւնութեան ժա-
մանակ գրած խաղաղութիւնները ամենէ ազգաւազմեններ ըլլալ պէտք են, ըստ
որոք աւելի աշխոյժայայտ և աւելի բոցեռանդ երևանալութիւններ պարտաշա-
կեղեղեն համար ամենէ գերազանց կը սեպուին: Այս խօսքով՝ չեմ ուզեր որ
կարծած թէ ըսել կ'ուզեմ որ իւր իգէտները ցանաւա ու այլանգակ էին որ
պատողութիւնը կառավարելու կանոնէ անկախ եղած ըլլան. այլ իւր մտածած
քանը հասարակօրէն այնքան վաճմ, այնքան ճշդական և այնքան իրաւացի և ինք-
նամէկին էր որ կամ շատ քիչ որբագրութիւն կը պահանջէր և կամ բնական.
և անգամին՝ անաշառ գտողութեամբ անմիջապէս կը հասնուէր: Սակայն, թէեւ
ընդհանրապէս անորոշ է թէ ամեն մէկ խաղ մը ժամանակ շարագործած է, այլ
կան ըսնի մի անցքեր անոնց մէկ քանիներուն մէջ որք իրենց թուականը որո-
շիւ կը տան: Ձորօրինակ, Հենրիխո Հինգերդի մարտը Արաբական զինքը
եղած Պարսիք՝ գեղեցիկ հանճարով մի Իսաէրի կոմսին ուղղուած պատիւ մի
քննարկ՝ կը վկայէ թէ այն խաղը այն լորսին իւրանեալով մէջ թաղուհայն զո-
րավարը եղած ատեն գրուած է. գարձեալ իւր Հենրիխո Ռիփերդի խաղին վեր-
ջը՝ Եղիսարէթ Թաղուհայն և անոր յաջորդ Յակոբոս Թաղաւորին վրայ գրած
զավարանութիւնը՝ ապացոյց մ'է թէ այն խաղը՝ այս իշխանաց վերջնայն Անդ-
ղիայ աթոռը բարձրանալէն ետք գրուած է: Սակայն իւր խաղերը ինչ և իցն
փոքն գրուած ըլլան, իւր ժամանակի մարդիկը այս անտեսալարաբանալութեանց
այնքան բազմանոց հոգնութիւն զգալու սկսած էին, որ իրենց մէջ այսպիսի գո-
վելի հանճարի տէր մարդու մի երեսն երնելուն չափազանց զոհ էին, նայելով
որ իրենց անցածները այսպիսի հաճոյական կերպով ծախսել տալու կարող է:
Իւր իմաստութեան առաւելութենէ զատ՝ ինք զուարթ բնութեան տէր մարդ մ'էր,
իւր վարձանց մէջ քաղցրաբար և խիստ հաճելի ընկեր, այնքան որ, զարմա-

*) Այս ու Շէքսփիլյորի մ'Էստիլ Բուրդէրը Կոլոնիւնիէն Գին է: Ծ. Բ.

Պալի բան չէ որ այսքան բարեմամբութեամբքը՝ այն ժամանակուան ամենէ երեւելի ընկերութեանց ինքզինք ճանաչեցուց, Եղիսարէթ թագուհին իւր խաղաղութեանց շատը իւր առջև ներկայացնել կը տար, և անտարակոյս իւր առանաճեալ շնորհաց առհասարակեայնէր տուած է. անշուշտ այս կոյս իշխանուհւոյն կը նկատի որ տողը.

«—Սիրուն վեստախան մի՛ յարեմտից ամուսնագծեալ» — Երազ յամուսնամէջ զիշերի:

Եւ այս տողին բոլոր անցքը՝ շատյարմար կերպով և խիստ վայելչութեամբ գիպեցուցած է այս իշխանուհւոյն, որ Հինբիլիո Չորրորդի Երկու Մասանց ալ մէջ գտնուած Փօլսթաֆի զարմանալի դերախաղութեանց այնքան հաճած էր, որ պատուիրած էր իրեն որ ուրիշ խաղի մէջ ալ մացնէ զայն՝ և սիրոյ դեր նկատել տայ. այս պատճառաւ է, կ'ըսեն, որ Վիկտորիէ Զաբաթեք խախտել ներս աշխատասիրած է, որ շիտակը, իւր հնազանդութիւնը պակասուած ըլլալուն հիանալի ապացոյցը տուող խաղարկութիւն մ'է, թէ և թագուհին իւր նպատակները առատաճեալն է բաւական, այլ միայն այս իշխանուհւոյն չէր պարտաւորեր իւր հանճարին մեծ համբաւոյն իւր վրայ բերած բաղդին առատութիւնը, Երեւելի շնորհքներ ու նպատակը և բարեկամութեան նշաններ տեսնելու պատիւն ստացած էր Սաութհամթընի կոմսին կողմանէ, որ դժբաղդ Իսէքսի կոմսին ցուցուցած բարեկամութեան համար այն թուականին պատմութեանց մէջ ներկեն հանդիսացած էր: Այս ազնիւ լորտին նուիրած էր իւր Սփրիտի և Սփրիտի բերթուածը: Հէքսփիլթի այս պաշտպանին վեհանաճարտութեան մէջ փլուզեալ նշանաւոր է, որ թէ որ սուղուած լըլլայի Սքը Վիկտորիէ Տ'Ավընէնդէ*) մինչ մեզ հասած պատմութիւնէ, որ հաւանաբար իւր զործոց շատ ընտանեացած կ'երևի, չալիտի համարձակէի որ հաւատամ, թէ այս Սաութհամթընի լորտը՝ անգամ մ'իբն հազար փառնաւ տուած է, որպէս զի կարողանայ դնուածք մ'ընելու, որոյ մտադիր է եղեր հեղինակին: Այս այնքանի հազարու գէպ առատարտութիւն մի է, որ գրեթէ հաւատար կը գայ արդիգարեանց առգաղղիացի պարիչս և առ Իգալացի երգիչս ցուցուած չլալլ առատաճեալութեան:

Իւր կենաց վերջին ժամանակներն անցուց՝ ինչպէս որ ամեն դաստիարակ մարդիկ կ'ընեն, հանգստութեան, մեղուակեցութեան և իւր բարեկամաց ընկերութեան մէջ, իւր հանգստանել խելքը և բարեբարոյութիւնը իրեն ծանօթութիւններ ստացուցին և դրացի ազնուականաց գաներ բացին: Եստից մէջ, ինչպէս որ նոյն երկրին մէջ յիշուած պատմութիւն մ'է, Մ. Քըմպ անունով ծեր ազնուական մի կար իրեն մասնաւոր բարեկամ, որ այն կողմեր իւր հարստութեան և տոկոսաբերութեան համար նշանաւոր եղած էր. օր մի, այնպէս պատահեցաւ որ իրենց քանի մի հասարակ բարեկամաց մէջ զուարճալի խօսակցութեան մ'ատեն, Մ. Քըմպ ծիծաղական կերպով մ'ըսաւ. Հէքսփիլթին, թէ միտքը դէրած է որ իւր տաղանադներ շինէ թէ որ այնպէս պատահի որ իրմէ դեռապրի, սակայն քանի որ չէր դիտեր թէ մարդիկ ինչ կրնան ըսել իւր վրայ իւր մահ:

*) Հիսթորիքի թիւան որդին՝ որ այնի խնամանի ետէ՝ անը միջոց անաւ թիւորանի վարչութիւնը որտէջնէ իմանալի մի. քայլ այս ալ տառնց օրտնիքի թիւնը լինաւ: Մ. Թ.

ուանէն ետք, կ'ուզէր որ անմիջապէս շինուի. ասոր վրայ՝ Հէքսփէյր հետեւեալ շորս տողերը տուաւ իրեն.

“Հարիւրին տասըն այս տեղ խորը փորագրուած է,
Ցասնէն մինչեւ հարիւրը իւրեան հոգին փրկեալ չէ.
Թէ որ անծ մի հարցընէ, Թէ Ո՞ր նընջէ յայս տապան,
Հօ՛, հօ՛, այն իմ ձօն Վըմսն է, պատասխանէ ստտանան”:

Իւր մահուանէ քանի մի տարի առաջ Սթրաթֆօրտ բնակեցաւ, Գլուպտոնի բնտանիքէն ծախու առած տան մի մէջ, որ մինչև Վերահաստատութեան ժամանակները իւր սերնդեան ձեռք մնաց, երբ նոյն բնտանեաց տնդամներէն մին վերադնեց զայն, և որու ներկայացուցիչներէն մին: Սըր Հակ Գլուպտոն՝ Կարրիզի, Մազլիսի և ուրիշներու հետ՝ Հէքսփէյրի ձեռք տնկուած Թթենիին տակ կը նստէր, 1742ին:

Մեռած է իւր ծննդեան տարեդարձի օր, Ապրիլ 23ին, 1616, իւր շէշ-յիսուն և երկրորդ տարեկան հասակին մէջ: Իւր մարմինը Թաղուեցաւ Սթրաթֆօրտի մէծ եկեղեցւոյն սրբարանի հիւսիսային կողմը, ուր դասին վրայ յիշատակարան մ'աւ դրուած է, որու մէջ կամարի մի տակ նստած կացութեան մէջ կը ներկայի, առջև բարձիկ մի սփռուած, ալ՝ ձեռքին մէջ զրիշ՝ ու ձախ ձեռքը՝ դաշարաթուղթի մի վրայ յենած: Հետեւեալ Լատիններէն երկտողեանը՝ բարձիկին տակով փորագրեալ է. —

«Judicio Pylum, genio Socratem, arte Maronem,
Terra teget, populus moeret, Olympus habet.»*)

Այս Լատիններէն արձանագրութեան կրնայ յաւելցուիլ անոր ներքև գրուած տողերը. —

“Ըզկայ ա՛ռ անցաւոր, Լ՛ր այդչափ ըշտապիս,
Բնմեքցի՛ր, Թէ կարես, զի՞նչ ժանտ մահ ի շիրմիս
Ջետեղեաց. Եւրպիյի, եւ ընդ որ վաղ շիջաւ
Որնուծին. ոյր անուամբ այս դամբան պըճեցաւ
Առաւել քան ըզմեծագինս, ցորչափ համայն զոր արար՝
Եթող արճեստ յարակեաց, այլ Սըղթահամար յիւր հանճար”:

Այս յիշատակաբարը իւր մահուանէն եօթն տարի ետք կանգնուեցաւ. բայց ներքևը իւր դերեզմանաբարին վրայ հետեւեալ տողերը կը տեսնուին, որոնք կ'երևի որ խոշոր և մանր գիրերու անճաշակ խառնուրդով մի փորագրուած են, իւր դամբանաշինութեան ժամանակ:

“Ազնիւ Ուրեկամ, Ի ՍԷՐ Յիսուսի եկ անտես եղիր
Որ ՀՈՍՄ Ամիոփուած հողեղէն հաւը բնաւ չփորկի՛ր
Որնեան լիցի Յող Այն Մարդը որ այս Գարսնց կը լնայէ:
Եւ անիծեալ Այն՝ որ իմ Ոսկորներ տեղէն կը խախտէ”:

*) «Դասակարգութեան Պիւղիան, հանճար Մալլատայ, արհեստ Մարոնեան,

Երկր գահգաւտէ, խաղաղութիւն ուրիշ, Ուղի-ժողո՞ւսն է:»

Ի՛քր՝ ներսորի գրադարութեան անշուշտ, որ Պիւղիանի Խախտութիւն եւ արհեստը՝ Պիւղիանիան չեն: Ծ. Թ.

Անտաղդ է թէ այս պատուերն ու նշովքը Հէքսփէյր ինք զրան է թէ իւր բարեկամներն մին¹⁾։ Գուցէ ատենէ մ'ենք կմայինքը տեղեկնէն վերցնելու և կմայնարանի մէջ զետեղելու սովորութեան նկատմամբ ունենայ. այսպիսի անծարանութիւններ լատինական շատ տապանադիրներու մէջ կը գտնուին։ Այսու ամենայնիւ, Հէքսփէյրի Քաջորդքը այն ժամանակէ ի վեր մեծ խնամով ամեն քննակրութենէ պաշտպանուեցան։

Իւր ընտանիքը կը բաղկանար երկու աղջիկ և մէկ տղու զաւակէ՝ Համիլէր անուն, որ տասներկու տարեկան մնաւ։ Սիւզանա՝ անդրանիկ և իւր հօր սիրելի աղջիկը՝ 1607 Յունիս 5ին կարգուեցաւ, Տր. Ճօն Հօլլ բժշկին հետ, որ 1635 Նոյեմբերի մէջ մնաւ, 60 տարեկան։ Տիկին Հօլլ՝ 1649 Յունիս 11ին մնաւ, 66 տարեկան։ Միայն մէկ զաւակ թողուցին Եղիսարէթ անունով 1607-Ցին ծննդած, որ 1626 Ապրիլ 22ին կարգուեցաւ Մեծապատիւ Թոմաս Նաշի հետ. այս ալ՝ 1647ին մնաւ. անկէ ետք Ապրիլի 16ին որ ի Նորթհամփթընշայր, Սըր Ճօն Պարնըրտի հետ ամուսնացաւ, բայց երկու ամուսիններէ ալ զաւակ չթողլով մնաւ։ Եւրդիթ՝ Հէքսփէյրի կրտսեր աղջիկը 1615-16 Փետրուար 10ին ամուսնացաւ Թոմաս Գուինէ անուն մարդու մի հետ և մնաւ փեմբ. 1661-62ին, իւր 77 տարեկան հասակին մէջ։ Գուինէէ երեք արու զաւակ ունեցաւ, Հէքսփէյր, Հաիկարտոս և Թոմաս, որոց ամենն ալ ամուրի մնան և այս տեղ մը հեղինակին սերունդը չկուի։

Հազար 741ին, Վլէթմփնթթի արքայանոցին մէջ արձան մի կանդնուեցաւ ի յիշատակ մը (սակահաշտեան) ընդ հազածութեամբ Պըրլիթընի կամօսին, Տր. Միլայի, Մ. Փոփի, և Մ. Մարթինի։ Այս շրջանքը մեծակերտն էր (որոյ համար 300 փառնաւ վարձք առաւ) որոյ ուրուագիծը քենդ շինած էր, և նոյն տարին Յունիս ամսոյ մէջ հանդիսացուցութիւնը տեղի ունեցաւ, հարիւր քան և հինգ տարի մահուանէն ետք այսպիսի մարդու մի՝ զոր կը յատկապէս շնորհակցէ և որոյ հանձնար՝ բովանդակ այս երկար թուականին մէջ գրեթէ մոռցուած կ'երևի։ Լոնտոնի իւրաքանչիւր թէատրոնի գերատնտեսները նպաստախաղեր տուին որ ծախքը թեթեւնայ, և Վլէթմփնթթի Ասպետը և կանոնիկոսպետը ստակ մի չափն նուիրուած տեղւոյն համար։ Միայն Տրիւրի-Լէյնի թէատրոնի ներկայացումէն զոյացած ստակը 200 փառնաւ կ'անցնէր. բայց Գուինէթ-Վարաքնի թէատրոնի արդիւնքը 100 փառնաւ չանցաւ։

Բոլոր այս անկատար տեղեկութիւններէն, զորս իւր վարքապատուաբերէն և յիշապատուաբերէն քաղելու կարող եղած եմք, ընթերցողը պիտի տեսնէ որ Հէքսփէյրի վրայք նուազ տեղեկութիւն²⁾ ստացուած է քան գրեթէ բոլոր այն հեղինակներէ ոյք գովելէ հազուադիպութեան առարկայ եղած են, բան մի այն-

¹⁾ Գրեթէ ի որ զայս յիշեալ մարդը Հէքսփէյրի անունը նշանակել սուղած է այս սորանաբերէն մէջ, բայց յաւելած չէ, իսկն զի ի Սէր Բաւլ՝ որ ձեռք է, և ՀՈՍ Բաւլ՝ յիւր, երբեք մեծաւրէ Սէքսթիլ Բէնէն և չէ ՀԷՔՍՓԻՆՑ, Ծ. Բ.

²⁾ Այս իտիւիւն իրոյ մտաբերակել և լար հաւանութիւն է որ Հէքսփէյր, թեև լալ դերասան, և լալ հեղինակ, յափտեայ Բարթ մ'անկցած է, և հերեմաբար էտ լարէ մտաբերած մէջ հաշտ, Յազոյոյ տար իրանէ մէջ Բէրել Սըր Վլ. Տ. Լէնէնդէ և Ելէնի դերուէ։ Ծ. Զ.

քան աւելի շնորհապարտութիւն չէր կրնար տալ, որքան որ ծանօթութիւն մի այս գրանչելի մարդուն կանխադէպ ուսումնասիրութեան, իւր գրչին յառաջագիմութեան, իւր բարոյական և ընկերային յատկութեանց, իւր բարեկամութեանց, իւր թերութեանց և ինչ որ կը նկատի իւր անձնական պատմութեան, թայց բոլոր այս անդակեանքուն վրայօք իւր ժամանակակիցները ու անմիջական յաջորդները լուռ ձեռքած են, և թէ որ բան մի կրնայ նորայայտիլ այն ալ ուրիշ կերպով չկրնար ըլլալ, բայց եթէ արտախուզելով այնպիսի աղբիւրներ որք որքն չհիմ խուսափած են ջերմագին հետախուզութիւններէ այնպիսի մարդոց որք իրենց բոլոր կէտքը և իրենց զօրաւոր ազդանդը նուիրած են անոր յիշատակն վերականգնանցնելու և աշխատասիրութիւնները հաշակելու:

Շէքսպիրի տրամաբանական համարը թէն մեծ էր իւր ապրած ժամանակ, այլ մասամբ իւր քաղաքի եղաւ՝ երբ գաղղիական ճաշալը մուտ գտնելով նախամշար սեպուեցաւ և գաղղիական ձեռքիները ուսումնասիրութեան կարողութիւնները բաւականները բայց ետքէն դարձեալ իւր ընտանական արժանապայել պահանջման բարձրացաւ, մինչեւ որ իւր արտագրութիւնները աղբային ճաշակ մի հաստատեցին, և մինչև այսօր առաւել ևս պատիւ դանելու վրայ է իւր հանճարը:

Վաղէր գիտողութիւն կ'ընէ թէ Շէքսպիր Անգլիացի ազգին սիրահանդին հանդիսացաւ զարէ մ'աւելի և թէ այն բանը որ հարկիւր տարիի շաբ աղբային հիացումը գիւտանագրեց, նախապատուիրաբար պիտի ապահովէ զայն յաւիտեան, թէն ճշմարտութիւն մի կրնայ նշմարուիլ այս գիտողութեան մէջ, սակայն դիւրապատ և անուրանալի իրողութիւնն այս է, որ հանճարի ընդածին մեծ զօրութիւնը միայն կրնայ կանխակալութիւնն հաստատել:

Շէքսպիրի վարուց վրայ բնագրին վերոյգրեալը թարգմանելէն ետք՝ հետեւեալը կը համառոտեմք Ա. Յիմայի գրուածքներէն.

Շէքսպիր 1586ին վերջերը, երբ 22 տարեկան էր, Լոնտոն կը գայ, ուր Կարմիր-Յուլ պանդոկին մէջ Մարկի Ֆաուսթը կը ներկայացնէին, որ այն ժամանակուան արդարապէս ամեն յարգուած խաղաղութիւններէ մին էր:

Այս երիտասարդը այն մայրաքաղաքին մէջ քանի մի ժամ թափառելէն ետք Կարմիր-Յուլի պանդոկին առջև կը հասնի և իւր ծոցը ձեռքած վերջին դեմարը առնով ներս կը մտնէ ու ներկայացման վրայ կ'ընթանչանայ, խաղուն ընծալէն ետք՝ գերասանաց խմբապետը գտնելով կ'իմացնէ անոր, թէ ինք ձեռնարկածաւ մի հինգ զաւակաց անդրանիկն է^{*)}, աղէկ կը թուութիւն մ'առած ու վերջերս ալ փոստագրիտի մի քով զրազրութեան պաշտօն վարած, բայց հեղինակն զեպքին պատճառաւ՝ նոյն փոստագրիտին իրաւիւք Աթլաթֆորտէ փախած է, և թէ այժմ թէ իւր ստամբ և թէ քաղկը պարագ ձեռքած ըլլալով կը խնդրէ որ զինք իւր խմբին մէջ ընդունելով պատուաւորաբար իւր ապրուստ ճարէ, Ասոր վրայ մէջերին յարմարութիւն կ'ընեն որ իբրեւ յուշարար ձեռք խմբին մէջ և

*) Ահիւ Բեռլինը՝ Բրոտ-Լեմբուր-Պրի և Դաւն զաւակաց անդրանիկն է: Ծ. Բ.

աստիճանաբար ընտանեկանով գերասանական արհեստին աշխատի ինքն ալ գերասանութիւն ընելու, այն պայմանաւ որ իւր ուսուցիչը և հազուելիքը ճարտի իրեն և երբեմն ալ քիչ մ'ընտան, որպէս զի անով երբեմն տապեղուլունք խաղայ և երբեմն ալ գաւաթ մի գարեջուր խմէ, Հոս Հէքսփիլը իւր կենընթացը կը յարգարէ, այսինքն գերասանութիւնը կատարելապէս սովորէ և գործքի գնեւէ ետք՝ երբ Յակոբոս Ա. թագաւորն ամուսն կը բարձրանայ, անորմէ՝ Աջայ թէւատրոնի առանձնաշնորհութիւնը կ'ըստանայ:

Հէքսփիլը, իւր քոսանմայ դուստրուեստական կենընթացին մէջ՝ երեսուն և հինգ խաղարկութիւն աշխատարեց և այս ժամանակամիջոցին մէջ՝ ի բաց առեալ Մարլա որ իւր նախորդն էր, Պէն Ճօսըն որ իւր միջաժեռն էր և Սըր Վիլիամ Տ'Ալբընէզ իւր յաջորդը, իւր ժամանակուան բոլոր գրասիրութիւնը ինքն իւր գլխէն ուղղածնէց, Այսօրուան օր ո՛վ գիտէ Չարման, Մարթըն, Բօլէյ, Միտլթըն, Վէպսթէր, Հէյվուս, Փօրա, Տէքէր, Հիլլէյ, Տրէյթթըն Ֆինքս, Ֆլէյթըր, Դանիէլ Չէթլ, Պրաուն, Տէվլըբօրդ, Ֆիլլոս և Փիլլոս, Բուարլո, Կաշ, Լօճ Սաքփլ, Կրիյն, Կասթըն, Կեկըր, Բրեթթըն, Վաթթըր, և ո՛վ չգիտեր ՂՀէքսփիլը:

Իւր ժամանակին առաջին բանաստեղծի համբաւն ունէր. և իւր տարեկան եկամուտը՝ եօթն ութ հազար ոսկիի կը հասներ որ այսօրուան հաշուով՝ երեսուն հազար ֆրանքի համարժէք վարձամուտ ըսել է: Այսուհետեւ ուղեց որ իւր հայրենիք դառնայ յաղթանակով ուրիշ փախտական եղած էր: Իւր ծննդական երկիրը դառնալէն ետք՝ իւր կենաց վերջը՝ իւր ծագմանը միջնութեան մէջ ինկաւ, Դիլզ շէքզ ծխածնի մի նման՝ որ հրեղէն երկիրց բարձրութեան մէջ կը փայլէ, բայց իւր երկու հորեղաններէն՝ ամպերուն մէջ աներկոյթ կ'ըլլայ:

Անկէ ետք իւր վրայօք բան չգիտցուիր, բաց յայտնանէ որ 1616 Ապրիլ 23ին մեռաւ, իւր ծննդեան տարեգարձական օրը, 52 տարեկան, այն թուականին՝ որպէս 57 տարի ետք մեռնէր պիտի Մալիէր՝ միայնակ անձը որ կրնամք իրեն հետ համեմատել:

Սըր Վիլիամ Տ'Ալբընէզ որ կը պարծեր թէ Հէքսփիլի որդին է, համազուած՝ թէ ասանկ հօր մ'ունենալու պատիւն իւր ծննդեան արտաք կը ընելէ, այս մեծ վարպետին արձակ և ազատ թողութեամբ տապաւնեցը մանկով՝ մեծ թեատրոնի մի վարչութեան ձեռնարկեց և 1643ին Կարոլոս Ա.էն պարօճուութեան տխուրոսն ստացաւ: Պաշտպանազականաց ժամանակ Միլտոն իւր կենանքն ազատեց, այս ալ փոխադարձաբար անոր կենանքն ազատեց: Վերահաստատութեան ժամանակ: Այս եղաւ առաջինը որ թէատրոնը պոնազարգելու և տեսարանները աւաջօք փոփոխելու արհեստը մտցուց. իւր վարչութեամբն էր որ Տիգին Եմաքըրըն տափին անդամ տեսարանի վրայ գերասանուհւոյ գեր կատարեց Պէնսլէմենթի*) անձնաւորութեամբ:

Սըր Վիլիամ Տ'Ալբընէզ 1668 Ապրիլ 17ին մեռաւ, և իւր հետ ընկաւ վերջին ընծիւղ բանաստեղծին՝ որ զկիւի Աստուծոյ ամենէ շատ ստեղծողն էր:

*) Տիգ. յոթնուրոս. Ծ. Բ.

ՇԷՐՍՓՈՅՐԻ ԿՏԱԿԸ

(ደብተርነት፡-የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አስተዳደር ዘመናዊ የሥራ ሂደት፡)

Ի ղառանձինքներդդում աւուր Մարտի, յամի թագաւորութեան Յակովբայ
արդի Տեառն և Արքային մերոյ Անդղիոյ, ևսյն, շորքստասաններդդի. և Սկզբ
տիւր ղառաններդդ իններորդի: Բամի Փրկին 1616,

Յանուն Աստուծոյ, Ամէն :

Ես՝ ՎԼԻԽԻԱՄ ԵԷՐԱՓԻՐ, ծնեալ ի ՍՊՐԱՅՓՈՐՈՒ-ՍՔՐՆ-ԷՎՐՆ, ի Կէնգ, որ իշկումսութեանն ՎԼԱՐՎԻԻՐԻ, իմ (օրհնեալ է Ս.ՍՈՒՈՒՈՒՄ) կատարեալ առողջութեանս եւ խելայիշութեանս մէջ՝ սոյնով իմ վերջին կտակս եւ հրիտակս կ'ընեմ եւ կ'ը հրամանադրեմ, հետեւեալ կերպով եւ եղանակաւ. — այսինքն.

ԱՆՎԷՆ՝ Իմ հողին՝ կը յանձնառնեմ ի մեռս Աստուծոյ իմ Արարչին, յուսալով եւ ապահովաբար հուսադառնալով որ իմ Փրկիչս Յիսուսի Քրիստոսի միայնակ շնորհաց միջնորդութեամբ, յաւիտեանական կենաց մասնակից ըլլալու արժանանայ. եւ մարմինս՝ ի հող, ուրկէ որ շինուած է:

ԴՐՅԷԼ Կը տամ եւ կը հրիտակեմ իմ Յուդիթ աղջկանս հարիւր յիսուն փառնոտ (լիրա*) Անգղիական օրինաւոր ստակ, որ հետեւեալ կերպով ու եղանակաւ հաստուցօխ իրեն. այսինքն, հարիւր փառնոտը՝ ի պարտաւորոյ իւր ամուսնութեան մասին, մահաւանէս տարուան մի Վիշոցին մէջ, այն պայմանաւ որ ամեն մէկ փառնոտի համար երկու շիլլինկ սակ տրուի, որքան ժամանակ որ նոյն զումարը մահուանէս ետք անհատոյց մնայ. եւ մնացորդ յիսուն փառնոտն ալ, երբ ինք յանձնառու չըլլայ, կամ այնպիսի զոհացուցիչ ապահովութիւն տայ, որ այս իմ հրիտակագրիս խնամակալները պատշաճ հատեն որ ձգեն կամ բաշխեն իմ մահուանէս ետք իւր վրայ եկած կամ իւր մասին ինկած կամ ինկնելիք ստացուածքը կամ իրաւունքը, որ աւատահող կալուածք մի է իւր շրջակայիւրը, զետեղուած ու կեցած ի վերոյիշեալ Մորաթթօրա՝ Սքըն-Էվլըն, ի նոյն կոմսութեան Վարպիլիքի, կազմելով մասն կամ վարձահող յաւատակաւորածութեան Բովինկոմնի, իմ աղջկանս Սիւզանա (Շ-Է-Ն) Զօյի՝ եւ իւր ժառանգաւորաց՝ մասնեւնապէս:

*) Լեւոն: ոսկի կամ քուն շիւղիկ:

Գրչեւ Եւ տամ եւ կը հրիտակեմ իւր երեք որդւոց **Ալիլիամ** Հարդի, — Հարդի եւ **Միքայէլ** Հարդի, ամեն մէկուն հինգական փառնտ, հատուցանելի՝ մահուանէս մէկ տարուան միջոցին մէջ:

Գրչեւ Եւ տամ եւ կը հրիտակեմ յիշեալ **Սիրաթֆօրտի** Հօլլի՝ բոլոր արծաթեղէններս զորս ոճիմ հիմա, բաց ի արծաթեայ խոշոր եւ ոսկեգօծ արկղիկներէս՝ այս հրիտակիս եղած թուականին:

Գրչեւ Եւ տամ եւ կը հրիտակեմ վերոյիշեալ **Սթրաթֆօրտի** աղբատաց՝ տասն փառնտ. **Պ. Թոմաս Բըմպի** իմ սուրս. **Մեծապատիւ Թոմաս Բըսըրի** հինգ փառնտ. եւ **Քրանսիս Գօլլինսի** **Ալարվիլի** զիւղաբաղաքին, ի կոմսութեանն **Ալարվիլի** որ ի **Խէնդ**, տասն երեք փառնտ, վեց շիլլինկ եւ ութ բէնս, հատուցանելի՝ մահուանէս մէկ տարուան միջոցին մէջ:

Գրչեւ Եւ տամ եւ կը հրիտակեմ Համլէդ (Համնէդ) **Սատլըրի** քսան եւ վեց շիլլինկ եւ ութ բէնս, որ մատանի մի գնուի իրեն. **Ալիլիամ Բէյսլտսի** որ ի **Խէնդ**, քսան եւ վեց շիլլինկ եւ ութ բէնս, որ մատանի մի գնուի իրեն. իմ սանիս՝ **Ալիլիամ Ալօրըրի** քսան շիլլինկ ոսկեղբամ. **Մանթօնի Նաշի** որ ի **Խէնդ**, քսան եւ վեց շիլլինկ եւ ութ բէնս. եւ իմ ընկերակցացս՝ **Ճօն Հէմինճի** **Բիլըրտ Պըրկէնի** եւ **Հէնրի Գօնտէլի**՝ ամեն մէկուն քսան եւ վեցական շիլլինկ եւ ութ բէնս, որ մատանի գնուի իրենց:

Գրչեւ Եւ տամ, կը կտակեմ, կը հրիտակեմ եւ կը հնարօրինեմ իմ աղջկանս **Սիւզանա Հօլլի**՝ որպէս զի լաւ եւս կարողանայ որ կարգադրէ եւ առաւել եւս կարգադրելու յաջողի, բոլոր ընչազուխ ստացուածքս կամ կալուածքս, ամեն պարագայիւք, որ ի վերոյիշեալ **Սթրաթֆօրտ**, որ **Նիու Բլէյս** կ'անուանի, որու մէջ ես հիմակ կը բնակիմ. եւ երկու ստացուած կամ կալուածք՝ իրենց պարագայիւք, որք վերոյիշեալ **Սթրաթֆօրտ** զիւղաբաղաքին մէջ տեղերը **Հէնլի** փողոցին մէջ զետեղուած, գտնուած ու կեցած են. եւ իմ բոլոր համբարներս, ծխարաններս, մրգաստաններս, պարտէզներս, արտերս, եւ որ եւ իցէ ժառանգընչութիւնքս, որ զետեղուած, կեցած ու գտնուած են, կամ կրնան գտնուած, պահուած, պահպանուած, կամ առնուած ըլլալ վերոյիշեալ **Ալարվիլի** կոմսութեան՝ **Սթրաթֆօրտ-Սթըն-Էլվընի**, **Հին Սթրաթֆօրտի**, **Պիլըքընի** ու **Ալէլքըմի** եւ ասոնց որ եւ իցէ քաղաքաց, աւանաց, զիւղիկներու, դաշտերու եւ արտավայրերու մէջ. նոյնպէս եւ բոլոր կալուածքս ու ստացուածքս իրենց պարագայիւք, որոնց մէջ **Ճօն Բօպինսըն** անուն մէկը կը բնակի, զետեղուած, կեցած ու գտնուած **Պլաթֆորայրի** մէջ ի **Լոնտօն**՝ մերծ ի **Ալարտրօպ**. եւ բոլոր միւս երկիրներս, ստացուածներս, եւ որ եւ է ժառանգընչութիւնքս, որ վայելէ ու միայնակ տէր ըլլայ բոլոր վերոյիշեալ բարեաց իրենց ամեն պարագայիւք, նոյն **Սիւզանա Հօլլ**, ցորչափ իւր բնական կեանքը տնէ. իսկ իւր մահուանէ ետք՝ օրինաւորապէս իւր մարմնէն

սերածնեալ անդրանիկ արու զաւակին . եւ այն անդրանիկ որդիէն սերածնեալ արու ժառանգաց . եւ ի պակասիլ այսպիսի սերունդի մի, օրինաւորապէս իւր մարմնէն սերածնեալ երկրորդ արու զաւակին, եւ այն օրինաւորապէս սերածնեալ յիշեալ երկրորդ որդւոյն մարմնոյ արու ժառանգաց . եւ ի պակասիլ այսպիսի ժառանգաց, յիշեալ Սիւզանայի մարմնէ օրինաւորապէս սերածնեալ երրորդ արու զաւակին, եւ այն օրինաւորապէս սերածնեալ յիշեալ երրորդ որդւոյն մարմնոյ արու ժառանգաց . եւ ի պակասիլ այսպիսի սերնդեան, նոյնը զործադրուի եւ մնայ իւր մարմնէն օրինաւորապէս մէկմէկու ետեւէ սերածնեալ չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ եւ եօթներորդ արու զաւակաց, եւ յիշեալ չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ եւ եօթներորդ զաւակաց մարմիններէն օրինաւորապէս սերածնեալ արու ժառանգաց, այնպիսի եղանակաւ՝ որով յառաջն սահմանուած է եւ կը մնայ իւր մարմնոյ առաջին, երկրորդ եւ երրորդ որդւոց եւ անոնց արու ժառանգաց համար . եւ ի պակասիլ այսպիսի սերնդեան, յիշեալ ստացուածքները յիշեալ քեռացիներս Զօյի, եւ անորմէ օրինաւորապէս սերածնեալ արու ժառանգաց ըլլան եւ մնան . եւ ի պակասիլ այսպիսի սերնդեան՝ իմ Յուդիթ աղջկանս եւ իւր մարմնէն օրինաւորապէս սերածնեալ արու ժառանգաց . եւ ի պակասիլ այսպիսի սերնդեան՝ իրաւացի ժառանգացն իմոց՝ յիշեալ Վիլլիամ Ելքսիիլի յաւիտեան :

ԴՅՅԻՆՆԷ Եւ տամ իմ կնոջս՝ իմ երկրորդ ամենալաւ անկողինս իւր կահիւր :

ԴՅՅԻՆՆԷ Եւ տամ եւ կը հրիտակեմ յիշեալ Յուդիթ աղջկանս արծաթեայ ոսկեզօծ լայնաբերան տաշտս : Բոլոր մնացորդ ինչքս, անմնական իրքս, վարձերս, պնակեղէններս, զոհարեղէններս եւ առտնին մօեքքս՝ պարտքերս եւ նուիրաբաշխութիւններս հատուցուելէն եւ յուղարկաւորութեանս ծախքերը տրուելէն ետք՝ կը տամ, կը բաշխեմ եւ կը հրիտակեմ իմ փեսայիս Ճօն Զօլլիի՝ որ ի Կէնդ եւ իմ աղջկանս Սիւզանայի՝ իւր կնոջ, զորս կը կարգեմ եւ կ'ընեմ հրիտակատար այս իմ վերջին կամացս եւ կտակիս : Եւ կը թախանծեմ ու կը պարտաւորեմ յիշեալ Մեծապատիւ Թոմաս Բըսըլը եւ Հրանսիս Գօլլինսը որ ի Կէնդ, որ տոյնի ինամակալքն ըլլան : Ասկէ առաջ եղած բոլոր կրտսկներս կը յետակոչեմ եւ զայս կը հրատարակեմ իմ վերջին կամքս եւ կրտակս : Եւ վկայութիւն որոյ, ես իմ մեռօքս ստորագրեցի յաւուր եւ յամին վերայգրեալ ի սկզբան :

յիւէն

ՎԻԼԼԻԱՄ ԵԼԷՔՍՓԻՅՐ

Մոյնի հրատարակման վկայք .

ՖՐԱՆՍԻՍ ԳՕԼԼԻՆՍ :

ՅՈՒԼԻՈՍ ՀՕ :

ՃՕՆ ԲՕՊԻՆՍԸՆ :

ՀԵՄՆԷԴ ՍԵՏԼԸՐ :

ԲՕՊԼԻԴ ՀՈՒԼԹՔՕԹ :

Ի ԹԱՐԴԱՆՁԷՆ

Գուտաներգութեանց ինչ նպատակով ու մարդու բարոյականին որքան օգտակար ըլլալու համար յորինուած են ըսելը աւելորդ կը համարեմ, ինչու որ անուն ծանօթ բան է:

Այս կերպ երկեր, իշխողացոյց թէ նախնի և թէ արդի հեղինակները մեզ յիշատակ թողուցած են, բայց կը ցաւիմ ըսելու որ մեր նախնիք մեզ այսպիսի հաճելի յիշատակներ չթողուցին, կամ դո՛ւկ մինչև հիմա երևան եկած ըլլալը չենք գիտեր: Արդի չեալ հեղինակութեանց մէկ քանին Հոյերենի թարգմանելով՝ ժամանակ առ ժամանակ մեր ուղղութիւնը աշխատեցան անոնց ճաշակը տալ մեր Ազգին, բայց ընտ. չունանուեցաւ. մինչև հիմա հեղինակ մի որ Հեքթիլիյի պէս գովութեան արժանաւոր թատերգութիւններ աշխատախերելով է լոյս ընծայել իր գասական գիրք, թէև առանց մոռնալու այս ալ յիշեմք, որ երբեմնակի մանր մանր գովելի հեղինակութիւն ընողներ չպակեցան, անոնք ալ թուով քիչ և կղզիացեալ պատահմամբ:

Երբ առաջին անգամ Հեքթիլի կարդացի, սքանչմտալով յափշտակուեցայ և ուղեցի որ խելոյն թարգմանելու. ձեռնարկեմ, մտածելով որ այս երեկելի հեղինակ անշուշտ բոլոր եւրոպական լեզուներու թարգմանուած ըլլալով, դեռ մեր Ազգի ծանօթ չէ, Դատ դժուարութիւն կրեցի միջ գոնուած գարնունածառք անգղիարանութիւնները, կերպ կերպ երկասյրարանուան գծուարիմաց և երբեմն անշուշտ իմաստներ բացատրելով հայադնելու, որ ինչպէս որ ընական է, բնուորին անուշութեան մեծագոյն մասը կ'սրնցուց: Այսպէս պատահեցաւ մանաւանդ. Կարթիւք-Բէն Սիւլանացը թարգմանած ժամանակ, զոր առաջին ընտրած էի պիտո ծիծաղական ըլլալուն, Թարգմանութեանց միջ ըստ մեծի մասին տառաւել բառ առ բառ թարգմանելը նախադաս սեպեցի, որպէս զի Հեքթիլի բական զեղեցկութիւնը առանց խանգարուելու աւելի ճշդիւ ցուցուի:

Ես, ըստ կարեաց զայս թարգմանելով՝ սիրելի Ազգիս պզտիկ ծառայութիւն մի ընելու. նպատակաւ՝ մոռնէտոս այն է որ խախտյա մ'ըլլայ մերաջեկոց այսպիսի ձեռնարկութիւններ ընելու: Թէև 1853ին հեղինակիս մէկ քանի խաղարկութիւններ թարգմանեցի, այլ ճակատադրարար անյաջող բարդ ունեցաւ. անոնց յապտորութիւն. սակայն առանց վհատելու անէի ի վեր ուրիշ մասեր ևս թարգմանելու. շարունակեցի նէ ալ, մինչև հիմա փոշոտած մնացին: Հազար 853ին Օւլոփի Արարտեանքի մէջ Կարթիւք-Բէն Սիւլանացը կ'իյնար մնաց և 1-862ին, «Գլխակ» ին միջ՝ Հաճիկը նոյն վեճակն ունեցաւ, և բոլոր թարգմանութիւններէս միայն Սիւլանացի Առաջաւանը ամբողջ, շնորհիւ բարեկիցութեան Ս. Բարեպաշտին, նոյն տարի Յաւերթահարսի մէջ՝ մահ առ մահ լոյս տեսաւ: Դժ. այժմ էր ներկայեմ օրերէն Ազգիս սոյն ՀԻՄՆԵՐԱՆ ԵՒ ՃԻՆԵՆԵՐԱՆ:

իր Ընտիր ճաշակ հեղինակիւ երևալոյրեաց, որոց քաղցրութեան մէջ թէ որ թարգմանութեան համար նուազագօրած է, յուսամ որ ներդաշնակ ըլլալու են անոր թերութեանց, որպէս զի քաջալերութիւն ստանալով յաջորդաբար միւս շատոնց ի վեր թարգմանութեանքն ալ ի լոյս գան:

Այսպէս կը մնայ անգղիական մի թէ որ մտադրութեամբ կարգայ այս մեծահանգր հեղինակին մուգայաքերի գրչին խրինիմաստ դժուարութիւնները, սրտայոյլ ազգուութիւնները, ամենաքնքշող քաղցրութիւնները, պատշաճաբար ներդաշնակութիւնները և ամենապարզ բնականութիւնները ևսյն, ևսյն, որոց համար Անգղիացիք զինք մինչև երկինք կը բարձրացնեն:

Ընթոխյրի իւր խօսքը գործ ածելով՝ «Բանաստեղծին աշը՝ զատանջան նբարտաւեամբ ըլլելէլէլ, Ըստարեմբար երնիտ յերեւ երեւ յերեւ ի յերեւ, և ինչ տրեւ երեստաւեամբն» անտառն ինքնու յն Գ ի յարժանութ, Բանաստեղծին Գրչիւ՝ օրոյն աշը՝ տեղան Բնաստեղծին աշան Գ ի յարժանութն» «Երազ յամանմէջ ցիշերի» Արար. Ե. Տես. Ա. Այս անգը՝ իւր վրայ կրնամք յարմարցնել:

Իւր իմաստից մէջ միշտ լակոնայտս է. ահա Երեւելի օրինակ մի. «Ալլա ինչ լալա» — Համէլթ. Արար. Գ. Տես. Ա. աշխարհահաշակ խօսք՝ գոր Խարտապաշ զազաց շատեր գեռ մինչև ոյտօր բերանին հասարակ զոյց բացն են երկու զարեւ աւելի է, և կը զոր թիւանի յիշուա Արարուածին քոցման միջոցներուն այն խօսքով իւր մեծախօսութիւնը կ'ըսկի — Ալլա ինչ լալա, աշա է ինչիւր»*) այսինքն, մարդասպան ըլլալ թէ չըլլալ պէտք է:

Խորհրդաւոր և բառախաղական զուարճախօսութիւնը այնքան կը սիրէ, որ լրջական արամբրգութեանց շատին մէջն իսկ կ'ըսողներն յաճախ միմեմաբան խեղկատակներու և կոպտիկներու գրուցարութիւններ, որք կերպով իւր թախծական անցքերը էր թէ թեցնեն, երբեմն այնքան յաճախ որ կրնամք ողբերգականակերգութիւն անուանել զանոնք. ասոր պէս ալ ինչպէս որ բնագրին Յառաջանը կը յիշեցնէ, երբեմն անպատկառ խօսքեր ալ միայն արանց. այլ կանանց իսկ ըսել կը տայ: Բայց փոխարինաբար, իւր ժամանակի կոչոտ անգղիներն էր կոկելու. շատ օգնած և լեզուին նորահնար բառերը ճոխացնելու աշխատած է:

Ընթոխյրի գործից մէջ խտուրէր չկան, և չեմք գիտեր թէ որն է ըսեմք իւր առաջին հրաշնկերաւ — անմիք Հովելին ու Մատիթին է կ'ըսեն, անմիք Յաւելիս Կեսար, և անմիք Իւր Բաբար և Ալլա Հիւելիս Գ. լրջագրականին մէջ բայց ասոնց գուցէ կարենան զուգակցիլ Ոմելլա, Գիմիթիլ, Անտոնիս և Կլայպորտ, Կրիզուան և Չոփ Ընդ Լոփա: Իսկ ծիծաղագրականին մէջ՝ ըստ իւր Ալիսիսի Զատարեմար Խախանիլէ, Բազալ ալլալ Ընդ աշը՝ և Ալիսիսի Ատաաաաաաաա զերգացնց է Կատալիսիսիսիս Սիտալալալ, որոյ մէջ նմանակեղծութիւնը կարգացած են գուցէ շատեր՝ 1847 տարւոյն Վենետիկի «Բազալիսիսիս» մէջ, Երեստեալ մակագրի տակ:

Ըստ մեզ, իրեւ անգղիացի խօսելով՝ ամեն գործերը գովելն են: Արդարեւ իւր խաղարկութեանց մէջ քանիներուն նիւթերը ուրիշ աղբիւրներէ փոխ առած է, այլ ճշտարկն բոլորն ալ իւր հեղինակութիւններն ու գրուելն է:

To be or not to be, that is the question,

Իւր գործերը մահուանէն ետք անկարգաբար տպուելուն համար, ճշգիւ չի-
զիացուիլ թէ ինչ յաջորդակարգութեամբ հեղինակած է: Երևելի տիպերն՝
Ճեփէն, Բոֆի, Իւլի, Սիլվիէն, Մօլնի, Վալդեմարն, Բէյտի և Նալի օ-
րինակներն են: Բայց այս անգղիացի հեղինակներուն տպագրածէն ալ աւելի ընդ-
արձակագրէն (10 հատոր) և մեկնութեամբ լի տիպը՝ 1773ին Ճօնարն և Սթի-
վենի աշխատակցութեամբ ըրածնին է, որոյ աւելի կատարելագործեալ տիպը
1783-93ին ի լոյս եկած է:

Բայց ի իւր թատերադասկան բանաստեղծութիւններէ, ունի նաև բանի մի քեր-
թումաններ, որոց մէջ գնահատուած են Արտիտէ և Արտիտէ, Լուիսիէն և
Լուիսիէն, Տարտարի մի որդունը, Երտարտիէն սփռուեալը և մի քանի
ուրիշ նուագերգութիւններ:

Իւր երկերը ընդհանրապես չափաբերեալ են, երբեմն նմանայնոց և երբեմն
անմանայնոց առջերով և բայց ի Յովհաննէս Բադաուէ, Լուիսիէն Բէ, Հին-
գիլի Զէ և Տիպո Արտիտէն, անցորդ խաղից մէջ տեղ տեղ քիչ մ'արձակ
խառնած է. այլ անհակառակելի կերպով կրնայ հաստատուիլ որ իւր ոճը վսեմ
ըլլալէ զամ' իրութիւն է, մանաւանդ միջանկեալ մանր մունր սասնաւորներունը:

Չանագան կրից և մուլութեանց վրայ գրած է հետեւեալները՝ յաղագս
Փռուստրութեան, ցուցամուլութեան, անմիաբանութեան, նախանձու և զա-
նազան կրից՝ Մագալէթի, Համիթի, Յուլիոս Կեսար և Հենրիկոս Զ.

Վրէժխնդրութեան, սխալալութեան, յախուռն կրից և անգլութեան՝ Տի-
տոս Լինտրոնիկոս, Տրոյիկոս և Կրէսիտէ:

Առաքնութեան և հաստատամտութեան՝ Երազ յամսունամէջ գիշերի, Հռո-
մէոս, Չափ ընդ չափու, Պերիկլէս և Երկու ագնուականք Վերոնայի:

Չեղիութեան, անգլութեան, փառասիրութեան և ազատութեան՝ Հենրի-
կոս Ը.

Կեղծաւորութեան, խաբէութեան և նենգաւորութեան՝ Գիւրգէլին, Անտո-
նիոս և Կրէսպատար:

Իշխարատեղութեան, եղբայրսիրութեան և անիրաւութեան՝ Ըստ հաճոյլից:

Իշխարատեղութեան և համբերատարութեան՝ Փոթորիկ:

Դիւրահաւանութեան, անուղղադատութեան և խորդախաւթութեան՝ Ոթնկոս:

Եւրոպ իգասիրութեան և ծնողաց շահասիրութեան՝ Վլինտզըրի Չուար-
նտսըր խանդաններ:

Խենդութեան և ունայնասիրութեան՝ Երկուտասաներորդ գիշեր:

Բարբարոյութեան և քաջաճութեան՝ Խեռուհիոյն զգաստանալը:

Վրէժխնդրութեան և հնարագիտութեան՝ Համիթ, Վենետիկի վաճառա-
կանը:

Կախաճութեան և վրէժխնդրութեան՝ Չմնուան Պատմութիւն և Գործիւնոս
կամ Կորիւղանոս:

Անգլագ կրից՝ Չափ ընդ չափու:

Չաւակասիրութեան՝ Կատակերգութիւն Սխալանաց:

Չաւակաց ապերախութեան՝ Լէար Քաղաւոր:

Առաքնութեան, սխալալութեան ու հաստատամտութեան՝ Հռոմէոս:

Դիւրահաւանութեան և վրէժխնդրութեան՝ Յովհաննէս Քաղաւոր:

Անխորհրդութեան՝ Հենրիկոս Գ.

Չարութեան՝ Հենրիկոս Ե.

Անբարոյականութեան և անցաւորութեան՝ Հովհարտոս Գ.

Հալսլութեան կամ անխոհեմ առատաձեռնութեան՝ Տիմոն Աթէնաց:

Չրպարութեան՝ Բագում աղմուկ ընդ ուլին:

Ուխտադրութեան՝ Սիրոյ կորուսեալ ջանքեր:

Յարատեւութեան՝ Ամեն բան լաւ որոյ վերջ բարի:

Անցաւորութեան՝ Հովհարտոս Բ.

Գաղանջայտութեան («Չէ՛ք է՛նչ ծախու՛մ որ ոչ յայտնեցի») և վերջինգրութեան՝ Համլէթ:

Գերախաղութեան անձնաւորութեանց մէջ այնքան բնական կը ներկայացնէ որ իւր շարտադրափայլ վարպետութեան վրայ կը հիանամք: Տե՛ս, Վէնիսիէի վաճառականի մէջ՝ Հալլըքի դերը, կարծեա թէ սցարուան Հրէի մի կերպերը և խօսքերը գործ կ'ածէ, որ կը ներկայի իւր որոշամիտ վերջինգիրը, իւր ներկայացուցած միւս անձնաւորութեանց մէջ կը փայլեցնէ հետեւեալները, Համլէթ՝ իւր խորունկ մտածող և անընկճելի դիւցազն. Յակովս՝ իւր խառնակիչ, բանասարկու և շարակամ. Բօրթիա՝ իւր խորագէտ և հնարագիւտ. Գեսդեմոնէ՝ իւր տիպար անմեղութեան և հաւատարմութեան. Ճիւլէէզգա, Իզապէլ, Միլանտա՝ սիրոյ և առաքինութեան. Վատարինէ թագուհի՝ անյիշատակութեան. Մագսթրէթ՝ իւր անյաբ փառասէր:

Այս աւ յիշեմք որ Շէքսպիրի ժամանակները տեսարանի վրայ կանանց գէրեւ աքը կը կատարէին:

Ինք՝ Մօլիերի պէս բժշկաց հակառակ չէ, թեւ անոր պէս ազահութիւնն ու կեղծաւորութիւնը կը պախարակէ:

Շէքսպիր այնքան սիրելի է իւր ազգին որ շատ ընկերութիւններ և հաստատութիւններ իւր անուամբ յիշուած են, ինչպէս՝ Շէքսպիրեան ընկերութիւն, Շէքսպիրեան քըզ, Շէքսպիրեան ժողովարան, Շէքսպիրեան թէատրոն, Շէքսպիրեան սրճարան և այլն:

Այս քանչիւլ հեղինակին վրայ սակե աւելի ինչ կրնան գրել մեզ պէս տկար գրիչներ, արդէն երևելի բանաւերք Եւրոպիոյ՝ հիացմամբ գոված են զինք, առանց մէջ է նաև իւր վրայ սքանչացողն Հիւկօ՝ որոյ հանճարին վրայ աշխարհ կ'ընթանչանայ:

ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

[illegible]

*) Սոյն նիւթին մէջ յիշուած Տրայտընն աւ զատ տիպ մ'ըրած է Շէքսպիրի *Կորնոյ, Բայք Բիւ:* մ'աննպաստաբար դրած ըլլաւուն յարգել չէ: Ծ. Խ:

ՊԱՅՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յեսարանը՝ Վերոնայի մէջ, Մոնդակեանց եւ Պարուլեանց երկու հակառակորդ գերդաստանաց կողմնականներուն մէջ ծագած կռիւով մի կը բացուի, որոց գլխաւորաց անունները Մոնդակէս ու Պարուլէտ են։ Մոնդակէսի որդին Հռոմէոս՝ պինտ ծարփալի սիրով Հռոգալիճ անունով աղջկան մի հետ կապուած է, բայց Պէնվոյի անունով իւր բարեկամին խրատիւրը Պարուլէտի պարահանդէսը երթալով, երեսի զիմակը կը հանէ, ու կը սիրահարի Ճիւլեէղայի՝ որ Պարուլէտի աղջիկն է։ Իւր բոցակէզ սիրէն թելադրուած, զիշեր ատեն Պարուլէտի պաշտէզի պատին վրայ կը մագլցէ ու կը լսէ Ճիւլեէղայի զանգաւանները պատուհանին մէջ, որ իմացած է եղբւր թէ իւր սէրը զրաւող երիտաւարդին անունը Հռոմէոս է, եւ իւր հօրը թշնամուոյն զաւակն է։ Ստոր հետեւած սիրախօսութեանց մէջ՝ Ճիւլեէղայ խօսք կը տայ Հռոմէոսի որ հետեւեալ օրը իւր դայեկուհին խրկէ, որպէս զի իմանայ իրմէ թէ իրենց փոխադարձ սիրոյ նպատակը զլուխ հանելու համար ինչ միջոց պիտի բանեցնէ։ Հռոմէոսի համոզմամբը, Հայր Լաւրենտիոս անուն ֆրանչիսկեան կրօնաւոր մի. առանց իրենց ազգականաց գիտութեան, զիրենք կը պսակէ։ Պսակը կատարուելէն անմիջապէս ետք, Հռոմէոս՝ իւր Մերկուտիոս եւ Պէնվոյի բարեկամացը հետ, Յիկին Պարուլէտի եղբօրորդի Պիպալտոսի կը հանդիպի, որ իւր կողմնակիցներովը՝ վերոյիշելոց հետ կռիւի կ'ենին ու մարտութեան մէջ Մերկուտիոս Պիպալտոյէ կ'ըսպաննուի եւ հետեւաբար Պիպալտոս ալ Հռոմէոսէն կ'ըսպաննուի, որուն վրայ Հռոմէոս արօրհանքի կը դատապարտուի։ Պարփս՝ Վերոնայի իշխանին ազգականը, Ճիւլեէղայի ծնողացմէ իրեն էրիկ կ'ընտրուի, բայց աղջիկն այս լը'սանին պէս, կրօնաւորին քով կ'երթայ, եւ անոր խրատիւրը դեղաջուր մի կ'առնէ որ մահահանգոյն թմբրութեան մի կը բերէ վրան, այնպէս որ, երբ հարսանեաց օրը կը գայ որ Պարիսի հետ կարգուի, խմած դեղին պատճառաւ մեռած կարծուելով, Պարուլեանց գերեզմանատան մէջ կը թաղուի։ Այս միջոցներուն, կրօնաւոր Հայրը ըստ իւր խոստման, մարդ կը հանէ Հռոմէոսին (որ Մանդուա քաջուած է) որ շուտով Վերոնա գայ ու Ճիւլեէղայի արժանալու ժամանակ զայն հետը Մանդուա տանի. բայց զիպուածով մի, կրօնաւորին խրկած մարդը ճամբան կ'արգիլուի ու չկրնար նամակը հասցնել, սակայն Հռոմէոսի ծառայն

կը վազէ շուտով իւր տիրոջ քով եւ ձիւկեղդայի կարծեցեալ մահուան լուրը կը տայ իրեն: Հռովէոս, յուսահատութենէ՝ մահադեղ կը գնէ ու Վերոնա կը գայ, եւ իւր ծառային առաջնորդութեամբը ձիւկեղդայի դրուած գերեզմանը կ'երթայ ու առանձին ներս մը մտնէ: Քայց այս տեղոյս մէջ Պարիսի հանդիպելով, որ այն ալ ձիւկեղդայի վրայ ողբալու համար եկած է եղբր, իրարու հետ խօսքի կը գան, եւ Հռովէոս հրապուրուելով Պարիսէ կ'ըստաննէ հոնտեղ գայն: Ասոր վրայ Հռովէոս թոյնը կը խմէ ու կը մեռնի: Անմիջապէս ետք Հայր Լաւրենտիոս վրայ կը հասնի այն միջոցին ուր ձիւկեղդա վերակենդանացած՝ բայց Հռովէոս մեռած կը գտնէ: Կրօնատորը դրնէ պահապաններուն աղմուկը լսելով կը վախնայ կը փախչի ու ձիւկեղդան հոն կը թողու, որ իւր յուսահատութեան վերջին վայրկեանին՝ ինքզինք կ'ըստաննէ եւ իւր դժբաղդ էրկանը վրայ կ'իջնի ու կը մեռնի: Երկու հակառակորդ գերդաստանները, այս լսելով, իշխանին հետ նոյն տեղ կը վազեն կը հասնին, եւ իրենց ատելութեանց ապերշտնիկ պտուղը տեսնելով, իշխանին կը համոզուին, որ նորէն փոխադարձ սիրով միաբանին:

ՔԱՐՈՑԱԿԱՆ

Շէտիկը այս խաղաղութեան մէջ աղքատական էրեան կը հանէ խառնդան աղբւրանի յաջնաւոր յիմարութեանէրը, և անոնց պարտաւորած անգութ խաղաղութեանէրը, ինչպէս կ'էրէի Հաստիսի և ձիւկեղդայի մահաւանց մէջ, որոնք լայն ափսոսանք ու նման, առանց իրենց գերբարեւանց վաղիս իրաւութեան իբրեւ հասարակարարութեան և սիրոյ թրեւի՛ կընային երջանիկ կեանք ստեղծել, քիտանալ իրենց տարաբարձ մահաւորութիւնը ողբացողներ:

ԱՆՁԲԱՔ

ԵՍԿԱՂՈՍ, ՎԵՐՆՈՅԷ ԷԼՈՆ:
 ՊԱՐԻՍ, ՊՐԱՆԷՆ ԵՂՆԱՅԷՆ Դ, ԷԼ-
 ԻՆԷՆ ԵՂԲԱՅԷՆ:
 ՄԱՆԴԱԿԷՍ { ԻՐԱՐԱՆ ԿԱՐԱՐԱՅԷՆ
 ԳԱՐՈՒԼԷՏ { ԻՆ ԿԵՐԿԱՐԱՐԱՅԷՆ
 { ԷԼԻՆԱՐԱՅԷՆ:
 ԾԵՐ ՄԻ, ԳՐԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԿԱՐԱՅԷՆ:
 ՀՈՐՈՄԷՆՈՍ, ՄՈՐԱՅԷՆ ԿԵՐԷ:
 ՄԵՐԿԱՐՏԻՆՈՍ, ԷԼՆԱՅԷՆ ԵՂԲԱՅԷՆ
 և ՀՐԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԷՆ:
 ՊԷՆՎՈԼԻՕ, ՄՈՐԱՅԷՆ ԿԵՐԷՆ:
 ԴԻՊԼՈՄԱՆՈՍ, ՏԷՄԷՆ ԳՐԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԷ
 ԿԵՐԷՆ:
 ՀԱՅԵՐ ԼԱՐԵՆՏԻՆՈՍ, ՓՐԱՐԱՅԷՆ
 ԻՆ ԿԵՐԱՅԷՆ Դ:
 ՀԱՅԵՐ ՅՈՒՀԱՆՆԷՍ, ՊՐԱՐԱՅԷՆ
 ԵՂԷՆ ԿԵՐԷՆ:
 ՊԱՐԱՐԱՅԷՆ, ՀՐԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:
 ՍԵՐՓՈՐԱՆ { ԳՐԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:
 ԴԻՐԻՊՈՐ {

ԱՐԱՐԱՅԷՆ, ՄՈՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:
 ԴԵՂԱՎԱՐԱՅԷՆ ՄԻ:
 ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԱՐԱՅԷՆ:
 ՊԱՐԵՐԿԱՐԱՅԷՆ:
 ՄԱՆԷՍ ՄԻ, ՊՐԱՐԱՅԷՆ ՄՈՐԱՅԷՆ:
 ՊԵՐՏԻՆ, ԳՐԱՐԱՅԷՆ Դ:

ՏԻԿԻՆ ՄՈՐԱՅԷՆ, ՄՈՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:

ՏԻԿԻՆ ԳԱՐՈՒԼԷՏ, ԳՐԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:

ԱԻՆԷՆԴԻՊԱՆ, ԳՐԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:
 ԱՆԿԵԼԻՔԱՆ, ԱԻՆԷՆԴԻՊԱՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:
 ԵՐԱՅԷՆ:

ԱԻՆԷՆԴԻՊԱՆ ԿԵՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:
 ԴԵՂԱՎԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:
 ԴԵՂԱՎԱՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:
 ԿԵՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ:

ՏԵՐԱՐԱՅԷՆ՝ ԻՎԱՆԿԱՆ ԿԵՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ՝ ՎԵՐԱՅԷՆ ԿԵՐԱՅԷՆ՝
 ԿԵՐԱՅԷՆ՝ ԿԵՐԱՅԷՆ՝ ԿԵՐԱՅԷՆ՝ ԿԵՐԱՅԷՆ՝ ԿԵՐԱՅԷՆ:

ՀՌՈՄԷՈՍ ԵՒ ՃԻՒԼԵԷԴԴԱ

ՆԱԽԵՐԳԱՆԻՐ

Երկու գերդաստանք, երկուքն հաւասար աստիճանով նման
վերնայի մէջ, ուր որ կը բերենք պիտի մեր տնաւարան,
Հին ատելութեամբ հակառակելով նոր արիւնց յաղթանէր,
Ազնիւ արիւնք անմարդուր կ'ընեն ազնիւական մեղքեր,
Այս երկու անհաշտ թշնամիներուն լռելիութիւն մը
Առողջով վիճակեալ զոյգ մի տարիաւոր արտարժէք կեանք կ'առնեն:
Որոնց տարաբաղդ ու ցաւակցելի անկն ու կործանումն,
Իրենց մահուամբ կը թաղէ ծնողաց հակառակութիւնն:
Իրենց մահանշնան սիրոյն սոսկալի անցքն ու գիպումներ,
Եւ իրենց ծնողաց սխառ կատաղութեան շարունակ խեթելով
Որ, իրենց զաւկաց վախճանին, օգուտ բընաւ չէր ընէր,
Լոկ երկու ժամուան առ Է. տուրն է թաղարկողութեան մեր:
Որուն թէ որ քիչ մ'ականջօք ժուժկալ ազէկ մտիկ ընես՝
Պակասութիւնը, մեր ջանքն կ'աշխատի շիտակեալ նոյնպէս:

ԱՐԱՐՈՒԱՆՈՒ Ե.

ՏԵՍՏԱՐԱՆՈՒ Ե.

Հասարակաց հրապարակ մի:

ՍԱՄՓՍՈՆ, ԳՐԻԳՈՐ, ԿՈՒՆԵՐՈՒ ԵՒ ԼԵՆԻՆԵՐՈՒ ՎԵՐՈՒՄ

ՍԱՄՓՍՈՆ. Գրիգոր, մաս-որ ածխանոց ենք միացներ:
ԳՐԻԳՈՐ. Մ'ընէր, դուք ալ, ըսես նէ որ ածխադոճ պիտի ըլլանք:
ՍԱՄՓ. Ըսել կ'ուզեմ որ, բարկութեան ելնենք նէ՝ սուրբը կըր-
նանք քաշել:

ԳՐԻԳ. Հը՛հ, քանի որ ողջ ես, պարանոցդ վզիդ կապեն գուրօ քաշէ՛: *)

ՍԱՄՓ. Բարկութեան ելնեմ նէ, իսկոյն կը զարնեմ:

ԳՐԻԳ. Բայց զարնելու համար արագաշարժ չես:

ՍԱՄՓ. Մոնդակեան գերդաստանին մէկ շունը՝ իս բարկութեան կը շարժէ:

ԳՐԻԳ. Շարժիլը՝ տեղէն քաշուիլ է, ու քաջ ըլլալը՝ տեղը կենալն է. ուրեմն թէ որ կը շարժիս՝ ըսել է որ տեղէդ կը փախչես:

ՍԱՄՓ. Այն գերդաստանին շներէն մէկն իս պիտի դրդէ լ) որ կայնիմ. այն ժամանակ ես ալ Մոնդակէսի ո՛ր և իցէ մարդուն կամ աղջկան պատերուն վրայ կ'իսկնիմ:

ԳՐԻԳ. Այդ զքեզ տկար գերի մի կը ցուցնէ, ինչու որ տկարները պատերուն տակէն կ'երթան:

ՍԱՄՓ. Իրաւ ես. անոր համար է, որ կանայք աւելի տկար ըլլալնուն, պատին կողմ կը քաշուին. — վասն որոյ ես ալ Մոնդակեանց մարդիկը պատէն ասդին պիտի քաշեմ, ու իրենց աղջկունքը պատին վրայ պիտի հրեմ:

ԳՐԻԳ. Կուիլը՝ մեր տէրանց, և մեր՝ ու իրենց ծառայից մէջն է:

ՍԱՄՓ. Ամեն մէկ խօսք է. ես իմ բռնաւորութիւնս պիտի ցուցնեմ. երբոր մարդոց հետ ծեծկուիմ, աղջկանց հետ ալ անգթութեամբ պիտի վարուիմ. իրենց գլուխը պիտի կտրեմ:

ԳՐԻԳ. Աղջկանց գլուխը:

ՍԱՄՓ. Անշուշտ, կոյս աղջկանց գլուխը, կամ իրեց կուսական գլուխը. ինչ մտքի կ'ուզես նէ ա՛ն:

ԳՐԻԳ. Իրենք մտքի առնել պէտք են, իրենց զգալը:

ՍԱՄՓ. Իս զգան պիտի, քանի որ կենալու կարող ըլլամ. իս կը լճանչնան որ հազուադիւր շանոսկոր մ'եմ:

ԳՐԻԳ. Հասկցանք, ձուկ չես եղեր. թէ որ միս ունենայիր քեզ

*) Անթանոց, անթուր, Բարթոլոմէոս և Վիլիամ, իրարէ գրեթէ քիչ տարբեր արտասանութիւն մ'ունին Անգղ. մէջ: Թ.

լ) Բարթոլոմէոս ելնել, արտուել ըլլել, լուրիւ, արդիւ, Անգղ. մէջ անհաւաք ալ մէկ բառով յայտնուած է, որ է Բո- լո-լ: Թ.

Հեղինակին՝ իր խաղարկութեանց մէջ ասանկ բառախաղութիւններ կ'ընէ յաճախ:

բաղած ու չորցուցած ապուխտ պիտի կանչէին : Քաշէ՛ սուրդ , նայէ՛
Մոնդակեանց մարդոցմէ՛ երկու հոգի կը գան :

ԱՐԲԱՆՈՒՄ ԵՒ ՊԵՆԵՆՏԻՆ ԵՒ ԴԵՆԵՐ :

ՍԱՄՓ. Սուրս քաշեր եմ . կռուինք , ես քեզ կռնակ կ'ըլլամ :
ԳՐԻԳ. Ի՞նչպէս . կռնակդ դարձունես ու փախչիս :

ՍԱՄՓ. Ինչմէ մի վախնար դուն :

ԳՐԻԳ. Չէ , հաւատացիր կը վախնամ :

ՍԱՄՓ. Մենք իրաւունքը մեր կողմ քաշենք . թող սկսին :

ԳՐԻԳ. Ես քովերնէն անցած ժամանակս դէմքս կը ծովրկեմ .
ու իրենք ուզեն վրանին առնեն , ուզեն չառնեն :

ՍԱՄՓ. Ու կը համարձակի՞ն որ . ես իմ բթամատս կը խածնեմ
իրենց վրայ . թէ որ տանին՝ չառ բան , իրենց համար նախատինք
մ'է :

ԱՐԲԱՆՈՒՄ. Մեր վրայ բթամատդ կը խածնես , պարոն :

ՍԱՄՓ. Ես իմ բթամատս կը խածնեմ , պարոն :

ԱՐԲ. Մեր վրայ բթամատդ կը խածնես , պարոն :

ՍԱՄՓ. (Գրիգորին) Դատաստանը մեր կողմը կ'ըլլայ , հա՛ ըսեմ նէ :

ԳՐԻԳ. Չէ :

ՍԱՄՓ. Չէ , պարոն , ձեր վրայ բթամատս չեմ խածներ , պա-
րոն . բայց բթամատս կը խածնեմ , պարոն :

ԳՐԻԳ. Կռիւ կ'ուզէք , պարոն :

ԱՐԲ. Կռիւ ըսիք , պարոն . չէ , պարոն :

ՍԱՄՓ. Թէ որ կ'ուզէք , պարոն , կայներ եմ . ձեռքերս տանձ
չեն ժողուեր : Իմ ալիւտերս , ձերինին պէս ազնուական մ'է :

ԱՐԲ. Սանկ ըսէք :

ՍԱՄՓ. Միտքդ ինչ է , պարոն :

ՊԵՆԵՆՏԻՆ ԵՒ ԴԵՆԵՐ ԵՒ ԴԵՆԵՐ :

ԳՐԻԳ. Ի՞նչ ըսիք — սանկ ըսէ ըսիք . ահա տիրոջ ազգական-
ներէն մին կը գայ :

ՍԱՄՓ. Հրամարէք , սանկ ըսէք ըսի , պարոն :

ԱՐԲ. Սուս կը զրուցէք :

ՍԱՄՓ. Թէ որ մարդ էք, քաշեցէք, — Գրիգոր, ցուցուր զէնքերուդ վարպետաբէն զարնուածքները, (լէ կռուին)

ԳԵՆՎՈԼԻՕ. Խելճք կեցիք, յիմարներ. սուրերնիդ տեղերնին դրէք, ըրածնիդ չէք գիտեր:

ԳԻՊԱԼՑՈՍ Է ԴԻԿ:

ԳԻՊԱԼՑՈՍ. Ատ ի՞նչ է, դուն ալ այս վատաբարոյ զիւղացւոց մէջ խօթուեր ես. դարձի՛ր, Պէնվճլիօ, ու մահդ տես:

ԳԵՆ. Ես խաղաղցնել կ'ուզեմ. սուրդ տեղը դիր, կամ այնպէս մի գործածէ՛ զայն՝ որ սա մարդիկն ինձմէ զատուին:

ԴԻՊ. Ադ ի՞նչ խօսք է. սուրդ քաշեր ես, ու հաշտութեան խօսք կ'ընես: Ես այդ խօսքը կ'անարգեմ, ինչպէս որ կ'անարգեմ դժոխքը, բոլոր Մոնթակեանները և զքեզ. ինքզինքիդ եկո՛ւր, լիբբ: (լէ կռուին)

Երբ ԳԵՆ ԳԻՊԱԼՑՈՍԻ ԻՆՎԵՆԻՆԻԷՆԻ Է ԿՐԻՆՈՒՄ ԴԵ ԴԻՆԻՆ, ՆԻԿԻԷՐԻ ԳԵՆԱՔԱՍԻՔ ԲԵՐԵՐԷՆԷՆԸ Է ԿՐԻՆՈՒՄ:

Ա. ՔՂՔ. Պահապաններ, նիզակնիդ, զէնքերնիդ. Կողմնականք, զարկէք. գետին զարկէք: Անկցին Գաբուլեանք: Անկցին Մոնթակեանք:

ԳԱՐՈՒԼԷՑ, ԷՐ ՆԻԿԻՆԷՐԻՆԸ Է ՑԻԿԻՆ ԳԱՐՈՒԼԷՑ:

ԳԱՐ. Աս ի՞նչ աղմուկ է: — Բերէ՛ք իմ երկայն սուրս, հօ՛:

ՑԻԿ. ԳԱՐ. Ցո՛ւպ մը, ցո՛ւպ մը. — ի՞նչ սուրդ կ'ուզես:

ԳԱՐ. Սո՛ւրս կ'ըսեմ. — ահա ծեր Մոնթակէս կը գայ, և իր սրոյն երկաթը կը շողշողացնէ ինձի դէմ:

ՄՈՆԿԱԿԷՍ Է ՑԻԿԻՆ ՄՈՆԿԱԿԷՍ:

ՄՈՆ. Գա՛րշելի Գաբուլէտ, — իս մի՛ բռներ, թող որ երթամ: ՑԻԿ. ՄՈՆ. Քայլ մ'անդին չպիտի շարժիս տեղէդ որ թշնամոյդ դէմն ելնես:

ԻՇԽԱՆԸ Է ԴԻԿ, ԿԵՐԵՐԻՆԸ:

ԻՇԽԱՆ. Ապստամբ ժողովուրդք, խաղաղութեան թշնամիք, ուղղատու արեանկցաց արիւն մտնող ամբարիշտներ, — չէ՛ք լռե՛ր. — Ադ ի՞նչ է, հօ՛, մարդ էք՝ թէ անասուն, որ ձեր կատ-

դուքեան՝ նեղութեանց ցաւոց վրայ ինկնող կրակը՝ ձեր երակներէն բղխող ծիրանացայտ աղբիւրներով կը մարէք. դեռքէն զարկէք ձեր արիւնտուշտ ձեռքերէն ձեր արիւնարբու զէնքերը, մաքիկ ըրէք ձեր սիրտը ցաւած իշխանին դատաւճիւր. — Այս երեք անգամ է որ փութ խօսքէ մ'առաջ եկած քաղաքական կռիւները, քեզի համար ծեր Գաբուլէտ, և քեզի համար, Մոնղակէտ, մեր փողոցներուն հանգստութիւնը վրդովեցին. և երեք անգամ Վերոնայի վաղեմի բնակիչները՝ իրենց տարիքին վայլած շնորհալի և աղօթ պաճուս ճանքներէն զրկեցին, որ ձեռք իսկ ծեր եղած հիւսուկոյ կողմնականները գրդեն որ խաղաղութեան ժամանակ ժանդահարեալ զէնքերնին ձեռք առնեն ու ձեր ժանգոտած ատելութեան մէջ մտնեն. ասոր համար, դիտցած ըլլաք, որ թէ որ նորէն մեր փողոցները տակնուվրայ ընէք՝ ձեր կեանքը՝ խաղաղութեան տուգանքը հատուցածէ պիտի: Այս անգամ, թող ամենք բաներնին երթան, դուք Գաբուլէտ, հեատ եկուր, դժուր ալ՝ Մոնղակէտ, այսօր օրհասարակէ՛տք մեր հասարակաց գատատանարանն եկուր, որ այս եղած անցից վրայօք մեր դատողութիւնը լսես: Գարձեալ կ'ըսեմ, ով որ իսկոյն ասկէ չմկնիր, թող մահուան դատապարտուի:

(ԻՇԽԱՆՆ ԳԵՂԵՂԻՐԻՆ: ԳԱՐՈՒԼԵՑ, ՅԻՅԻՆ ԳԱՐՈՒԼԵՑ, ԴԻՊԼՈՑՈՍ, ՔԱՂԱՔԱՑԻՔ և ԵՄԵՂԻՔ ԻՆԻՆ:)

ՄԱՆ. Այս հին գժտութիւնը ով նորէն ոտք հանեց. ըսէք նայիմ, եղբորորդի, դուք հոն էիք երբ վէճն սկսաւ:

ԳԵՆ. Ձեր ոսթիին ծառայները և ձեր սպասաւորները հոստեղ կռիւ ընելու վրայ էին, երբ վրայ հասայ. իսկոյն սուրօ քաշեցի որ զիւրեք զատեմ. նոյն կէտին Գիպալառոս կրակ կարուած սուրը պատարաստզէն վրայ եկաւ, այս կերպով ինչպէս որ կռիւ ընելու հրահրներ կը կարգած ականջացս, նոյնպէս ալ զայն իր զլխուն չորս գին ճօճեցնելով՝ օդը կը կոտրուէր, որով ուրիշ ֆեան մի չէր կրնար ընել, բայց եթէ ինքզինք նախատելու համար սուր մունքներ հանել. երբ այս միջոցներու իրենց հարուածոց և բաղիւմանց մէջ միջնորդութիւն ընելու կ'աշխատէինք, երկու կողմէն ալ մարդիկն աւելցան և սկսան զարնուիլ, մինչև որ իշխանն եկաւ ու թշնամիք զատուեցան:

ՅԻԿ. ՄՈՆ. Ո՛հ, ո՞ւր է Հռոմէոսը, այսօր տեսմք զինք. շատ ուրախ եմ, որ այս կռուոյն մէջ չգտնուեցաւ :

ՊԵՆ. Տիեզերապայծառ արեւը իր ոսկեղէն պատուհանները արեւելքին կողմը բանալէն ժամ մ'առաջ՝ խելավրդով խորհրդածութիւններս դրդեցին զիս որ պտուտելու համար գուրս ելնեմ. նստեղ — փոքր անտառին մոլաթզենեաց ծայրը որ քաղքին արեւմտեան կողմը կ'ինկնի, այնքան կանուխ ժամանակ ձեր որդին տեսայ. դէպ' իրեն քալեցի. բայց ինք միտքս իմանալով՝ անտառին խոռուղիներուն մէջ սպրդեցաւ. ես ալ՝ իր մոտատանջ հակամիտութիւններն իմիսներէս կշռելով, որոնք ո՞րքան միմակ մնայ մարդ այնքան կը շատնան, առանց իր յօժարութեանց դաշնելու իմիսներուս ետեւէն գնացի, և ինձմէ ուրախութեամբ փախչողէն՝ ուրախութեամբ խոյս տուի :

ՄՈՆ. Քանի՛ քանի առաւօտներ հոն տեսնուեցաւ ինք, որ առաւօտեան զովագին ցօղերը՝ իր արտառքներովը կ'աւելցնէր, և իր խորունկ հառաչանքներովը՝ ամպերուն աւելի շողիներ կը վերառաքէր. բայց այս ամենն ալ այնքան կանուխ կ'ընէ, որ հագլել թէ համայնաղուարճ արփին՝ արեւելեան ամենահեռի կողմերէն Արշալոյսին անկողնոյն ստուերաձիգ վարագոյրները քաշելու ըոպէին վերայ՝ նայիս որ տրտմազգած գաւախ ալ՝ տուն կը դառնայ. լոյսէն կը փախչի, և իր սենեկին մէջ քաշուելով՝ ինքզինք կը պահէ. պատուհանները կ'զոցէ, ցերեկուան կենսապարզ և լոյսը կ'արտակղպէ, և արուեստակեալ գիշեր մի կը ձևացնէ իւր սենեակը, զիս ալ գիշերուան պէս մթութեան մէջ ձգելով. այս բնաւորութեան վերջը ցաւալի և չարագուշակ կրնայ ըլլալ՝ թէ որ համոզական խրատներով շարժաւիթը չվերցուի :

ՊԵՆ. Անիկ հօրեղբայր, հրամանքնիդ պատճառը զիտէ՞ք :

ՄՈՆ. Ո՛չ գիտեմ, ո՛չ ալ իրմէ բան մի կրնամ իմանալ :

ՊԵՆ. Ամենին միջոց մի բանեցնելով ստիպեցիք զինք :

ՄՈՆ. Թէ՛ ես, և թէ՛ ուրիշ շատ բարեկամներ. բայց ինք՝ ինքզինքին և իր կամացը խրատատուն է. — Զժմարիտը ո՞րն է, չըսեմ — բայց ինքզինք այնպէս կը ծածկէ և այնպիսի կերպով գաղտնիք դուրս չհաներ, և այնքան ալ փորձուելէ և երևան ելնելէն

կը փախչի՝ որպէս թէ, իր թարմ տերէնները օդին մէջ տարածեալու կարող ըլլալէն առաջ՝ կամ իր գեղեցկութիւնը արեւուն նուիրելէն առաջ՝ իւր ծոցը ծլակեր որդ մի պարունակող ընձիւղի ճիւղ մ'ըլլար։ Թէ որ կարող ըլլամք գիտնալու թէ իւր ցաւերը ուրկէ առաջ կը գան, մենք ալ մեծաւ հաճութեամբ ձեռքերնուս եկածին չափ կ'աշխատիմք որ դարման տանիմք գիտցածովս։

ՀՌՈՄԵՆՈՍ ԿԵՆՈՒՆԵՅ ԵՄ ԴԵՐԻՄ։

ՊԷՆ. Նայեցէք, ահա կը գայ. թէ որ կը հաճիք՝ մէկդի քաշուեցէք, ես՝ կամ իր տրամութիւնները կ'իմանամ, և կամ կը մերժուիմ։

ՄԱՆ. Երանի՛ թէ կենալովդ՝ ականջօքդ ճշմարիտ խոստովանութիւն մի լսելու չափ բազդաւոր ըլլայիր։ Քալեցէք, Տիկին, ելէք երթանք։ (ՄՈՆԻՏՈՐՈՍ ԵՒ ՏԻԿԻՆԸ Կ'ԵՆԵՆ)։

ՊԷՆ. Բարի լոյս, հօրեղծօրորդի։

ՀՌՈ. Յորեկը դեռ այդքան դեռատի՛ է։

ՊԷՆ. Հիմակ ժամն ինն զարկաւ։

ՀՌՈ. Ափսո՛ս ինձ, տրտում ժամերը աչացս երկարատեւ կ'երեւան։ Հայրս էր այն որ շտապաւ գնաց հոսկէ։

ՊԷՆ. Հրամներք. — Ի՞նչ տրամութիւններ են որ Հռոմէոսին ժամերը կ'երկարատեւեն։

ՀՌՈ. Չունենալով զայն՝ զորս ունենամ՝ կը կարճացնեն զանոնք։

ՊԷՆ. Սիրոյ մէջ ես։

ՀՌՈ. Ընկճեցայ —

ՊԷՆ. Սէրէն։

ՀՌՈ. Իմ սիրողիս շնորհներէն դուրս, որոյ սիրոյն մէջն եմ։

ՊԷՆ. Ափսո՛ս, այդ սէրը՝ որ երեւոյթին մէջ անուշ կ'երեւի, փորձի մէջ այդքան ալ անագորոյն ու խտրմբեր է եղեր։

ՀՌՈ. Ափսո՛ս, այս սէրը՝ որոյ աչքերը դեռ երկզակապ կը կենան, առանց աչաց՝ իւր կամաց համեմատ քայլելովաց մի պիտի տեսնէ։ Ո՛ւր պիտի ճաշենք։ — Ո՛հ, ափսո՛ս ինձ։ — Այն ինտոր՝ կռիւ էր սա—տեղ։ Բայց բան մ'ըսեր ինձ, ինչու որ ես ամեն բան լինցի։ Այս տեղ ատելութեան հետ շատ զօրձ կայ տեսնելիք։

ասկայն սիրոյ հետ մը աւելի. — ինչ, մեղք. ո՛հ, կազայարոյց
աէր. ո՛հ, սիրաշաղախ ատելութիւն. ո՛վ ոչնչէ նախ գոյացած ա-
մեն ինչ. ո՛վ ծանրաբեռն թեթեւութիւն. անաչառ ունայնութիւն.
ո՛վ շնորհատեսիլ ձեւերու խառնափնդոր քառասութիւն. կապարեմոյ
փետուր, լուսաւոր մառախուղ, սպունապաղաղ կրակ, անտահամանկ
առողջութիւն, հսկող քուն, որոնք ոչինչ ըսել են իմ քով: —
Այս իմ զգացած սիրովս՝ սէրը չեմ զգար ես ասոր մէջ: Խնդա-
լիքդ չգտնիր:

ԳԵՆ. Չէ, հօրեղբորորդի, առաւել լալիքս կը գայ:

ՀՌՈ. Աղէկ սիրտ. ինչ բանի վրայ:

ԳԵՆ. Քու բարի սրտիդ ճմլկութեանց վրայ:

ՀՌՈ. Յեսար. աստակ կ'ըլլայ ահա սիրազանցութիւնը. — իմ
ցաւերս՝ պինտ ծանրաբեռնեալ են սրտիս վրան, զորս կ'ուզես որ
քու պէտքուցածներովդ ալ բեռնապատկես. այդ սէրը, զոր կը
ցուցնես ինձ, իմ ունեցած խիստ շատ ցաւերուս՝ ուրիշ ցաւեր ալ
վրան կը դիզես: Սէրը՝ հառաչանաց զոլորշեաց հետ ելնող մութ
մ'է, երբ մաքրուի՝ տարփաւորին աչքին մէջ կայծակնացայտ կրակ
մ'է: Երբ սրտաբեկի՝ տարփաւորին արտասուօքը լճացած ծով մ'է,
ուրիշ ինչ բանի նմանցնեմ. պինտ խոհեմաբարոյ խենդութիւն
մ'է, հեղձամղձուկ դառնութիւն մի և քաղցրաւինեալ անուշու-
թիւն մ'է: Մնաս բարեաւ, հօրեղբորորդի: (Եջնալով)

ԳԵՆ. Աեցիր, ես ալ հեռդ պիտի գամ. եթէ ոչ, թէ որ զիս
այսպէս ձգես, ինձ անիրաւ բան մ'ըրած կ'ըլլաս:

ՀՌՈ. Գնա՛ս բանդ դուն ալ Աստուած սիրես, ես ինքզինքս կո-
րուսի. ես հոս չեմ: Ես Հռոմէոս չեմ, ան ուրիշ տեղ մ'ըլլալ
պէտք է:

ԳԵՆ. Իրաւ, շիտակն ըսէ՛ ինձ, Աստուած սիրես, ո՛վ է սիրողդ:

ՀՌՈ. Ի՛նչ. կ'ուզես որ ըսեմ՝ ու հեծկլտամ:

ԳԵՆ. Հեծկլտաս, չէ, ինչո՞ւ պիտի հեծկլտաս. դո՛նէ մեղամաղ-
ձոտ կերպով ըսէ՛ ինձ ո՛վ ըլլալը:

ՀՌՈ. Գնա՛ս մեղամաղձոտ հիւանդի մ'աղաչէ որ իր կտակն ընէ.
— ախ, խօսքը գէշ կ'ըստիպէ զիս. երբ այդքան դժնդակ է. չի-
տակն ըսեմ, հօրեղբորորդի, ես կի՛ն մի կը սիրեմ:

ՊԵՆ. Տեսա՞ր հիմա ինտաք մօտէն նշան առեր եմ, երբ մակնաբերեցի որ սէր կ'ընես :

ՀՌՈ. Այդ ինտաք դիպադէտ ու շիտակ նշան առնող ես եղեր : Պիտո սիրուն կին մ'է գիտես :

ՊԵՆ. Սիրելի հօրեղբորորդի, վարպետութեամբ շիտակ առնուած նշանը՝ շուտով նպատակէտին կը հանգստի :

ՀՌՈ. Բարի, դուն այդ նպատակէտին չկրցար հանգիպեցնել, վրիպեցա՛ր. ինք՝ Կուսիտոնի նետովը չզարնուիր, Արտեմիսի ճարպիկութիւնն ունի. և ողջախօհութեան հզօր փորձառութեամբ ազէկ մ'ըսպառազնուած՝ սիրոյ տկար ու տղայական աղեղէն չվիժաւորուած կ'ապրի : Սիրտհարական խօսքերէ չպաշարուիր և ոչ սիրայարձակ աչաց պատահման կը հանդուրժէ, ոչ ալ սուրբերն իսկ մաշտրեցնող ոսկոյ առջև՝ ծնրագրութիւն կ'ընէ. ո՛հ, ինք դեռ զեցկութեամբ հարուստ է, և աղքատութիւնն այս է միայն, որ երբ մեռնի՝ իր հարստութիւնն ալ գեղեցկութեամբ մեռնի պիտի :

ՊԵՆ. Աւրեմ, երգում ըրած է որ միշտ ամուրհի մնա՛յ :

ՀՌՈ. Հրամսեքս, և այդ խնայողութեան մէջ ինքզինք կ'ըսպառէ. ինչու որ, գեղեցկութիւնը՝ իր անաչառութենէ տոճատանջեալ, բոլոր ցեաապայ սերունդներէ կը խզէ գեղեցկութիւնը : Պիտո սիրուն է և պիտո խօհեմ. խոհեմութեամբ այնքան սիրուն է, որ իսյուսահատեցնելով երջանկութեան կ'արժանանայ. երգմազանցութեամբ սէր խոստացաւ, և այս խոստմանը մէջ՝ մեռած կ'ապրիմ որ հիմա զայն ըսելով ապրած մնամ :

ՊԵՆ. Ինչմէ խրատ առ, զինք մաքէդ անցունելը մոռցիր :

ՀՌՈ. Ո՛հ, սորվեցա՛ր ինչ ինտոր մոռնամ այս մտածմունքը :

ՊԵՆ. Աւերդ ազատ պահելով, ուրիշ գեղեցկութիւններ աչազանէ :

ՀՌՈ. Այդ այնպիսի միջոց մ'է, որ առելի պիտի պարտաւորէ զիս իրենը գերազանց է ըսելու. այն երջանիկ գեմակները, որ սիրուն տիկնանց ճակատները կը համբուրեն, օհ ըլլալով՝ մեր միտքը կը բերեն որ գեղեցկութիւնը ծածկել կ'ուզեն. այն որ անգամ մի կը կուրանայ՝ չիրնար մոռնալ իր կորուսած աչքի լուսին թանկազին դանձը. ցուցմը ինչ հրաշատեսիլ կին մը, և հարցաւր ինչ

Թէ իր դեղեցկութիւնը քնշ բանի կրնայ ծառայել, ոչ ուրիշ բանի, եթէ ոչ, ձեռքիս մէջ եղած առմաստի մի՛ ուր անոր գեղեցկութիւնը կարգալու կարող կ'ըլլամ։ Ծառայ եմ. դառն ինչ մաւաղութիւնը դաս չես կրնար առլ։

Պէտ. Ես՝ այդ վարդապետութիւնը կամ կը հաստացանեմ, և կամ պարտքովս կը մեռնիմ։ (հէլէլէլ։)

ՑԵՍԱՐԱՆ Բ.

Փողոց մի։

ԴԱՐՈՒԷՑ, ՊԱՐԻՍ -- ԾԱՌԱՅ Դ ԷՆ ԿԻՆԷ.

ԴԱՐ. Մոնթակէսն ալ ինծի պէս պատժապարտութեան տակ ինչ կած է. ու կարծեմ որ մեզի պէս ծեր մարդոց համար դժուար բան չէ հաշտութիւն ընելը։

ՊԱՐ. Երկուքդ ալ պատուաւոր համարում ունիք. ու մեզք որ այսքան ժամանակէ ի վեր սիրով չէք վարուիր։ Բայց հիմակ, տէր իմ, իմ առաջարկութեանս ինչ ըսելու էք։

ԴԱՐ. Ինչ որ արդէն ըսի զայն կը կրկնեմ նորէն. զառակս՝ աշխարհիս մէջ դեռ օտարութիւն կը նմանի, ու տակաւին տասնուչորս տարուան փոփոխութիւնը տեսած չէ. թող երկու գոռոզ ամառներ ալ անցնին, ու այնուհետեւ մտածենք թէ զինք հարս ընելու ժամանակն է։

ՊԱՐ. Իրմէ շատ աւելի նուազահասակ աղջկունք՝ երջանիկ մայրեր եղած են։

ԴԱՐ. Եւ այնքան կանուխ կարգուողներն ալ պինտ շուտ աւրելած են։ Աշխարհս՝ իմ բոլոր յոյսերս կ'ընց, բաց իրմէ. և ինքը կ'ըսեմ, իմ աշխարհիս յուսալից տիրուհին է։ Բայց սիրտդ բաց իրեն, ազնիւ Պարիս, գնահ իր սիրտը մտիւր նայէ, իր հաւանութիւնը՝ իմ կամացս հետ զուգընթաց է. իր հաճեհաւանութեան մէջ, իր ընտրութեան որոշմունքներուն հետ՝ իմ ալ հաւանութեանս կամահաճ և գոհունակ ձայներս կը փարանին։ Այս գիշեր իմ հին սովորութեանցս համեմատ՝ խնճոյք մ'ունիմ, ու իմ սիրելի բարե-

կամներս հրաւիրած եմ, և դուն ալ հոն դառնուելով՝ կ'ուզեմ որ հիւրերուն թիւն աւելցնես բարեղալստեամբդ: Իմ խեղճ՝ տնակիս մէջ, դիտէ՛ ու տես այս գիշերս, որ երկրաշրջիկ աստղերը՝ երկնից լոյսը կը խաւարցնեն. ինչպէս որ դալարեօք պճնազարդեալ Ապրիլը իւր գարշապարօք՝ կաղացեալ ձմեռուան վրայ քայլած ատեն ցոփասէր երիտասարդք կը հրճուին, ասանկ ալ դուն՝ այս գիշեր իմ տանս մէջ դեռաբոյս և նորածաղիկ երիտասարդուհեաց մէջ պիտի զուարճանաս. ամենուն մտիկ ըրէ, ամենը տես, ու զայն միայն սիրէ աւելի, որ արժանաւորագոյնն է. բայ՛ն ասանկ ալ այս բազմութեան մէջ, իմիսն, որ անոնցմէ մէկն է, սակայն իւր արժանաւորութեան կողմէ մէկն ալ չէ: Քալէ, երթանք, — Ինձ նայէ, մանչ, գնա՛ Վերոնան տակնուվրայ ըրէ՛ ու սա մարդիկները դտիր, որոնց անունները ասորը (Բա-դըն Տի Էլ Կոյ) մէջ գրուած են, ու ըսէ՛ որ այս գիշեր տունս խնճոյք ունիմ, թող հրամայեն դան:

(ԳՐԲՈՒԼԷՑ Լ ՊԵՐԻՍ ԶԵՆԷՆ.)

ՇՈՒՅ. Վերոնան տակնուվրայ ընեմ՝ այն մարդիկը գտնեմ, որոնց անունները ասոր մէջ գրուած են: Ասոր մէջ՝ — կօշիակարը՝ իր կանդունը, դերձակը՝ իր վերջինը, ձկնորսը՝ իր մատիտը և տատկերահանը՝ իւր ուղկանները պիտի բանեցնէ գրուած է. բայց ես այս մարդիկ փնտուել գտնելու խրկուած եմ, ու ասոնք զրոյ մարդուն ինչ անուն գրելն ալ կարգալու կարող չեմ երբէք: Երթամ կարգացող մի գտնեմ: — Ահա՛ պատեհ ժամանակին հասան:

ՊԵՆԱՍԻՆՈՒՆ ԵՒ ՀՌՈՄԵՌՈՍ ԷՆ ԴՐԵՆ:

ՊԵՆ. Չայնդ կտրէ, դուն ալ, մէկ կրակը ուրիշ կրակի մ'այրելը կը շիջանէ, ցաւը մէկ ուրիշի վիշտերէն կը թեթեւայ. երբ զլուխդ դառնայ՝ զլուխդ ետեդ դարձուր և օգնութիւն կը գտնես. յուսահատական տրտմութիւն մի՛ մէկ ուրիշի վիշտերով կ'աղէկնայ. աչքդ՝ մէկ բանէն մէկ ուրիշ բանի վրայ տնկէ, ու կը նայիս որ հին բաներուն խորագգեաց թոյնը կը ջնջուի կ'երթայ:

ՀՌՈ. Թաթենալոյդ տերեւը՝ պինտ զօրաւոր սպեղանի մ'է ադոր: ՊԵՆ. Ի՛նչ բանի դէմ, կ'աղաչեմ:

ՀՌՈ. Սրունքներուդ կոտրառած ոսկորներուն դէմ:

ՊԵՆ. Ինչո՞ւ, Հռոմէոս, խենդեցար :

ԻՌՈ. Չխենդեցայ, այլ՝ բանտի մէջ դրուած և առանց սնունդի պահուած, ծեծ կերած ու չարչարուած խենդէ մ'աւելի կապո՞ղկուեցայ : Օ՛, բարի առաքեցար, բարեկամ :

ԾՌՅ. Աստուած կեանք տայ ձեր մեծապատուութեան, ա՛յն կ'աղչեմ, տէր իմ. կարդալ գիտէ՞ք :

ՀՌՈ. Այո՛, թշուառութեանս մէջ՝ բաղդս :

ԾՌՅ. Գուցէ այդ բանն առանց գրքի սովորած էք. սաղայն կ'աղչեմ, ինչ որ տեսնէք կրնա՞ք կարդալ :

ՀՌՈ. Անշուշտ, թէ որ գիրերն ու լեզուն գիտեմ :

ԾՌՅ. Պիտո համով խօսք մ'ըսիք : Աստուած ձեր բանն յաջողէ :

ՀՌՈ. Կեցի՛ր, մարդ, ես կարդալ գիտեմ. (կը կարդայ)

Սիմեօր Մարդինօ եւ իւր կինը եւ աղջկունք. Անսելմոս կոմսը եւ իւր գեղեցիկ քոյրերը. ուրբեաւրի Տիկինն Վիդրուվիօ. Սիմեօր Բլաչէնդիօ եւ իւր սիրուն քրոջ-աղջիկները. Մերկուսիոս եւ իւր եղբայրը Վաղենտինոս. հօր-եղբայրս Գաբուշէտ, իւր կինը եւ աղջկունք. Հոռզալին՝ շնորհալի քեռադուստրս. Լիվիան, Սիմեօր Վաղենտինոսը, Դիպալսոս իւր հօրեղբորորդին. Լուչիօն եւ խնդումներես Հելենան :

Պիտո աղւոր ընկերութիւն : (Եւ ինչ ետ Կէ Գոյ) Ո՛ւր պիտի գան :

ԾՌՅ. Ահա, վերը :

ՀՌՈ. Ո՛ւր տեղ :

ԾՌՅ. Մեր տունը, կերակուրի :

ՀՌՈ. Որո՞ւ տունն է :

ԾՌՅ. Տիրոջս :

ՀՌՈ. Իրա՞ն. ես այդ առաջուց հարցուցած ըլլալ պէտք էի :

ԾՌՅ. Հիմա ես հրամանեցի առանց հարցնելու կը զրուցեմ, իմ տէրս՝ Երեւելի Գաբուշէտ մեծատունն է. ու թէ որ հրամանքնիդ Մոնդակէսեանց ազգակից չէք նէ՝ հրամեցէք, Աստուած սիրէք, մէյմէկ զինի նետեսէք : (Կ'ընէ)

ԳԵՆ. Գաբուլէտի այս հնասովոր խնայողից մէջ՝ օրերուն Հռոմէական ալ հանդիսակից է, զոր այնքան կը օրերս, ու բոլոր Վերոնիայի գեղեցկութեանը համար վրան կ'ըզմայլին. զնա՛ կ'ուզես նէ՛ ու հազուանշմար աչքով՝ բաղդատէ իր դէմքը ուրիշ մէկի հետ՝ զոր քեզ ցուցնեմ, և այն ժամանակ այլ ևս կարապիդ երգերը ազուաւի կարկաչ ըլլալը պիտ' իմանաս :

ՀՌՈ. Քանի որ աչացս բարեպաշտ կրօնքը այս սխալմունքը կ'ընդունի, թող արտասուքներս բոցերու դառնան. սակայն այս աչերը որք յաճախ ընկղմեցան և բնաւ երբէք չկրցան մեռնիլ, — որ թափանցիկ հերթակոսներ ըլլան պիտի, թող կնդծապաշտներու պէս այրին : Ի՞նչ օրականէս աւելի գեղեցիկ. համայնատեա արեւը՝ աշխարհ տեղծուելէ ի վեր դեռ իւր նմանը տեսած չէ :

ԳԵՆ. Շըշտ, իր քովը մէկը չեղած ատեն՝ աչքիդ աղւոր երեւցեր է. դուն զինքը՝ ինքզինք կշիռին երկու աչքերուն մէջ՝ դրած ատենը տեսեր ես. բայց այդ բիրեղեայ նժարներուդ մէջ՝ թող քո տարփաւորիդ սէրը և ուրիշ մէկ օրիորդի գեղեցկութիւնը կըշուռի այս գիշեր, զոր երբ քեզ ցուցնեմ, տեսնես պիտի հանդէս աին մէջ արձակած ճառագայթները, ու ան ատեն պիտ' իմանաս, որ քո աչաց աննման երեցող բանը՝ հազիւ թէ անոր ոտքը հասնելու չափ արժէք ունի :

ՀՌՈ. Երթամ պիտի, բայց ո՛չ թէ ասանկ գեղեցկութիւն մը տեսնելու, այլ՝ իմինիս գերազանցութեամբը տարած յաղթանակին ուրախութիւնը վայելելու :

(Ի՛նչնէն :)

ՅԵՍՈՒՆ Գ.

Գաբուլէտի տան մէջ սենեակ մի :

ՅԻՒՆ ԳԱՅԵԼԻՍ ԵՒ ՇՆՈՒՑԻՉ :

ՅԻՒ. ԳԱՐ. Գայեկուհի, ո՞ւր է աղջիկս, հո՞ս կանչէ :

ՇՆՈՒՑ. Ճշմարիտ կ'ըսեմ, երկուտասնամեայ կուսութիւնս վըկայ, հիմա կանչեցի զինք, խաթմէն. (կը կանչէ) — Ո՛ւր ես, գառ :

նուկ, ուր ես, աղանի տիկինս. — Տէր ողորմեա՛ — ուր է դաշեր մեր օրիորդը. — ուր ես, ճիւղիէդդա :

ՃԻՒԼԵՆԻԴԻՆ Եւ ԴԻՆ :

ՃԻՒԼ. Ի՞նչ է այն, ո՛վ կանչեց զեւ :

ՄՆՈՒՑ. Մայրերնիդ :

ՃԻՒԼ. Հոս եմ, մարիկս, ի՞նչ կը հրամայեք :

ՅԻՎ. ԳՆԲ. Ահա ինչ պիտ' ըսէի. — սնուցիչ, դուն քիչ մ'ատեն բանդ գնա, մենք զաղտնի խօսք մ'ունինք. — Չէ՛, ինձ նայէ, սնուցիչ, եկուր, եկուր. հիմա միտքս ինկաւ, դուն ալ մտիկ ըրէ մեր խորհուրդը : Գիտես, որ աղջիկս՝ իր ծաղիկ հասակին մէջն է :

ՄՆՈՒՑ. Հիտակն ըսեմ, մինչև մէկ ժամ ի՞նչ տարիքը կ'ընամ ըսել :

ՅԻՎ. ԳՆԲ. Դեռ տասնուչորս տարեկան չկայ :

ՄՆՈՒՑ. Տասնուչորսը ակռաներէս կը բրցնէի. սակայն ասանկ կ'ընեն աշխարհիս ցաւերը, միայն չորս հատս մնացեր են. — Տասնու չորսին չմտաւ. քան հիմա Ս. Պետրոսի տօնին քանի՞ օր մնաց :

ՅԻՎ. ԳՆԲ. Տասնուհինգ օրէ աւելի կամ պակաս :

ՄՆՈՒՑ. Աւելի կամ պակաս՝ տարւոյն բոլոր օրերուն մէջ, Ս. Պետրոսի ճրագաւոյցը՝ գիշերը կ'ըլլայ, այն ժամանակ տասնուչորսին պիտի մտնէ : Բան Հուշան ու ինք՝ — Աստուած բոլոր Բրիտտոնէից հոգիները լուսաւորէ, — մէկ տարօք էին քան : — Է աղէկ, Հուշան՝ հիմա Արքայութիւնն է. հետո ինտո՛ր աղէկ կ'երթար քան Բայց, ինչպէս որ ըսի, Ս. Պետրոսի ճրագաւոյցին գիշերը՝ տասնուչորսը պիտի մտնէ, տասնուչորս, հասկցա՛ք. քան իմ աղէկ միտքս է : Տասնումէկ տարի առաջ, ուր է, միտքերնիդ է, քան գետնաշարժ մի չեղան, ահա ճիշդ այն ժամանակին էր որ ծծէն կտրեցինք. — քան մտքէս չենք, քան. տարւոյն ճիշդ այն օրն էր. ինչո՛ւ գիտէք, ես այն օրը ծծերուս պտկունքը օշինդր քսեցի ու աղանոցին պատին տակ արևուն մէջ նստայ, Տէրս և դուք՝ այն ժամանակ Մանթուա գացեր էիք. — տեսա՛ք, իմ խելքս ծո՛վ է քան, ծո՛վ : Բայց ինչպէս որ ըսի, երբոր ծիծերուս պտկունքը բերանը տուի ու լեղի համն առաւ, խնձ երեսայ, երեսը դէմքը ծամը-

կեղով շուտով ծիծը բերնէն հանեց ու այնքան լացաւ ճաշաց որ աղաւնօցը տեղէն շարժեց . ալ հարկ չէ ըսելը , որ գլուխս գնաց : Ահա այն ատենէն մինչև հիմա տասնութէկ տարի է . ինչու որ ինքն իրեն ոտքի վրայ կրնար կայնիլ . չէ՛ , խաչ—որ , ինք իր գլխուն աս—գին անդին ալ կրնար տըմպըլ մըմպըլ վազվտեմ . ինչու որ , օր մ'առաջ ալ՝ ինկեր ու ճաշատը ծակուեր էր . այն պտեն էրիկս — Աստուած ողորմի հոգոյն , քա ինտոր ծիծաղասէր մարդ էր քա — աղջկեկը վեր վերցուց . Հա՛ , ըսաւ , դառն աղանկ երես + է լայն ինչնի—նի , երբ ինչիդ գլուխիդ դայ՝ կանկիդ լայն ալ ոչիդ՝ ինչնի , հա՛ , անանչ չէ՛ , ճիւղ , հա՛ : Ու Աստուածածին վկայ , պզտիկ սատանայեկը ձայնը կտրեց ու հա՛ ըսաւ քա . նայեցէք որ հիմա կատակը իրաւ կ'ըլլայ . ճշմարիտ որ հազար տարի ալ ապրիմ , բնաւ մտքէս չեմ հաներ քա . Անանչ չէ՛ , ճիւղ , ըսաւ . ան չորդիկ սատանայեկն ալ՝ լացը կտրելով հա՛ չըսէ՛ քա :

ՅԻՎ. ԳԱՐ. Ա՛լ կ'օգտէ , բերանդ գոցէ՛ , կ'աղաչեմ :

ՄՆՈՒՑ. Ճշմարիտ ասանկ եղաւ , Տիկին . քանի որ միտքս բերեմ , քա ձայնը կտրէ ու հա՛ ըսէ՛ խնդալէն ուրիշ բան չեմ կըրնար ընել որ . հապա ճակտին մէջ տեղը՝ պզտիկ աքլորի մի հաւկթին չափ ուռեցք մ'ունենայ ու խոց մի բացուի ու ճվիկ ճվիկ գալով լայ , անկէ ետք , Հա՛ , ըսէ՛ էրիկս , երեսիդ լայն ինչնի . Դեռնա՛նէ՛՛ կանկիդ լայն ալ ինչնի կ'աղան , հա՛ , անանչ չէ՛ , ճիւղ , հա՛ , ըսէ՛ , քա վայ գլխուս , ան ալ ձայնը կտրէ ու հա՛ ըսէ՛ :

ՃԻՒԼ. Գուն ալ ձայնդ կտրէ՛ , կ'աղաչեմ , ծծմարս , կարճ ըրէ :

ՄՆՈՒՑ. Կարճ ընենք , լմնցաւ հա՛ : Աստուծոյ օրհնեցը վրասնիդ ըլլայ . քա քեզի պէս ուրիշ աղւոր երեսայի մի ծիծ չտուեր էի որ . Աստուած սոյ հարս ըլլալդ ալ տեսնեմ , ալ անկէ աւելի բանի չեմ բաղձար :

ՅԻՎ. ԳԱՐ. Հապա ես ալ այդ պիտ' ըսէի . — Հիմա ինծի ըսէ՛ նայիմ , ճիւղեդդա աղջիկս , ինտոր ես , կարողուիլ չես ուզեր :

ՃԻՒԼ. Այդ ինծի համար այնպիսի պատիւ մ'է , որուն վրայօք բնաւ չեմ մտածեր :

ՄՆՈՒՑ. Պատիւ ըսիր . ես քո ծծմարդ չըլլայի նէ՛ պիտ' ըսէի որ իմաստութիւնը կաթին հետ ծծեր ես :

ՅԻՎ. ԳԱՐ. Է՛յ հիմա՝ ալ կարգուուքը նայինք. հոս տեղս վե-
րանայի մէջ՝ քեզմէ՝ նուազ տարեկան պատուաւոր օրիորդները ա-
գէն զաւակաց տէր եղան. իմ հաշուովս, այդ հասակէդ աւելի
պակաս եղած ժամանակս, ես քո մայրդ էի, որ հիմա գուն գեռ
կոյս մնացեր եւ: Ես քեզի կարճ խօսք մ'ըսեմ. կտրիճ Պարիսին
միտքը քեզի հետ կարգուիլ է:

ՄՆՈՒՑ. Տեսա՛ր մարդը, պղտիկ խաթունս, մանրդ կ'ըսեմ, մանր-
քան գիտես որ մոռնէ թափուած է, քան:

ՅԻՎ. ԳԱՐ. Վերանայի մէջ ամաւուրան ծաղիկ կը նմանի:

ՄՆՈՒՑ. Քան, հան, քան, սուսափնա ծաղիկ կը նմանի, գիտես որ
ծաղիկ մ'է:

ՅԻՎ. ԳԱՐ. Ի՞նչ կ'ըսես, այս ազնուականը բանիդ կը գոց, այս
գիշեր մեր խնդրին մէջ պիտի տեսնես զինք. երխտասարդ Պարիսի
դէմքին հատորը լաւ մի կարդա՛, և անոր մէջ գեղեցկութեան գրի-
չով գրուածներէն հաճութիւն զգա՛. զնազիտէ՛ իւր առնն մէկ ներ-
գաշակաւոր գիմագծութիւնները և տես թէ ինտոր մէկ մասը մէ-
կալ մասին չափակարգութիւն փոխ առւած է. սակայն այս սիրուն
հաստորին մէջ որքան մթին խրթնութիւններ կան՝ նէ՛ բոլորն ալ
իր աչաց լուսանցքին մէջ բացատրուած պիտի գտնես¹⁾: Սիրոյ
այս թանկագին մատենանը, որու թերթերը տակաւին կապուած չեն,
այս տարփալին կ'ըսեմ, իր գեղեցկութեան պատին տաւրցնեմ, մի-
այն կազմը պակաս է: Զուկը՝ գեռ ծովուն՝ մէջն է²⁾: ասկէ զատ,
արտագինը՝ ներքին գեղեցկութիւնը ծածկելու ըլլայ նէ՛ աւելի պա-
տիւ կը գտնէ: Այս գիրքը կ'ըսեմ, շատ մարդոց աչքին փողա-
ւոր հանգիստացող ոսկեգիր պատմութեանց պարծանքը՝ զոր ոսկե-
զէն քարմանքները գրքին մէջ կը պահեն: Ահա՛ գուն ալ այս կեր-
պով, իրեն հետ կարգուելով՝ իր պարունակութեանց մասնակից կ'ըլ-
լաս և ինքզինքդ ալ տնկէ պակաս բան մի չես ընես:

¹⁾ Հին գրոց վրայ՝ բացատրութիւնները հասարակօրէն լուսանցքներուն մէջ
ապուած էին: Բն.

²⁾ Այսինքն, գիւ որացուած չէ, որու կաշին միայն հարկաւոր կ'ըլլար, ո՞ր
կազմուի: Բն.

ՄՆՈՒՑ. Անկէ պահանք, քան, անկէ աւելի բան մի կ'ընէ չէս ըսեր. կնիկները էրիկ մարդոցմով կ'աճին :

ՏԻԳ. ԳԱՐ. Կարճ խօսք մ'ըսէ. պիտի կրնաս սիրել Պարիսը :

ՃԻՒԼ. Թէ որ նայիլը սիրելը կը թելադրէ, սիրելու նայիմ պիտի, կ'օգտէ միայն Պր իմ մէկ խորունկ աչք նետուածքէս աւելի, ձեր հաւանութիւնը՝ զայն թուցնել տալու զօրութիւն չտայ :

ԵԱՌԵՑ Գ Խ ԴԻԿ:

ԾՌԹ. Խաթմուն, հիւրերը եկան, կերակուրը սեղանն է, ձեզ կ'ըսպասեն, պզտիկ խաթմունս հարցուցին, խոհանոցին մէջ հազար ու մէկ անէծք կը կարդան դայեկուհւոյն, ամեն բան պարտուպատուստ է. հիմա ես ալ սեղանին վրայ կայնելու պիտի՝ երթամ. կ'ազաչեմ, հրամայեցէք, ետեւէս մ'ուշանաք :

ՏԻԳ. ԳԱՐ. Հիմա ետեւէդ կը գանք. ձիւքնէ՛ղդա, կոմսը մեզ կ'ըսպասէ :

ՄՆՈՒՑ. Գնա, աղջիկ, գնա. երջանիկ օրերուդ երջանիկ զիշերունք ալ աւելցուր :
(Կ'էնէն :)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Փողոց մի :

ՀՌՈՄԵՐՈՍ, ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ, ԳԵՆԱՂՈՒԹ՝ հիւսիս-արեւել, Զահա-
նիսիւն և արեւել տաքոյնով :

ՀՌՈ. Ի՞նչ ընենք. արդեօք երթալնուս համար պատճառանքներ գտնելով ներողամտութիւննին խնդրենք, թէ ելնենք պարզապէս ներս մտնենք առանց ձայն հանելու :

ԳԵՆ. Ասանկ երկարաբանութեան թուականները հին են¹⁾. մենք՝ աչքերնիս բարակ երիզով մի կապուած Կուպիտոնի պէս՝ ներկուած փայտի շերտէ շինուած թաթարական աղեղնիս շալկած չպիտի՝ երթանք որ աղաւաւանոյցի պէս՝ տիկիները փախցնենք մեզմէ. և ոչ ներս մտած ժամանակնիս՝ դրքի մը յառաջաբանութիւնը սերտ ըրած

¹⁾ Այսինքն, երկայն բարակ խօսելու ատեն չէ : Բն.

ու ետեւէն յուշաբերի մի կրկնախօսութիւնները լսելով՝ գողդղական ձայներով արտասանելու խօսքեր չդիտ՝ ըսենք, այլ՝ համարձակ ներս կ'մտնենք, ինտոր կ'ուզեն նէ այնպէս վարուին թող, մենք ալ նոյն աչքով կը նայինք իրենց, բանդ նայէ, դարձապար մի կ'ընենք, անկէ ետք ծառայ եմ:

ՀՌՈ. Զահ մի տուէք ձեռքս¹⁾. Ես պարելու մարդ չեմ. ու թէեւ ես ծանր եմ, այլ լոյսը²⁾ կրնամ տանիլ:

ՄԵՐԿ. Չէ՛, Հուռնոս, մենք քո պարելդ կ'ուզենք, սիրելիս:

ՀՌՈ. Հաւատա՛, ես չեմ ուզեր. դուք՝ կաքաւու շղուականներ ունիք նուրբ ներբանափոկով, ես՝ կապարեայ սիրտ մ'ունիմ, որով այնպիսի կերպով գետինը դամուած եմ՝ որ տեղէս չեմ կրնար շարժիլ:

ՄԵՐԿ. Դուն տարփաւոր ես, Կուպիտոնի թևերը փոխ առ ու մարդոց չկրցած սահմաններէն անդին սլացիր:

ՀՌՈ. Իր նետերէն պինտ խոր խոցուած եմ, ու իր թեթև թևերով չեմ կրնար ճախրել. այնպէս ալ կապուած կաշկանդուած եմ, որ վրաս ծանրացած ցաւոց վըայէն՝ թիզ մ'ալ վեր չեմ կրնար սլանալ և սիրոյ ծանր բեռին տակ՝ կը ճնշուիմ կ'երթամ:

ՄԵՐԿ. Ատոր մէջ ընկղմելով՝ սիրոյ վըայ ծանրութիւն ըլլալու էիր, ինք գողտրիկ տղայ մ'է, քեզ չկրնար դիմանալ:

ՀՌՈ. Սէրը գողտրիկ տղայ է. սէրը՝ պինտ խստարարոյ, պինտ դժնդակ, պինտ աղմկայոյզ բան մ'է, ու փուշի պէս կը ծակծկէ:

ՄԵՐԿ. Ի՞նչ որ սէրը քեզի հետ խստութեամբ կը վարուի, դուն ալ հետը խստութեամբ վարուէ. քեզ խթէ նէ՝ դուն ալ զինք խայթիւթէ, այն ատեն կը յաղթես սիրոյ: (Ետեւէն իջնալ) Դիմակ մի տուէք ինձ որ դէմքս մէջն անցունեմ: (Դիմակը իջնալ) Դիմակը դիմակ դրուեցաւ — հոգ չէ, թող երթայ հիմա հետաքրքիր աչք մի աղեղութիւններս դիտէ. ահա հիմա խոժողադիմութիւններս զիս տեսնելով պիտի շառագնին:

¹⁾ Զահակիր մի՝ դիմակաւորներու որ և է խաւարեուն մէջ մտնելու իրաւունքն ունի եղեր: Բն.

²⁾ Լոյս և թեթև նոյն բառն են: Մ. Բ.

ԳԵՆ. Քալեցէք, զարնենք, մոռնենք. ու ներս՝ մտածնուս պէ՞ս՝
թող ամեն մէկն իր սրունքներուն վստահի :

ՀՈՌ. Ջահ մի առէք ինձ. թող այս թեթևասիրտ խենդերը եր-
թան և անզգայ պրտունները¹⁾ իրենց զարշապարովը խողտեցնեն՝
ինչու որ ես նախահայրական առածով մի խրատուած՝ ճրագ կը
բռնեմ որ ականատես ըլլամ, — այսպիսի բարեյաջող խաղ տե-
սած չունէի ես բնաւ. իմ բանս լմնցաւ :

ՄԵՐԿ. Խի՛ք, գիտես գործակալները երբեմն ինչ կ'ըսեն՝ պար-
տապահանջները, անհանդարտ ընող մկներ կը նմանին, ու թէ որ
դուն ալ հիմա մեզ պարտապահանջի պէ՞ս անհանդարտ պիտ' ընես
նէ՞²⁾ մենք ալ (ազնուութենէդ հեռի) այս ցեխաշաղախ սիրոյ մէ-
ջէն դուրս կը քաշենք զքեզ, ուր մինչև ականջներդ խրեր ես :
Քալեցէք, ցորեկ է դարձեր, հօ :

ՀՈՌ. Չէ՛, ատանկ մ'ըսեր :

ՄԵՐԿ. Ըսել կ'ուզեմ, որ ցորեկ ատեն ճրագ վառելու պէ՞ս՝ ջա-
հերը փուռ տեղ կը հատնին կ'երթան : Մեր ըսածը աղէկ մտքի
մաւ, ինչու որ, մեր դատողութիւնը հինգ անգամ ալ ատոր մէջ
տեսնուի՝ մեր հինգ խելացի խօսքերը հազիւ թէ անգամ մի տեղի
կ'ուսենան :

ՀՈՌ. Հիմա մեղի պէս ալ, դիմակահանդէսը երթալով մտքերնիս
աղէկ է, սակայն խելացութիւն չէ :

ՄԵՐԿ. Ելնէ մէկն ալ ինչո՞ւ համար ըսէ նէ :

ՀՈՌ. Ես այս զիշեր երազ մի տեսայ :

ՄԵՐԿ. Ես ալ տեսայ :

ՀՈՌ. Դուն ի՞նչ տեսար :

ՄԵՐԿ. Ես տեսայ որ երազատեսները շատ անգամ սուտ կը զըռու-
ցեն :

ՀՈՌ. Իրա՞ւ կ'ըսես. այսու ամենայնիւ անկողնոյ մէջ քնացած ան-
դերնին ճշմարիտ բաներ կ'երազեն :

¹⁾ Հին ժամանակները սովորութիւն կայ եղեր, որ սենեակներուն տախտա-
կամածները պրտուեայ փռութենէրով կը ծածկեն եղեր. Բն.

²⁾ Բանս լմնցաւ, պարտապահանջ և անհանդարտ ընել գրեթէ նոյն արտա-
սանութիւնն ունին անգղ. մէջ : Ծ. Թ.

ՄԵՐԿ. Երազիս մէջ տեսայ՝ որ Մար¹⁾ թագուհին հետք է եղեր. այս Մար թագուհին՝ յաւերժահարսանից մանկաբարձն է ու քաղաքական ատենակալի մի ցուցամատն անցուցած մատանոյն աւակտի քարէն թելի մեծ հասակով մարդու չերևար. իւր կառք՝ պիտո մանր հիւղեայ երիվարներով լծուած է և ննջող մարդոց քթին մօտէն կ'անցնի. անիւներուն շառաւիղները՝ մամուկներուն երկայն սրունդներով շինուած են. վրայի ծածկոցը՝ մարախներու թւեբէն, երասանները՝ ամենափոքր սարդերու ոտայնէն. երիվարներուն վիզը կախուած մահիկեղջիւրները՝ լուսնի ճառագայթարձակ շառաւիղներէն. խարազանին կոթը՝ ծղրիտի ոսկորէն և ծայրի լարափունջը՝ անոր մօրթէն. իւր կառապետը գորշազգեստ պղտըտիկ մծեղ մ'է, որ թերանինջ օրիորդի մի մատը խածնէէ ետք բռնուած պղտըտիկ կլորիկ լուի մի կէսին չափ ալ մեծ չէ. իւր կառքը՝ կաշինի մի փուռ կեղէն է, զոր սկիւռ ատաղձագործը հիւսնած է, կամ՝ որդ վարպետին գործն է, որոնք մտքէ դուրս ժամանակէ ի վեր՝ յաւերժահարս տիկնանց կառապողներն են: Ահա այս վիճակով՝ ամեն դիշեր տարփաւորաց ուղեղներուն մէջէն քաւաքայլ վազելով կ'անցնի, որ ետքէն սիրոյ երազներ տեսնեն:

Թէ որ պալատականայ ծնկներուն վրայէն անցնի՝ իսկոյն մեծամեծ պաշտօններու վրայօք երազներ կը տեսնեն. դատաւորաց մատներուն վրայէն անցնի՝ իսկոյն իրենց վարձահատուցման վրայ կ'երազեն. տիկնանց շրթունքներուն վրայէն անցնի՝ անմիջապէս պագուրտութեան կը ցնորեն. սակայն Մար՝ շատ անգամ, երբոր կը նայի որ ասոնց շունջը քաղցրաւենիներով արատաւորեալ է, բարկանայ նէ՝ խոցեր իսկ բանալով կը չարչարէ զիրենք: Երբեմն կը հանդիպի որ արքունական անձի մի քթին վրայէն կը վազէ, ասոր վրայ, կը նայիս որ ան ալ մեծ աստիճանի հասնելու անուրջ մի կ'երազէ. երբեմն ալ՝ տասանորդն առնուած խոզի մի պոչով կը դայ և խորունկ քունի մէջ եղած եկեղեցականի մի քթին ծակերը կը խտրեցնէ, անատեն ան ալ ուրիշ վիճակի մի հետեւելու ցնորեցներ կ'երազէ. երբեմն իր կառքը ղիւռուորականի մի շնլիքին վրայէն

¹⁾ Խալուիկ?

կ'անցունէ, նայիս որ ան ալ՝ Թշնամեաց խռչափողը խողխողելու, բերդերու մէջ յարձակելու, դարանակալութիւններ ընելու, Սպանիա շինուած Թուր կախուելու, մինչև բերանը լցուած բաժակներով կենսըմպումի գինի խմելու երազներ կը տեսնէ. ասոր վրայ մէկ մ'ալ յանկարծ Թմբուկին ձայնը առածին պէս՝ վեր կը ցատկէ ու կ'արթննայ, ու այս կերպ զարհուրանօք մէկ-երկու աղօթք կը մըմըայ ու նորէն կը քնանայ։ Այս՝ այն Մարն է, որ գիշեր ատեն ձիոց բաշերը կը բզկտէ և աղտոտ ու խառնիխուռն հերաց մէջ պարիկներու հերացցունքը կը խառնաշփոթէ, որոնք անգամ մ'որ քակուի՞ն՝ շարագուշակ դժբաղդութիւն կը սեպուի։ Ամենէ մեծ կատաղութիւնն այն է որ երբ կոյս աղջկունք իրենց կունկին վրայ պառկած կ'ըլլան, անոնց վրան կ'ինկնի¹⁾ ու նախ ինք գաս կը տայ իրենց, որ կնիկ ըլլալու ժամանակնին՝ ինտոր պիտի գիմանան ծանր բեռի տակ։ Այս է այն —

ՀՌՈ. Կ'օգտէ, կ'օգտէ, Մերկուտիոս, հասկցանք, ոչինչ բաներ կը զըուցես։

ՄԵՐԿ. Հապա երազներու վրայ կը զըուցես, որոնք ուրիշ բան չեն, բայց եթէ անպիտան ուղեղներու զաւակներ, փուճ՝ երեւակայութեան պտուղներ՝ որք օգին գոյութեան պէս նուրբ և հողմէն աւելի յորդողդ են, որ գուցէ հիմա իսկ՝ հիւսիսային սառնապատ կողմերուն վրայ իր շունչը փչելէն բարկացած՝ ետ կը փախչի ու հարաւային ցողատարափ կողմերուն վրայ կը դարձնէ իր դէմքը։

ՊԷՆ. Այդ հովք որ կը զըուցես՝ զմեզ շատ հեռու կը ձգէ. արդէն ընթրիքնին լմնցուցած ըլլալ պէտք են ու մննք ալ պիտո ուշ պիտի հասնինք։

ՀՌՈ. Վպիտամ որ պիտո կանուխ է. երեւակայութիւնս ինձ դիտես թէ կ'ըսէ, որ այս գիշերուան խնձոյից զեղևութեանց հետ՝ դեռ աստղերուս մէջ կախուած ճակատագրիս դժբաղդութեանց աղետալի թուականը՝ դառնութեամբ սկսի պիտի, ու ցաւալի կորուստի կամ տարածամ մահուան մի պատճառաւ՝ սրտագոգիս մէջ կըլուծուած ձանձրալի կեանքիս պայմանաժամը վերջացնէ։ Բայց Այն՝

¹⁾ Որ է մղձաւանջը։

որոյ ձեռաց մէջն է իմ կենընթացից ուղղութիւնը, թող նաև առաջատաններն ալ կառավարէ: Բալեցէք, զեղխասէր ազնուականքս զիս. Զարկէք թմբուկները:

(Ինչիւն:)

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ԳԱՐՈՒԼԷՏԻ տան մէջ սրահ մի:

Սրածիշտը պատրաստ՝ կ'ըսպասեն:

ՍՊԱՍԱՌՈՐՆԵՐ Եւ ԴԻԿԵ:

Ա. ՍՊԱՍ. Թօփիկն ո՞ր է, ինչո՞ւ չգար որ սեղանը վերցնենք. ծոյլը, պնակ փոխէ՛, պնակ սրբէ՛. Աստուած չընէ:

Բ. ՍՊԱՍ. Երբ ամեն շնորհք մէկ կամ երկու մարդոց ձեռք անցնին ու այն ձեռքերն ալ լուացուած չըլլան, անշնորհք բան մի կ'ըլլան, ճշմարիտ:

Ա. ՍՊԱՍ. Վերցնէ՛ր սա յօղաթռուները, անդին տար պնակներուն դարանը¹⁾, պնակները աղէկ նայէ չձգես չկոտորես. կ'աղաչեմ, խնամի, ինծի կտոր մի նշաքաքար պահէ. նաև, գիտեմ որ կը սիրես զիս, սա դռնապանին ըսէ՛ որ Գերձակենց Շուշանը, Հեղինէն — Անտոնը և Թօփիկը թող տայ որ ներս գան:

Բ. ՍՊԱՍ. Շուշան ըրէ, մանչ, չո՞ւտ ըրէ:

Ա. ՍՊԱՍ. Ձեզ կը նային, ձեզ կը կանչեն, ձեզ կ'աղեն, ձեզ կը փնտռեն մեծ սենեակէն:

Բ. ՍՊԱՍ. Տասն ձեռք չունինք որ ամեն տեղ հասնինք. — Շուշան ըրէք, տղայք, հա՛. կտոր մի ձեռքերնիդ շարժեցէք. ո՞վ որ վերջի մնայ՝ թող ամեն բան վերցնէ տանի: (Երբ կը բաշտեն:)

ԳԱՐՈՒԼԷՏ և ԵՂԵ, ԳԵՆՈՒՄՆԵՐԸ և ԳԻՏՈՒՄՆԵՐԸ Եւ ԴԻԿԵ:

ԳԱՐ. Ազնուականներ, բարի եկաք. ոտքերնին կոշկոռ չունեցող տիկիները ձեզի հետ գլուխնին պիտի տաքցնեն. — Հա՛, հա՛, ապա-

¹⁾ Սեղան մի՛ որով զայս պատրաստ մաքուր պնակ կ'ըլլայ և անկիւն մի կը դրուուի եղեր ժամանակաւ: Բն.

րի՛ք Տիկիկներ . Հիմա ձեզմէ ով պիտի մտնէ կաքաւելու , և այն տիկիկներ որ նազապէիւր կ'ընէ՝ կրնամ երդում ընել որ անորոր կոշիկոռ ունի : Խօսքերս զպան ձեզ , Բարի եկաք , ապրուականներ , Էս ալ ատենօք երեսս զիմակ անցուցի ու սիրուն տրորդաց տկանջներուն՝ սիրաբանական հաճելի փսփսուքներ ըրի . ուր է հիմա այն օրերը . անցան , անցան : Բարի եկաք , ժղնուականներ : Երաժիշտներ , սկսէք նայինք : Տեղ ըրէք , տեղ բացէք , բացուեցէք , աղջկունք , պարեցէք նայինք : (Երաժիշտները ինչ նաւարկն ու հանդիսանքն ինչ պարեն) : Ուրիշ ճրագ ալ բերէք , սպասաւորներ , սեղանները դուրս հանեցէք ու կրակը մարեցէք , սրահը արդէն պինտ տաքցած է . — Երանի՛ մեզ , այս յանկարծական խնձոյքն ինտոր ուրախալի կերպով կը զուարճացնէ . չէ , չէ , նստի՛ք , նստի՛ք , սիրելի Գաբուէտ հօրեղբայր . ալ մեր երկուքնուս ալ կաքաւելու ժամանակն անցած է . որքան ատեն է որ դուք ու ես մէկտեղ դիմակ դրուեցանք ու պարահանգէս գնացինք , մտքերնի՛դ է :

Բ. ԳԱՐ. Ճշմարիտ որ , երեսուն տարի մ'ըլլալու է :

Ա. ԳԱՐ. Չէ՛ , ինչ կ'ըսէք գուք ալ , մեր Լուչէնդիոյի հարսանեաց գիշերը չէ՛ր որ գիմակաւորեցանք . Հոգեդալուստը որչափ շուտ կ'ուզէ թող զայ , երբ գալու ըլլայ՝ հազիւ քսանուհինգ տասնի ըլլալու է :

Բ. ԳԱՐ. Աւելի է , աւելի . իր աղան աւելի մեծ է , տէ՛ր . երեսուն տարեկան մի կայ :

Ա. ԳԱՐ. Ինչ կ'ըսէք . դեռ երկու տարի առաջ իր աղան անշահաճատ էր :

ՀՈՐ. Ո՛ր տիկիկն է այն , որ նա պարասպետին թեւը կը փառաւորէ :

ՍԳԱՅ. Չեմ գիտեր , տէ՛ր իմ :

ՀՈՐ. Ո՛հ , ջահերուն օրինակ կ'ըլլայ որ աւելի պայծառ վտռին , իւր գեղեցկութիւնը գիշերուան այտից վրայ այնպէս ճառագայթաւ ձակ է , ինչպէս որ Եթեովպացուհոյ¹⁾ մ'ականջէն կախուած թանկագին գոհարեղէն օղ մի . սքանչելի գեղեցկութիւն մ'ունի՛ որ

¹⁾ Իբր խաչկուհի : Բն .

Հասարակ գործածութեան համար պինտ ծանր է և հասարակութեան համար՝ պինտ սուղ։ Այս սիրուն օրիորդը իւր ընկերուհեաց խմբին մէջ տեղ՝ երամ մ'ազուաներու մէջ ձինափետուր աղաւնիի պէս կ'երեւայ։ Կեցիւր կաքաւը լմնայ, և իւր կայնած տեղը միտքս պահեմ և իմ կոշտ ձեռքս երջանիկ ընեմ իւր ձեռքին դպցնելով։ Սիրտս մինչև հիմա սէր մ'ըզզացած էր արդեօք։ աչերս, երգմնապանց եղիք, ինչու որ ես մինչև այս գիշերս՝ ճշմարիտ գեղեցկութիւն տեսած չէի երբէք։

ԴԻՊ. Սա մարդուն ձայնէն կ'իմացուի որ Մոնդակեան մ'է։ — Մանչ, թուրս հոս բեր։ — աս ինչ ըսել է, զարշին դէմքը անձուռնի դիմակով մի ծածկէ ու ելնէ հոս գալու համարձակի, որ մեր հանդէսին վրայ խնդայ ու պատիւը ստիկի մ'ընէ։ Հիմա, մեր գերգաստանաց պատուոյն ու բովանդակութեան վրայ կ'երդնում ճշմարիտ։ որ մեղք չեմ սեպեր մէկ զարնելով զայն մեռցնելը։

Ա. ԳԱՐ. Ինչ կայ, ինչ եղար, եղբորորդի, ինչ բանի համար կը կրակոտիս։

ԴԻՊ. Հօրեղբայր, սա մարդը Մոնդակեան մ'է։ Ըրբը հարկաւ ծպտեալ եկեր է, որ այս գիշերուան մեր ուրախազուարճ խնձոյքին վրայ խնդայ։

Ա. ԳԱՐ. Երիտասարդ Հռոմէոսը չէ՞ այն։

ԴԻՊ. Նոյն ինքն, աներես Հռոմէոսն է։

Ա. ԳԱՐ. Հանդարտ կեցիւր, սիրելի եղբորորդի, մի գպշիր իրեն, պինք քաղաքավար ազնուականի պէս կը վարուի չե՞ս տեսներ։ ու ճշմարիտն ըսեմ, բոլոր Վերոնացիք կը զովեն զինք՝ առաքինի ու կենցաղագէտ երիտասարդ մ'ըլլալուն համար։ քաղքիս բոլոր հարստութիւնն ալ տային՝ իմ տանս մէջ իր վրայ պզտիկ արատ մ'իսկ բերել չէի տար։ Անոր համար համբերութիւն ըրէ՛, երեսը մի նայիր, այս է իմ կամքս, ու թէ որ կամքս կը պատուես՝ խնդում երես եղիւր ու հեռացուր քեզմէ այն կնճիւղը, որ զուարճահանդիսի մէջ շնորհք չառներ։

ԴԻՊ. Պինտ աղէկ շնորհք կ'առնէ, երբ ասանկ լիբը հիւր մի կ'ըլլայ։ չեմ կրնար տանիլ իրեն։

Ա. ԳԱՐ. Պէտք է որ տարուի իրեն։ Հապա՛, անդէտ տղայ։ —

ես քեզ տարուի պիտի կ'ըսեմ. — բանդ զնա նայիմ. — հոս տեղս տանուտէրն ով է, ես եմ, թէ դու. զմէս եւ. իրեն շտա կըրնար տանիլ, հէ՛, Տէ՛ր ողորմեա, հիւրերուն ուրախութիւնը տակն ու վրայ պիտ' ընես. կոխ հանել կ'ուզես հա՛, չըլլար, չըլլար : ԴԻՊ. Հօրեղբայրս, ամօթ է :

Ս. ԳՐԲ. Քալէ, քալէ, հաստգլուխ ես եղեր. — այս թեթեաւ մտութիւնդ ետք փոթորիկ մի պիտի հանէ զլիսուդ. զիտեն ինչ կ'ընեմ : Տակաւին դէմ կենալով ես. մ'երկեցուններ, ատենն անցաւ : — Շատ աղէկ բան ըսիք, սիրելիներս : — Բանդ զնա նայիմ, զնա՛ կամ խելօք կեցիր : — Ճրագ բերէք, ուրիշ ճրագ ալ բերէք, ամօթ չըլլայ : — Քեզ կը խելօքցնեմ, ինչ ըսիր : — Ձեզ տեսնեմ, ուրախութիւն ուրախութեանց :

ԴԻՊ. Բռնի համբերութիւնս՝ կամակոր բարկութեանս դէմ պատահած՝ բոլոր մարմինս դող կը հանէ : Ես կ'ենեմ կ'երթամ, բայց այս անվայել բռնամոլծումը՝ որ հիմա անուշ կ'երևի իրեն, կրնայ ետքը դառն ատելութեան մի փոխուիլ : (կ'ենէ) :

ՀՌՈ. (Ճէլ-էլ-էլ-էլ) Թէ որ անարժան ձեռքովս այս սուրբ մասունքը կը պղծեմ, ահա անոր քաղցր ապաշխարութիւնն ինչ է. — իմ երկու կարմրցած ուխտաւոր շրթունքս՝ պատրաստ կեցեր են, որ այս անհնգեթի շօշափումը՝ մեղմակորդ համբուրիս մի. քաւեն :

ՃԻՒՆ. Ազնիւ ուխտաւոր, ձեռքերնիդ պինտ յանցաւոր կը սեպէք, որ այս կերպովս՝ իր պարտուպատշաճ ջերմօտանդութիւնը կ'արտայայտէ. վասն զի սուրբերն ալ ձեռքեր ունին՝ որոնց կըրնան դպչիլ ուխտաւորները ու թաթ զթաթի ըլլալ՝ ապաշխարաւեր ուխտաւորաց երկրպագութիւնն է :

ՀՌՈ. Կարծես սուրբերը շրթունք չունին ինչպէս ջերմօտանդ ուխտաւորները :

ՃԻՒՆ. Շրթունք ունին, ուխտաւոր. բայց աղօթքի մէջ գործածել պէտք են զանոնք :

ՀՌՈ. Ո՛հ, ուրեմն, սիրուն սրբուհի, թող շրթունքն ալ ձեռքերուն ըրածն ընեն. ահա կ'աղաչեն, շնորհեցէք իրենց, որ չըլլայ թէ հաւատքը՝ յուսահատութեան գառնայ :

ԾԻՒԼ. Յուրբերն անշարժ կը կենան, թէև աղաչանաց ունկնդիր կ'ըլլան:

ՀՌՈ. Ուրեմն մի՛ շարժիք, երբ այս կերպով շրթամբքս խնդրուածոցս արդիւնքը կ'ընդունիմ, ու ձերիններով մեղքս կը քառուի:

(շշն համբուրելով:)

ԾԻՒԼ. Թող ուրեմն շրթունքս՝ առած մեղքերնին պահեն:

ՀՌՈ. Ուրեմն շրթունքէս մեղքերս առիք. այս ինչ անուշու թեմամբ գործուած մեղք է. մեղքս ետ տուէք նորէն:

ԾԻՒԼ. Գուք հաշուեցրօքն կը համբուրէք:

ՄՆՈՒՑ. Խաթուն, մայրերնիդ ձեզ բան մի պիտ' ըսէ:

ՀՌՈ. Իւր մայրն ո՛վ է:

ՄՆՈՒՑ. Չէ՞ք գիտեր, կտրիճ զաւակ. իւր մայրը՝ տանտփկինն է. ինտոր բարի, ինտոր խելացի, ինտոր առաքինի խաթուն մ'է գիտէք. ես՝ կաթ տուած եմ իւր աղջկան որու հետ զրուց կ'ընէիք. ձեզ բան մ'ըսեմ, հէ՛ — սաոր հետ կարգուողը չզղջար:

ՀՌՈ. Գաբուլեան է. ո՛հ, թանկագին առեւտուր. կեանքս՝ թըշնամուցս պարտաւոր եմ մնացեր:

ՊԵՆ. Ելէ՛ք, երթանք. պինտ զուարճարի ժամանակն ալ հիմա է:

ՀՌՈ. Վախնամ, իրաւ անանկ. անհանգստութիւնս ալ չափազանց է:

Ա. ԳԱՐ. Չէ՛, ազնուականներ, երթալ չըլլար, կեցիք նայինք, տակաւին պզտիկ ճաշկերոյթ¹⁾ մ'ալ պիտ' ընենք: — Իրաւ պիտի երթա՞ք. ինչո՞ւ համար այսքան շուտ. ուրեմն, շնորհակալ եմ ազնուական տեարք, ամեննէդ ալ մեծապէս շնորհակալ եմ. գիշեր բարի: — Ասկէց ալ քանի մի ջահ բերէք. — քայլնք նայինք, երթանք պառկինք: Ա՛հ, Յէր Աստուած (Բ. Գաբուլեան), իրաւոր ժամանակն ուշացեր է, երթամ հանգստանամ, քանամ:

(Ամէն: Ինքն ինքն ձեռքով ԾԻՒԼԵՆԴԻՆԻՆԻՆՑ և ՄՆՈՒՑԵՆ:)

ԾԻՒԼ. Հոս եկուր, դայեկուհիս. ո՛վ է սա ազնուականը:

ՄՆՈՒՑ. Ծեր Տիբերիոսին տղան ու ժառանգն է:

ԾԻՒԼ. Հապա այն ո՛վ է, որ հիմա դռնէն դուրս կ'եննէ:

¹⁾ Պողոց, գինուց և այլն պզտիկ կերուխում մի: Բն.

ՄՆՈՒՑ. Մեղայ, չեմ գիտեր. ան ալ խնդրովս երիտասարդ Բէ-
դրուքիօն է կ'ըսեմ:

ՃԻՒԼ. Հապա այն միւսը՝ որ ետեւէն կ'երթայ ու պարել չէր ու-
զեր:

ՄՆՈՒՑ. Չեմ գիտեր:

ՃԻՒԼ. Գնա, անունն հարցուր. — Թէ որ կարգուած է, խիստ
հաւանական է որ գերեզմանս՝ հարսանեկան անկողինս ըլլայ:

ՄՆՈՒՑ. Անունը Հռոմէոս է. ու Մոնդակեան մ'է, որ ձեր թըշ-
նամոյն մէկ հատիկ զաւակն է:

ՃԻՒԼ. Իմ մէկ հատիկ սիրողս՝ իմ մէկ հատ թշնամոյս զաւակն
է եղեր. առանց ճանչցուելու պինտ կանուխ տեսայ՝ բայց պինտ
ու ճանաչեցի: Նորապաճանչ ծնունդ սիրոյ, որ ատելի թշնամի մի
սիրելու կը պարտաւորէ զիս:

ՄՆՈՒՑ. Այդ ի՞նչ ըսել է, այդ ի՞նչ խօսք է:

ՃԻՒԼ. Հիմա պարասպետի մի հետ կաքաւելու ատեն՝ իրմէ սով-
որած ոտանաւոր խօսքերս են:

Ներսէս կը պահէ. Ճիւղե՛ղդա:

ՄՆՈՒՑ. Հիմա, հիմա. — շուտ ըրէ, քալէ երթանք, բոլոր օ-
տարականները գացին: (Գ'նքն:)

ԴԱՍԵՐԳՈՒՔ ԵՒ ԴԴԻՆ:

Հիմա նախկին տարփանքն՝ իր դազաղին մէջն է,

Ու նոր սէր կը բացուի որ իւր ժառանգն ըլլայ.

Այն՝ ոյր վրայսէրն լացաւ, եւ մեռնիլն աչքը չէ,

Ալ՝ սիրուն չերեւար՝ ճիւղե՛ղին սիրոյ վրայ:

Հռոմէոս սիրուած է՝ ու նորէն՝ կը սիրէ,

Նոյնպէս եւ տեսութեան՝ կիրքէն հրապուրուած.

Ըսպասուած աղիտիցն ալ տըրտընէ ընէ,

Սիրողն՝ յահեղ կարծիք գողնայ սիրոյն քաղցր խայծ:

Ըստ որում թշնամի, չը կըրնար մերձ երթալ

Որ ընէ զայն խոստմունք՝ չգորս սիրողը կը երդնուն.

Օրիորդն՝ նոյն սիրով, բայց միջոցն չընեցեր ալ,

Որ իր նոր սիրողին հետ ընէ տեսութիւն:

Բայց կիրքն՝ ըննց ուժ կը տայ, ժամանակն՝ կը ներէ,

Որ երկու ներհակներն սիրով բարեխառնէ,

(Գ'նքն:)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Բ.

ՑԵՍՄԱՐԱՆ Ա.

ԳԱՐՈՒԼԷՑԻ պարտէզին մօտ բաց տեղ մի:

ՀՈՌՄԻՈՍ Է ԴԻՆԷ:

ՀՈՌ. Ասկէ անդին կրնամ անցնիլ, քանի որ սիրտս հոս է: Ե՛ւ
դարձի, ապուշ հողեղէն, ու քո կենդրոնդ դադիր:

(Պարբն վրայէ խելցելով՝ Դին Կոլէ վար իւր ցարկէ:)

ՊԵՆԱՂՈՒԹՈՒՄ -- ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ Է ԴԻՆԷ:

ՊԵՆ. Հռոմէոս, հօրեղբորդի Հռոմէոս:

ՄԵՐԿ. Այն խելացի է. ճշմարիտ վկայ՝ տուն զացած պառկած է:

ՊԵՆ. Այն այս կողմը վազեց, ու սա պարտէզին պատին վրան
խնկելով ներս յատկեց. կանչէ զինք, սիրելի Մերկուտիոս:

ՄԵՐԿ. Ոչ միայն պիտի կանչեմ, այլ և բոլոր սատանաները զը-
լուխը պիտի ժողովեմ հիմա. — Հռոմէոս, քմահաճութիւն, ան-
խելքութիւն, կիւրք, տարփաւոր. դո՛նէ հառաչանքի մի կերպա-
րանքով երեցիդ աչերնուս. դո՛նէ մէկ յանդ մըսէ միայն ու զո՛հ
ըլլամ. միայն քափոս խնձ մի պուս. կամ, օհրէ՛ւ աղանձաւի հետ
զուգայանգ ըրէ՛ միայն. մեր խնամի Ափրոդիտէին մի միայն անուշիկ
խօսք մ'ըսէ, ու իւր հաւկուր որդւոյն ու ժառանգին հենդնանուն
մի տո՛ւր միայն, այն կտրիճ Ադամ Կուպիտոնին՝ որ երբ Գովփե-
թուա՞) թագաւորը աղքատ աղջիկը կը սիրէր՝ վրան այնքան վար-
պետութեամբ դիպեցուց նետը: — Չխեր, չզոգար, տեղէն չար-
ժիր. սատկեր է լակոտը. երգում ձգեմ վրան. — Հռոմէոս, Հռո-
զալինի կենդանի աչերը սիրես, իւր բաց ճակատը սիրես, կարմրա-
փայլ պրկունքը սիրես, նեղ ոտքերը սիրես, շիփ-շիտակ սրունք-

՝) «Թագաւորն ու Աղքատ աղջիկը» անուամբ հին պարերգութեան մի կը
նկատի այս պարերգութիւն: Բն.

ները սիրես ու անոր մօտ եղած տեղւանքը սիրես՝ քո բնական
կերպարանօք մեր աչաց երեցիք :

ՊԵՆ. Թէ որ ձայնդ լսէ՝ պիտի բարկանայ :

ՄԵՐԿ. Ըսածներս չեն բարկացներ զինք . զիտես երբ բարկանալ
պէտք էր , երբ իր սիրողին ներկայութեան տարօրինակ ոգի մի հա-
նելով կեցնէի , մինչև որ սիրողն ալ սատանաները կանչելով անե-
րևոյթ ընել տար առջևէն . թէ որ այսպէս ընէի՝ ինչ որ ըսէի
իրաւունք ունենայիր . բայց ես պարկեշտ ու քաղաքավար կերպով
մ'իր սիրողին անուամբը միայն կանչեցի՝ որ ինքզինք երևան հասնէ :

ՊԵՆ. Քալէ երթանք . այն ինքզինք այս ծառերուն մէջ պահեց ,
որ զիշերուան լուութեան հետ իր մելամաղձոտ բնութիւնը յար-
մարցնէ : Իւր սէրը կոյր է , ու մթութեան հետ լաւ կը զուգա-
յարմարի :

ՄԵՐԿ. Թէ որ սէրը կոյր է , նշանակէտին չկրնար զիպեցնել :
Հիմա կ'երթայ զղերենւոյ մի տակ կը նստի , ու մտքէն կ'ըսէ որ ե-
րանի թէ իր սիրողն ալ զղեար ըլլար , ինչպէս որ աղջկունք ալ
իրարու հետ խօսիլ խնդալու ժամանակներն մէկզմէկ զղեր կը կան-
չեն : — Հռոմէոս , զիշեր բարի : — Երթամ , անկողինս մտնեմ .
այս բայց օդին մէջ պառկիլը ինձի համար պինտ ցուրտ անկողին
է : Քալէ նայինք , երթանք պիտի :

ՊԵՆ. Քալէ երթանք , ինչու որ փութ բան է զինք հոս տեղ
փնտուելը , չեմ նայիր որ աչքերնուս երևալ չուզեր :

(Էնչէն :)

ՏԵՍԵՐԸՆ Բ.

ԳԱՐՈՒԼԷՏԻ պարտէզը :

ՀՌՈՄԵՈՍ և ԴԴԻ :

ՀՌՈ. Խոցերու վրայ կը խնդայ այն՝ որ բնաւ խոցուած չէ :

ՃԻՒԼՆԵՂԻՒՄ ԼԵՒԷ՝ ԿԵՐԵՆԷՆԷ Դ ԴԷ ԻՆԷԼԷ՝

Բայց , կեցիր նայինք . սա պատուհանին մէջ ցոլացող լոյսն ինչ
է . արդեօք արեւըն է , ուրկէ ձիւլեղզա արեւը կը ծաղի : Ե՛լ ,

պայծառ գ. արև, ու սպաննէ՛ նախանձ լուսինը՝ որ արդէն իւր ցաւերէն հիւծեալ ու թալկացեալ է, նայելով որ քեզի պէս պաշտուհին՝ իրմէ շատ աւելի օիրուն է. բայց դուն իւր պաշտուհին՝ մ'ըլլար, քանի որ ինք նախանձ է. իւր վեհտալեան շքահանդերձը գոյնը նետած ու բզիկ բզիկ եղած է, զոր խնդրեր միայն կը հագնին. փարատէ՛ զայն իրմէ : — Ո՛հ, տարփուհիս է. անհ, արդեօք գիտէ՛ տարփուհիս ըլլալը : Այլ խօսի՛, բայց բան մ'ալ չըսեր. հոգ չէ. իւր աչերը զրուց կ'ընեն, պատասխանեմ պիտի : — Խիտս յանդուգն եմ եղեր, ինծի հետ չխօսիր. բոլոր երկնից մէջ երկու շողշողափայլ աստղեր գործ մ'ունենալով՝ կը թախանձեն իւր աչերը, որ մինչև ետ դառնալին, անոնց շրջանակաց մէջ փաշփաշ : Թէ որ աչերը երկինքն ըլլային և աստղերն ալ իւր գլխուն վրայ՝ կարծեմ որ իւր այտից պայծառութիւնը ամօթապարտ կ'ընէր այս աստղերը, ինչպէս որ այգալոյսը՝ զճրագը : Թէ որ աչքը երկինքն ըլլար՝ օդային տարածութեան մէջ այնպիսի արեգակնացայտ լուսնոյ ճառագայթներ պիտ' արձակէր որ թռչունները պիտի կարծէին թէ գիշեր չէ ու գեղգեղէին պիտի : Տես, ինտո՛ր իւր այտը ձեռքին վրայ է կռթնցուցեր. ո՛հ, երանի՛ թէ ձեռքն անցուցած ձեռնոցն ըլլայի որ այտին դպչելու կարող ըլլայի :

ՃԻՒԼ. Ափսոս ինձ :

ՀՈՌ. Բան մ'ըսաւ. — Ո՛հ, խօսէ՛ նորէն, լուսասփիւռ հրեշտակ. ինչու որ գուն՝ գլխուս վրայ եղած գիշերուան մէջ այնպէս փառաւոր կ'երևաս, ինչպէս որ երկնից թեատարած պատգամաւոր մի՛ մահկանացուաց հիազնին ու երկնապիշ սպիտակագարձ աչաց կ'երևի, որոնք կրնկահակ նայուածքով՝ աչերնին վեր տնկած կ'ապշին կը ձիւն, երբ այն ալ՝ դանդաղասլաց ամպերը կը ճեղքէ կ'անցնի, և օդային անհուն անդնդոց մէջ սաւառնաթեկ կը ղօրի :

ՃԻՒԼ. Ա՛հ, Հռոմէոս, Հռոմէոս. ինչո՞ւ համար Հռոմէոս ես. ուրացի՛ր հայրդ ու մերժէ՛ այդ անունը. եթէ ոչ, թէ օր չես ու գեր՝ երդում՝ ըրէ որ կը սիրես զիս, ու ես ալ այն ատեն Գաբուլեան չեմ :

¹⁾ Լուսնի կամ Արտեմիայ քրմուհի : Բն.

ՀՌՈ. (Տի՛ խո՛ւ) ԱՆ ասկէ աւելի բան լսեմ, թէ ասոր պատաս-
խան տամ :

ՃԻՒԼ. Միայն անունդ է՝ որ ինձ թշնամի է . — դուն գրեթէ
դու ինքդ ես ու ոչ թէ Մոնղական : Աւ Մոնղական ըսածդ ալ
ի՛նչ է . մէջ ձեռք է , մէջ ոտք , մէջ բազուկ է , մէջ գէմք և ոչ
մարդոյս մարմնոյն վերաբերեալ ուրիշ մէկ մասն է : Ա՛՛՛ , ուրիշ
սանուն մ՛ան . անունի վրայ ի՛նչ կայ : Մեր վարդ ըսած ծաղիկը ,
ուրիշ որ և է անուն մի տայինք , ո՛չ ապաքէն դարձեալ իւր ա-
նուշահոտ բուրմունքը պիտի ծաւալէր : Ասանկ ալ Հռոմէոսը՝ Հռո-
մէոս կոչուած չլլար , առանց իւր անուանը , իւր վրայ ունեցած
սիրելի կատարելութիւններէն զրկուած չպիտ՝ ըլլար . — Հռոմէոս,
հանէ՛ նետէ՛ անունդ . և այդ անուան տեղ՝ որ քու և ոչ մէկ մասդ
է՝ ինքզինքս բոլորովին ան :

ՀՌՈ. Ես խօսքդ կը բռնեմ . զիս միայն տարփաւորդ կանչէ՛ , ու
նորէն մկրտուած կ'ըլլամ . ալ այսուհետեւ ես Հռոմէոս չեմ :

ՃԻՒԼ. Բայց դուն ի՛նչպէս մարդ ես , որ գիշերուան մթով թեան
մէջ կաղ ի կաղ կը գաս և դադարնիքս բերնէս կը կորզես :

ՀՌՈ. Անունով՝ չեմ գիտեր թէ ինչպէս իմացնեմ թէ ո՛վ եմ .
անունս՝ սիրելի սրբուհիս , ինձ ատելի է , ըստ որում քեզ թշնա-
մի է . գրուած ըլլար՝ այդ խօսքը պատուէի պիտի :

ՃԻՒԼ. Ականջներս՝ դեռ այդ լեզուին արտասանութեան հարկը
խօսքերն անգամ չկլլեցին . սակայն ձայնը կը ճանաչեմ . դուն Հռո-
մէոսը չե՞ս ու Մոնղական չե՞ս :

ՀՌՈ. Ո՛չ մէկն եմ և ոչ մէկալը , թէ որ երկուքն ալ քեզ
հաճելի չերևար , սիրուն հրեշտակս :

ՃԻՒԼ. Ըսէ՛ ինձ , ինտոր հոս եկար , ու ի՛նչ քանի համար . պար-
տէզին պատերը բարձր են ու մազլցելն ալ դժուար . թէ որ հոգ
տեղ քեզ ազգականներէս մին տեսնէ և ո՛վ ըլլալդ իմանայ՝ գիտ-
նաս որ մահդ անհրաժեշտ է :

ՀՌՈ. Սիրոյ թեթեւութիւն թեւերով այս պատերուն վրայէն ան-
ցայ . վասն զի , քարեղէն կոպարները՝ սիրոյ արդեւ չեն կրնար
ըլլալ . ու ի՛նչ որ սէրը կարենայ ընել՝ դարձեալ սէրն է որ զան
ընելը փորձելու կը համարձակի , անոր համար , աղբականներդ ինձ
չեն կրնար արդեւ ըլլալ :

ՃԻՒՒ. Թէ որ քեզ հոս տեսնեն, կ'ըսպանեն զքեզ :

ՀՌՈ. Ափսո՛ս. ինծի համար՝ աւելի քո աչքէդ վտանգ կայ, քան թէ իրենց քսան հատ սուրերէն. միայն անգամ մ'անուշութեամբ նայիս ինձ՝ իրենց թշնամութեան դէմ զիս կը զինես :

ՃԻՒՒ. Բոլոր աշխարհք ալ տային՝ քեզ հոս տեսնելն չէի ուզեր :

ՀՌՈ. Իրենց աչքին չերևալու համար՝ զիշերուան վերարկուս վըրաս առած եմ. միայն թէ գուն սիրէ զիս, ու թող անոնք զիս հոս գտնելու ըլլան. նախադաս կը սեպեմ՝ որ կեանքս՝ իրենց ատելութեամբը աւելի աղէկ վերջ մ'ունենայ, քան թէ քո սէրէդ զըրօ կուած՝ մահս երկարաձգի :

ՃԻՒՒ. Ո՛վ առաջնորդեց քեզ որ այս տեղս գտնես :

ՀՌՈ. Սէրը՝ որ նախ ներշնչեց ինձ ճամբան գտնելու. ինք՝ ինձ խրատ տուաւ, ես ալ իրեն աչերս տուի : Թէն նաուդիդ չեմ, սակայն ամենէ հեռաւոր ծովեզերքներն իսկ ըլլայիր, զորս անհուն ովկիանոսք կը լուան, դարձեալ ետեւէդ պիտ' ինկնէի որ քեզի պէս խնջքը ձեռք անցունելու համար ամեն վտանգ աչքս առնեմ :

ՃԻՒՒ. Գիտես որ զիշերուան դիմալը երեսիս վրան է, եթէ ոչ՝ այս զիշեր քեզ բոլոր ըսածներս լսելուդ համար կուսական շատագնութիւն մ'այտիս վրան տեսնէիր պիտի. ձևակերպութեամբ կեղծէի պիտի, պիտի կեղծէի ու կեղծակերպութեամբ ըսածներս ուրանայի պիտի : Բայց երթան բարեալ փուճ՝ յարգանքը : Ար սիրեն զիս. զիտեմ որ հիմա — Այո՛ պիտ' ըսես, ու խօսքդ պիտ' առնեմ. այսու ամենայնիւ, երգում ընես նէ ալ օրին մէկն երգման զանց կրնաս ըլլալ. Դիտո՛ւ կը խնդայ կ'ըսեն տարփաւորաց սուտ երգմանց վրայ : Ա՛հ, սիրուն Հռոմէոս, թէ որ զիս կը սիրես՝ խոստովանէ ինձ հաւատարմաբար. ու թէ որ կարծես թէ պիտի հեշտեալ զիս պատրեցիր, դէմքս պիտի կախեմ, պիտի դժկամակիմ ու քեզ չէ՛ պիտ' ըսեմ. այն ատեն դուն ալ պիտ' ըսկսիս սիրոյ երդմամբ խոստովանութիւն ընել, ուրիշ կերպով, աշխարհք ալ տան չըլլար : Ճշմարիտ կ'ըսեմ, սիրուն Մոնդակեան, սիրակիզեալ եմ քեզմէ, ասոր համար հիմա գուցէ կարծես թէ թեթեւամիտ եմ. բայց, հաւատա՛ ինձ, աղնուականս, որ զիս աւելի հաւատարիմ պիտ'

տի գտնես քան զայն ուհինները՝ որք ամօթխած երևալու ճարպիկուս թիւնն ունին : Այս ալ խոստովանիմ, որ աւելի ամօթխած կրօնայի երևալ, թէ որ յանգէտս իմ՝ ճշմարիտ սիրոյս եռանդը բերնէս լսած չըլլայիր : անոր համար, ներէ ինձ, ու իմ ինքնանուիրութիւնս մի վերընծայեր թեթեւ սիրոյս, զոր մթին գիշերը՝ այս կերպ պով երևան հանեց :

ՀՌՈ. Անուշիկ օրիորդ, նա՛ օրհնեալ լուսնին վրայ, որ սա պըստ դատու ծառոց գազաթնները կ'արծաթազօծէ, երդում կ'ընեմ—

ՃԻՒԼ. Ո՛հ, լուսնին վրայ երդում մ'ընեմ, յեղշիղուկ լուսնին վրայ մ'երդնուր՝ որ իր բոլորածիր շրջանին մէջ, ամեն ամիս կը փոփոխի, կը վախճամ որ մի գուցէ սէրդ ալ նոյնպէս փոփոխական ըլլայ :

ՀՌՈ. Ի՞նչ բանի վրայ երդում ընեմ :

ՃԻՒԼ. Բնաւ երդում մ'ընեմ. այլ թէ որ երդում պիտ' ընես, քո վեհանձն անձիդ վրայ երդում ըրէ, որ իմ հեթանոսութեանս անսուստն է, ու այն ատեն հաւատամ քեզ :

ՀՌՈ. Թէ որ սրտիս օրախանդ սէրը —

ՃԻՒԼ. Չէ՛, չէ՛. երդում մ'ընեմ. թէև քեզի հետ ըլլալում համար չափէ աւելի ուրախ եմ, սակայն այս գիշեր քեզի հետ այս դաշինքն ընելու հաճութիւն չունիմ. պինտ յանդգնական, պինտ անխոհեմ, պինտ յանկարծական ու պինտ կայծակնաման է, որ — փայլակեց խօսքն ըսելէ առաջ՝ գոյութիւնը կը դադրի : Գիշեր բարի, սիրականս : այս սիրոյ կոկոնը՝ որ ամառնային շնչով կը հասուննայ, թող նորէն իրարու հանդիպելու ժամանակնիս պինտ շունորհափթիթ ծաղիկ մ'երեայ : Գիշեր բարի, գիշեր բարի. թող սրտիս մէջ տիրող քաղցր հանգստութիւնն ու խաղաղութիւնը՝ քո սրտիդ մէջն ալ հանդիսի :

ՀՌՈ. Ո՛հ, ասանկ դժկամահաճ թող տալով զիս երթնիմ պիտի :

ՃԻՒԼ. Այո գիշեր ի՞նչ կամահաճութիւն կրնաս ունենալ :

ՀՌՈ. Մեր փոխադարձ սիրոյ անկեղծ խոստումը :

ՃԻՒԼ. Ես իմն տուի քեզ արդէն՝ ինձմէ խնդրելէդ առաջ : ու կ'ուզէի որ գարձեալ տալու կարող ըլլայի :

ՀՌՈ. Ե՛տ առնել կ'ուզես զայն. ու ի՞նչ պատճառի համար, սիրելիս :

ՃԻՒԼ. Որպէս զի ազատ ըլլամ, ու զայն նորէն քեզ տալու կարենամ: Բայց ե այնպէս, արդէն ստացածիս դարձեալ կը բաղձամ. քո վրայ առած շնորհասիրութիւնս՝ ծովու պէս անհուն է ու սէրս ալ անոր պէս խորունկ. որքան շնորհեմ քեզ, այնքան շատ կ'ուենեամ, ըստ որում երկուքն ալ անվերջանալի են: (Սոսոցիւն ինչ կ'աշխարհէ) Ներսէն ձայն մի կը լսեմ. մնաս բարեալ, ազնիւ սիրականս: — Հիմա, հիմա, դայեկուհիս: — Սիրելի Մոնղակեանս, հաւատարիմ մնաս: Պահ մի կեցիր, հիմա նորէն կը դամ: (հ'ե'նէ:)

ՀՈՈ. Ո՛վ օրհնեալ զիշեր, ո՛վ ամենօրհնեալ զիշեր: Բայց զիշեր ըլլալուն՝ կը վախճամ որ բոլոր ասոնք ցնորք չըլլան, ու այսօր քան շողովական քաղցրութիւններն ալ սուտ չըլլան:

ՃԻՒԼ ԵՒ ԴԻՄ ԵՒ ԿԵՐ: ԵՒ ԿԵՐ:

ՃԻՒԼ. Երեք խօսք ալ ըսեմ քեզ, սիրելի Հռոմէոս, ու անկէ ետք ալ իրաւցնէ զիշեր բարի: Թէ որ սիրոյդ հակամիտութիւնները պատուաւոր են ու միտքդ ամուսնութիւն է, երբ քեզ վաղը մարդ մի գտնեմ ու խրկեմ՝ հետն իմացուր ինձ, թէ ուր տեղ ե ինչ ժամանակ կ'ուզես որ հարսանեաց պսակն ընենք. այն ժամանակ իմ բոլոր բաղդս քո ոտքիդ տակը կը դնեմ ու բոլոր աշխարհք ետեւդ կը դամ, ամենասիրելի տէրս:

ՄՆՈՒՑ. (Կ'աշխարհէ) Խաթուն:

ՃԻՒԼ. Հիմա կը դամ. — բայց թէ որ միտքդ բարի չէ, աս կ'աղաչեմ—

ՄՆՈՒՑ. (Կ'աշխարհէ) Խաթուն:

ՃԻՒԼ. Է՛ հասկցանք, եկայ. — որ հետապնդութիւնդ դադրեցընես ու զիս իմ տրտմութեանցս մէջ թողուս. վաղը քեզ մարդ կը խրկեմ:

ՀՈՈ. Հոգիս վկայ —

ՃԻՒԼ. Հազար անգամ զիշեր բարի: (հ'ե'նէ:)

ՀՈՈ. Հազար անգամ թշուառացայ՝ լոյսէդ զրկուելով. — Սէրը՝ դէպի սէր կը վազէ, ինչպէս դպրատան աշակերտք իրենց գրութեան. բայց սիրողը սիրողէն կը զատուի՝ ինչպէս աշակերտք կատարած դէմքով դէպի դպրատուն: (Կ'աշխարհէ Երեւելով:)

ՃԻՒԼՆԵՂԻՏ ԶԵՂԻՆ ԷՆ ԿՈՒՄՈՒՆԻՍՏԻՆ :

ՃԻՒԼ. Սըսթ, Հոռմէճոս, սըսթ — Ա՛հ, ինչո՞ւ բազէպանի պէտ չեմ պողար որ սա բազէն¹⁾ ետ կանչեմ ու որսամ: Գերութիւնը՝ խեղդուկ ձայն կ'սեննայ ու բարձր ձայն չկրնար հանել. եթէ ոչ, հիմա Արձադանգին օդադինթ ձայնը՝ իւր բնական անձաւներուն մէջ իմ ձայնէս աւելի հեղձամղձուկ պիտի գողացնէի, սիրելի Հոռմէճոսին անունը իրեն կրկնել տալով:

ՀՌՈ. Հոգիս է որ անունս կը տայ: Տարփաւորաց լեզուները՝ իրքան արծաթաձայն քաղցրութեամբ կը հնչեն գիշերով, ինչպէս որ ներգաշնակաւոր երաժշտութիւնը՝ ուշադիր ականջներուն:

ՃԻՒԼ. Հոռմէճոս:

ՀՌՈ. Սիրանոյշս:

ՃԻՒԼ. Վաղը ժամ քանիի՞ն խրկեմ քեզ մարդը:

ՀՌՈ. Ժամն իննին:

ՃԻՒԼ. Անպատճառ. տակաւին քսան տարի կայ մինչև այն ատեն: Մոռցայ. քեզ ի՞նչ բանի համար ետ կանչեցի ես:

ՀՌՈ. Թող սպասեմ հոս մինչև որ միտքդ գայ:

ՃԻՒԼ. Հոս տեղ սպասելդ տեսնելով բոլորովին մոռնամ պիտի, քանի որ քո սիրելի ընկերութիւնդ՝ իրքան սիրելիս միտքս բերեմ:

ՀՌՈ. Ես ալ՝ առաւել ևս պիտի սպասեմ, որ ալ աւելի քեզ մոռցնել տամ, ես ալ նոյնպէս մոռնալով իմ տունս՝ բաց ասկէ:

ՃԻՒԼ. Գրեթէ առաւօտ է եղեր, ու կ'սզէի որ զացած ըլլաս. սակայն զակատեալ զըօսասէրէ մ'ալ չեմ տարբերիր, որ ձեռքն եղած գերի թուշունը՝ շղթայակապ խեղճ կալանաւորի պէս ձեռքին մէջէն ուրիշ բանի համար թող չտար որ երթայ ոստոստէ, բայց եթէ կապուած մատաքսեղէն թելը քաշելով նորէն իւր քով բերելու, և անոր ազատութեան վրայ ունեցած սիրոյն նախանձաբեկութիւնն յայտնելու:

ՀՌՈ. Երանի՛ թէ թուշունդ ըլլայի:

ՃԻՒԼ. Ես ալ այնպէս, սիրելիս. սակայն չէի ուզեր, ըստ ու

¹⁾ Արու բազէն: Բն.

րում զքեզ այնքան պիտի դգուէի որ պիտի ճգմուէի ր : Գիշեր բա-
րի , գիշեր բարի : Այնքան քաղցր ցաւ մ'է ինձ քեզմէ զատուիլս ,
որ մինչև առաւօտ ալ կենայի՝ գիշեր բարի պիտ' ըսէի : (կ'ենէ :)
Հո՛րՈ. Բունն աշերուդ վրան , ու հանգստութիւնը սրտիդ մէջ
բնակին : — Երանի՛ թէ քունն ու հանգստութիւնն ես ըլլայի : որ
այսպիսի քաղցրութիւնը վայելել տայի : Հիմա ելնեմ հոգեւոր հօրս
խօսքն երթամ : Իւր օգնութիւնը խնդրեմ ու բաղդաւոր վիճակս
պատմեմ : (կ'ենէ :)

ՏԵՍՏԱՐԱՆ Գ.

Հայր ԱՍԻՐԵՆՏԻՈՍԻ խոսքը :

Հոյ՛ ԱՍԻՐԵՆՏԻՈՍ եւ հոյ՛ յեւե իւղէ Գ :

Հ. ԱՍԻ. Գորշակն այգը՝ կնճռադէմ գիշերուան վրայ կը ժպտի,
իւր լուսեղէն շառաիղները արեւելեան ամպերը նարոտախայտելով .
ու ճառագայթախառն մթութիւնը՝ երերացող գինովի պէս , Տիտա-
նայ¹⁾ անուոց առջև , ցերեկեան շաիղներէն կը հեռանայ , հիմա
արեւն իւր տոչորակէզ լոյսն աշխարհի վրայ ծաւալելէ , ու ցե-
րեկը կենդանացնելէ , և գիշերային խոնաւամոր ցօղը ցամքեցնելէ
առաջ՝ երթամ սա մեր ուռենեայ կողովը մահատերեւ խոտերով և
թանկահիւթ ծաղիկներով լեցնեմ : Երկիրս՝ որ բնութեան մայրն
է , իւր գերեզմանն է . և իւր հողաթաղ գերեզմանն ալ՝ իւր ար-
զանդն է . ահա իւր արզանդէն ելած բազմատեսակ զաւակներն եմք
մեք , որ իւր կաթը ծծած ատեննիս՝ իւր բնական ծոցը կը դանեմք .
շատեր կան որ զանազան առաքինութեանց համար , և մէկն ալ չը-
կայ որ քանի մ'առաքինութեանց համար մէկը մէկալէն չգերազան-
ցէ , այսու ամենայնիւ ամէնքն ալ իրարմէ կը տարբերին : Ո՛հ , ին-
տո՛ր մեծապանծ է այի՛ զօրաւոր առաքինութիւնը , որ խոտերուն ,
տնկոց , քարանց և իրենց հարազատ տեսակներուն մէջ թաղուցեալ
է . ինչու որ , աշխարհիս երեսը գոյացածներուն մէջ այնքան ան-
պիտան բան մի չկայ , որ աշխարհիս մասնաւոր օգուտ մի չընծայէ :

¹⁾ Արև , Բն .

ասանկ ալ այնքան օգտաւէտ բան մ'ալ չկայ, որ իր սովորական գործածութենէ զրկուելով՝ իւր հարազատութիւնը չկորսնցնէ, չաւաչար գործածութեամբ։ Առաքինութիւնը՝ շեղագործութիւնն է՝ ինքնա իրեն մեղութիւն մի կը դառնայ. և երբեմն ալ մեղութիւնը՝ գործօքով յարզը կ'աւելցնէ։ Սա փոքրիկ ծաղկին փոճուկին մէջ թոյլն ալ կայ, դեղորէական զօրութիւն ալ կայ. ինչու որ հաստատեալ ըլլաւ՝ բուրմունքը բոլոր անդամները կը կազդուրէ, համա տունելու ըլլաւ՝ իւր հիւթովը ամեն զգայութիւնները կ'ըսպաննէ։ Դեռ երկու ասանկ հակառակ թշնամիներ, բուսեղինաց վրայ եղածնուն պէտ, մարդոց վրայ ալ կը տիրապետեն, օրոնք են շնորհքը և դժկամակութիւնը. և ուր որ ասոնց վատթարագոյնը մէկալէն աւելի կը տիրազօրէ՝ մահուան քաղցիկը շուտ մ'այն տունկը կ'ուտէ կ'ըսպառէ։

Վ. ՀՈՐՄԷՈՍ ԷՔ ԴԻՆԷ .

ՀՈՐ. Բարի լիյս, տէր հայր։

Հ. ԼՍԻ. Օրհնէալ ըլլաւ. Այս ինչ առաւօտեան լեզու է որ այսօր քան քաղցրութեամբ կը բարևէ զիս։ — Կտրի՞ճ որդեակ, այսպէս կանուխ անկողնոյդ ողջոյն տայիր, պիտ' իմացուէր որ զլուիդ հիւանդոտ է. հոգը՝ ամեն ծեր մարդոց աչաց մէջ կը հսկէ, և ուր որ հոգը կը բնակի՝ հոն քունը երբէք ապաստանարան չգտնէր, բայց ուր որ անհոգատար երիտասարդը անվրդովուշեղ քնով իւր անդամները կ'երկնցնէ, հոն՝ ոսկեղարեան քունը կը տիրապետէ. ասոր համար, քո այդազարթոյց արթնութիւնդ ինձ հաւաստի կեդրւոյ մակաբերել կը տայ որ վրդովահաւանութիւնդ քեզ կանուխ է արթնցուցեր. կամ, եթէ ոչ, ահա հիմա շխտակն ըսեմ, — այս գիշեր մեր Հռոմէոսն անկողին չէ մտնէր։

ՀՈՐ. Վերջին ըսածդ շխտակ է, բայց հանգստութիւնս խիտ անվրդով էր։

Հ. ԼՍԻ. Աստուած թողութիւն շնորհեսցէ. Հռոզալինի հետն էիր։

ՀՈՐ. Չէ, տէր հայր, Հռոզալինի հետ չէի, եռ արդէն տղանունը և այդ անուան մորմոքները մոռցայ։

Հ. ԼՍԻ. Շատ լաւ, օրհնեալ զաւակ. հասցաւ ուր գնացիր ուրեմն։

ՀՌՈ. Հիմա իմացնեմ քեզ որպէս զի նորէն չհարցնես : Ես իմ թշնամեացս խնձոյքը դնացի . հոնտեղ՝ յանկարծ վերաւորեցայ մէկէ մի ու այն ալ ինձմէ վերաւորեցաւ . մեր երկուքնուս ապաքինուլ թիւնը՝ քո սուրբ դարմանիցդ օգնութեանը կարօտ է : Հիմա իմացա՞ր , հայր սուրբ , որ ատելութիւն մի չունիմ սրտիս մէջ , ու նայէ ինչպէս ինձի հետ՝ թշնամուոյս համար ալ բարեխօսութիւն կ'ընեմ :

Հ. ԼԱՒ. Օրհնած , աւելի պարզ զրուցէ՛ որ դիտաւորութիւնդ իմանամ . չե՞ս դիտեր որ առեղծուածաւոր խոստովանութիւնը՝ խորհրդաւոր արձակում կը գտնէ :

ՀՌՈ. Ուրեմն բացէ ի բաց իմացնեմ քեզ որ սրտիս անգին սէւրը՝ հարուստ Գաբուլէտի սիրուն աղջկան վրայ դրի , և իւր ալ սրտադին սէրը՝ իմ վրայ մնաց : Մենք ամեն բան տնօրինած ենք , միայն թէ նայինք սրբութիւնդ ալ ամուսնութեան սրբազան արարողութիւնները ինչպէս պիտի տնօրինէ : Մենք իրարու հետ երբ , ո՞ւր տեղ և ինտո՞ր տեսնուելնիս , խօսակցելնիս և իրարմէ երզում առնելնիս՝ ճամբան քեզ կը պատմեմ : Բայց ամեն բանէ առաջ սա կ'աղաչեմ , որ մեզ այսօրս պսակելու բարեհաճին :

Հ. ԼԱՒ. Ո՛վ երանելի Սուրբ Ֆրանչիսկոս , այս ինչ փոփոխութիւն է : Այդքան շուտով աչքէ հանեցիր Հռոդալինը զոր այնքան շատ կը սիրէիր : Չըսե՛նք թէ երիտասարդաց սէրը իրացնէ իրենց սրտին մէջ չէ՛ , այլ իրենց աչերուն մէջն է : Տէր ողորմած Աստուած , քո նիհարցած այտերդ՝ ո՞րքան արտասուաջրերով լուացուեցան , այն ո՞րքան աղեջուրեր էին որ պարապ տեղ հոսելով փճացան որ սէրը ձեռք բերեն , որոյ համն իսկ չառիր : Դեռ արեւը իւր ճառագայթները լաւ մի չկրնար սփռել քո հանած հառաչանացդ մոխերուն պատճառաւ , և քո վաղեմի հեծկլտանքներդ դեռ իմ ծեր ականջներուս մէջ կը վժան : Ահա՛ տես , այտիդ վերան հին արտասուացդ մէկ արտանիշն իսկ մնացեր է որ դեռ սրբուած չէ : Թէ՛ հր երբէք դուն՝ դու ինքդ էիր , և այս վիշտերն ալ քոյդ էին , դո՛ւն և այս վիշտերը՝ բոլորն ալ Հռոդալինայ համար էին . հիմա փոխեցիր միտքդ , թէ որ կրնաս՝ հանէ՛ բերնէդ այս խօսքը — երբ մարդիկ լքանին , թէ որ կանայք պակաս զրտնուին՝ պակասաւոր չեն :

ՀՌՈ. Դուռն զիս շատ անգամ յանդիմանեցիր, Հռոզալիւնը սիրելուս համար:

Հ. ԼԱԻ. Չափէն աւելի սիրելուդ համար յանդիմանեցի, որդեակ, ոչ թէ սիրելուդ համար:

ՀՌՈ. Ու խրատ տուիր որ սէրս թաղեմ:

Հ. ԼԱԻ. Ո՛չ թէ գերեզմանի մէջ, այլ՝ մէկը գաղտնի պահէ, որ միւսը միշտ ձեռքդ ըլլայ ըսի:

ՀՌՈ. Կ'աղաչեմ մի՛ յանդիմաներ զիս. հիմակ սիրածս՝ շնորհացս դէմ շնորհք, ու սիրոյս դէմ սէր կը փոխարինէ. միւսն ասանկ չըբաւ:

Հ. ԼԱԻ. Ո՛հ, սիրողդ լաւ գիտէր, որ քո սէրդ դասը բերնուց սերտ ըրած էր ու հեզել չէր գիտեր: Բայց քալէ՛ նայինք, անորոշամիտ որդի, հետս եկուր, ես քեզ միայն մէկ բանի համար պիտ' օգնեմ, ինչու որ, թէ որ այս զուգակցութիւնը տեղի ունենայ, այնքան երջանիկ վախճան մի պիտ' արտադրէ, որ ձեր գերդաստանաց ատելութիւնը՝ ճշմարիտ սիրոյ պիտի փոխուի:

ՀՌՈ. Ի սէր Աստուծոյ, չուտ ըէ, երթանք: Վայրկեան մ'իսկ չեմ կրնար կորսնցնել:

Ս. ԼԱԻ. Խոհեմաբար ու կամաց քալողին ոտքը չգլխի. ընդհանրապէս, շուտ վաղոյներուն օտքերը կը սկըդին: (Ի՛նչէն:)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

Փողոց մի.

ՊԵՆԱՍՈՒՅԻՍ ԵՒ ՄԵՐԿՈՒՅԻՍ ԵՒ ԴԵՆԻՍ:

ՄԵՐԿ. Ո՛ր սատանային ծակն է մտեր Հռոմէոսը. — այս գիշեր ասուն չեկեր է:

ՊԵՆ. Իւր հօրը տուն չէ գացեր. իւր ծառային հետ տեսնուեցայ:

ՄԵՐԿ. Ա՛հ, այն քարասիրտ Հռոզալիւնայ ի՛նչ ըսեմ, այն դեղնած աղջկան, որ խեղճ երիտասարդը այնքան կը խոշտանգէ, որ անպատճառ պիտի խենդեցնէ զայն:

ՊԷՆ. Դիպալտոս, ծեր Գաբուլէտի ազգականը՝ անոր հօրը տուն մարտադիր մի խրկեր է :

ՄԵՐԿ. Մենամարտութիւն կայ, ճշմարիտ որ :

ՊԷՆ. Հռոմէոս պատասխան տալ պէտք է :

ՄԵՐԿ. Գիր գիտնալէ ետք, ով օր կ'ուզէ ըլլայ, նամակի մի պատասխան կրնայ տալ :

ՊԷՆ. Ի՛նչ կ'ըսես, նամակը գրողին պատասխան տայ պիտի թէ իր յանդգնութեան դէմ ինչպէս կը յանդգնի :

ՄԵՐԿ. Ափսո՛ս, խեղճ Հռոմէոս, արդէն մեռած մարդուն մէկն է, օր սպիտակ աղջկան մի սև աչքէն նետահարեցաւ և անոր սիրահրապոյր երգովը ականջէն զարնուեցաւ. իր սրտին սլաքը՝ զաչացու աղեղնաքարչ տողուն քաշած նետին զօրութենէ իր սիրտը վիրաւորեց. ասանկ մարդը Դիպալտոսի դէմ կրնայ ելնել :

ՊԷՆ. Դժւն ալ, Դիպալտոսն ով է :

ՄԵՐԿ. Կատուներուն իշխանէն¹⁾ ալ պատուական մարդուն մէկն է, ճշմարիտ, Հը՛. անանկ քաջ մ'է որ պատուականաբար մարդ կը մեռցնէ : Խաղերով խաղ կանչելու պէս, ժամանակին, միջոցներուն և համեմատութեանց մեծ ուշադրութիւն կ'ընէ, քիչ մ'իւր կիսակործին վրայ կը դադարի, ու մէկ, երկու, կ'ըսէ՝ երրորդին կուրծքիդ մէջ կը մտնէ. հասկցածդ չէ, հեռուանց մետաքսեղէն կո՛ւճակի մի վրայ նշան առնող սպանդապետին մէկն է, իրաւցնէ մենամարտիչ մ'է, մենամարտիչ. առաջին կարգի բարի-զաւակ ազնուական մ'է, ճշմարիտ, վերոյիշեալ առաջին և երկրորդ տեսակ արհեստներուն մէջ : Հը՛. տեսնէք մէկհեղ սուրն ինչպէս կը խաղցնէ, լակոտը, այն քառաբծն, քառնիք բեմբեմ և հէ՛յը²⁾ :

ՊԷՆ. Ի՛նչը :

ՄԵՐԿ. Ի՛նչ գիտնամ ես. մէկ շատ նորասէր հաւկիթներու կոտորուելով, կակազելով համովիկ-համովիկ խօսքեր զրուցելը³⁾, այն անուշիկ մանուշիկ արտասանութիւնները և նորեւելներ հնա-

¹⁾ Տե՛ս «Աղուէան Ռեխարտոս» ըստած պատմութիւնը՝ ԲՅ.

²⁾ Զինամարտութեան մէջ գործածուած բառեր : ԲՅ.

³⁾ Այս տեղ Հեղինակին իւր ժամանակուան նորեւելաւորները կը պախաբանէ : ԲՅ. Առնց յարմարցուցինք մէկ մասը : Մ. Բ.

բողներուն ամենաքաջութիւնը. հապա՛ Սադունք լիք լիպ լիք գիտե՛ք
 ինչ պարտաւոր պողպատ ունեցող սուր յի՛, պէտէ՛ք ինչ շնորհով ճարտ
 յի՛, ինչ շնորհով անառաւիճի յի՛ ըսելները : Ինչ ըսել է, բարե-
 կամս, վշտալի բան ալ չէ՛ այն օտարասէր ճանաչերէն նեղուիլը,
 այն նորեւելաներ պիտաւորներէն, որոնք իրենց նեղ ապիւններուն մէջ
 այնքան հաճութիւն կ'ըզզան, որ մեր լայնուարձակ ու հին ճիւղա-
 ներուն մէջ բաւական տեղ չեն կրնար գտնել : Հապա իրենց մէկ
 երկու խօսքին միջոցը քաբոնէ մաս ըսելը, պէ, պէ, ըսելները :

ՀՌՈՄԷՈՍ և ԴԻՆԷ :

ԳԵՆ. Ահա՛ Հռոմէոսը, ահա՛ կը գայ Հռոմէոս :

ՄԵՐԿ. Առանց թեփի՛ չոր հռինկա կը նմանի խելճը : — Ո՛վ
 գէր ու պարարտ միս, այդ ինչպէս չորցեր ձկնացեր ես : — Հի-
 մա ճիշդ Բեդրարդայի խելքէն յորդած մարդոց կարգն անցնելու
 արժանի չէ՛, տես անդամ մի. Լաւրա՛ ասոր տարփուհւոյն քով
 խոհակերուհի մ'եղած ըլլար պիտի, թէ և ան՝ իրմէ շատ աւելի
 պատուաւոր սիրող մ'ունէր որ Տիտոսը՝ Թոնթօշի հետ յանգեցնէ.
 Նիլէոպատրան՝ գնչուապարտի հետ. Հեղինէն և Հերոնը՝ կաւառու-
 հիներու և շնացողներու հետ. Թիզպէն՝ գորշակնի հետ, և այլն.
 քայց հիմա այս խօսքերն ընելու ատենը չէ : — Պարմն Հռոմէոս,
 ահա՛ քո զաղղիական քա՛նքալիզ զաղղիական պո՛ռնա մի : Երէկ
 դիշեր մեղ պինտ աղւոր խաղ մի խաղացիր :

ՀՌՈ. Բարե երկուքնուդ ալ : Ես ձեզի ինչ խաղ խաղացի :

ՄԵՐԿ. Քնանամի խաղը, տէր իմ, քնանամի՛. խելքդ չզղանց :

ՀՌՈ. Ներէ՛ ինձ, սիրելի Մերկուտիոս. գործս պինտ մեծ էր,
 և իմ դտնուածիս պէս ասանկ պարագայի մի մէջ՝ մարդ կրնայ քա-
 ղաքավարութիւնը ոտքի տակ առնուլ :

ՄԵՐԿ. Այդ խօսքը՝ այս քո գտնուածիդ պէս պարագայի մի
 մէջ՝ մարդ խոզի մսին վրայ գձկուելու կը պարտաւորի ըսելու պէս
 բան մ'է :

ՀՌՈ. Ըսել է — խոնարհութիւն ընելու :

ՄԵՐԿ. Պինտ քաղաքավարութեամբ խելքդ տեղ ըրաւ :

ՀՌՈ. Ամենաքաղաքավար արտայայտութեամբ :

ՄԵՐԳ. Անշուշտ . ես ալ յարգաբանութեանց պէնտ անոյշ գոյնն ունիմ :

ՀՌԱ. Ծաղկանց պէս :

ՄԵՐԳ. Հապա :

ՀՌԱ. Անոր համար հողաթափներս աղւոր ծաղիկներու պէս փունջեր ունին եղեր :

ՄԵՐԳ. Դձու ալ , Աստուած սիրես , հիմա այնքան կատակ պիտի ընես հետս , որ հողաթափներդ պիտի հինցնես , որու բարակ ստորկաշին մաշուելէն ետքն իսկ , կատակը պարզապէս եղական բանի պէս կը մնայ գործածուելէն ետքն ալ :

ՀՌԱ. Ո՛վ եղածալ ստորկաշիով շինուած կատակ , որ պարզութեանն համար միայն եղական է¹⁾ :

ՄԵՐԳ. Քովեռնիս եկուր , սիրելի Պէնյօլիօ , խելքս պիտա այնքան հեռուն չհասնիր :

ՀՌԱ. Խաբարդանէ՛ ու խթէ՛ , որ աւելի շուտ հասնիս , եթէ ոչ յաղթեցի կը պոռամ :

ՄԵՐԳ. Թէ որ խելքդ սագարշաւ կ'ընէ , բանդ լմնցած է . ինչու որ դու քո զգայարանացդ միայն մէկին մէջ՝ հաւաստի եմ , որ իմ հինգիս մէջ եղածներէն աւելի սագութիւն ունիս : Հիմա զիս սագի տեղ պիտի դնես :

ՀՌԱ. Թէ որ սագի պէս սեպուած չըլլայիր իմ քովս , երբեք ուրիշ բանի տեղ դրուած չպիտ' ըլլայիր :

ՄԵՐԳ. Այդ կատակիդ համար ականջդ պիտի խածնեմ :

ՀՌԱ. Մ'ըներ , գուն ալ , ազնիւ սագ , մի՛ խածներ :

ՄԵՐԳ. Խելքդ պիտա թթու խնձոր մ'է եղեր . պիտա կծու հիւթ , ունի գիտես :

ՀՌԱ. Ու կարծես որ սիրուն սագի մի մէջ լեցնելու չափ բաւական չէ՛ :

ՄԵՐԳ. Հօ՛ , ինչ ըսել է , ուլենույ կաշիի նման խելք մ'է , որ մէկ բթաչափ նեղութիւնը՝ մէկ կանգունի չափ լայնութեամբ կը տարածի :

¹⁾ Սոյն պարբերութեանց , ինչպէս և հետեւեաց մէջ , Հեղինակին վարպետօրէն պիտիսի բառախաղութիւններ կ'ընէ որոնք իրարու պիտա մօտ արտասանութիւն ունին : Ծ. Թ.

ՀԹՈ. Ես ալ հիմա այդ լայնութեամբ բառով կը տարածեմ խելքըս, որ սագ բառին յարուելով՝ քո գէր և լայն սագ մ'ըլլալդ կը ցուցնէ :

ՄԵՐԿ. Շատ ապրիս . հիմա ասոնք սիրոյ համար հանած հառաչանքներէդ տեւի աղէկ չե՞ն . ահա հիմա ընկերասէր եղար, տեսար . հիմա ահա գուն Հռոմէոսն ես . ալ հիմա գուն՝ գու եղար, թէ արուեստակութեամբ և թէ բնութեամբդ . ինչու որ, այդ յիմար սէրդ փախուկի մի կը նմանի որ վեր-վար վազելով ծակ մի կը փնտռէ որ իւր ձաղը մէջը պահէ :

ՊԵՆ. Սեցի՛ր հոգ, կեցի՛ր հոգ :

ՄԵՐԿ. Դուն կ'ուզես որ պատմութիւնս մազի թելով կարեմ :

ՊԵՆ. Հապա գուն ալ պատմութիւնդ պիտու երկնցնել ուզեցիր :

ՄԵՐԿ. Ո՛հ, կը սխալիս . թելը կարելու վրայ էի, ինչու որ պատմութեանս ծայրն հասեր էի ու ճշմարիտն ալ, միաբոս այն էր, որ վերջաբան մ'ընեմ :

ՀՈՅ. Այս ինչ հաճելի ուրախութիւն է :

ՄԱՌԻՑԻՉ և ՊԵՐՈՍ ԷՆ ԿԵՆԷՆ :

ՄԵՐԿ. Քո՛ղ մի, քո՛ղ մի, քո՛ղ մի :

ՊԵՆ. Երկու հատ, երկու . մէկ շապիկ ու մէկ կնիկի շապիկ : ՄԱՌԻՑ. Պետրո՞ս :

ՊԵՑ. Հ'ամէ :

ՄԱՌԻՑ. Պետրոս, հովահարս¹⁾ :

ՄԵՐԿ. Տո՛ւր, Պետրոս, կ'աղաչեմ, որ երեսը ծածկուի . ինչու որ, երկու երեսներուն աւելի աղորը՝ հովահարին երեսն է :

ՄԱՌԻՑ. Բարի լոյս գայ վրանիդ, աղնուական պարոնայք :

ՄԵՐԿ. Բարի՛րիկուն գայ վրադ, աղնուահի սիրունիկ խաթուն :

ՄԱՌԻՑ. Վայ գլխուս, գիշեր եղան որ :

ՄԵՐԿ. Հապա՛, անկէ ալ վար չէ իրաւ . որ . ինչու կ'ըսէք նէ՛ թուացոյցին երկայն բանը ճիշդ կէսօրին վրան կայներ է հիմա :

¹⁾ Հին ժամանակները սովորութիւն կար որ սպասուորք անհանց հովահարները կրէն : Ինչ .

ՄՆՈՒՑ. Աստուած ձեզ բարի՛ տայ, այդ ի՞նչ խօսք է, ինտո՞ր մարդ էք դուք :

ՀՌՈ. Այնպէս մարդ մի, սիրուն խաթունիկ, որ ինքզինք աւարշտկելու համար ստեղծեր է Աստուած :

ՄՆՈՒՑ. Մասոր շիտակ խօսք ըսիք. — Հի՛, ինքզինք աւարշտկելու համար, կ'ըսէ, քան : — Աշխուականներ, ձեզմէ մէկը կրնայ ըսել ինձ որ երիտասարդ Հռոմէոսն ո՛ր կրնամ գտնել :

ՀՌՈ. Ես կրնամ ըսել. բայց երիտասարդ Հռոմէոսը՝ փնտռելու ելնելէդ ի վեր որքան ալ երիտասարդ էր նէ՝ մինչև զինք գտնելդ հիմա ինք աւելի ծերացաւ. այդ անուամբ ուրիշ մէկ աւելի գէշը չգտնուելուն համար՝ ես ամենէ կրտսերն եմ :

ՄՆՈՒՑ. Այդ ի՞նչ աղէկ՝ կը խօսիք :

ՄԵՐԿ. Աստուած սիրես, աւելի գէշը աղէկ է. աղէկ խօսք հասկցող ես եղեր, ճշմարիտոր. խելքդ ո՛ր է, խելքդ գլուխդ բեր :

ՄՆՈՒՑ. Տէ՛ր իմ, թէ որ հրամանքնիդ ինքն էք, ձեզի գաղտնի զրուց մ'ունիմ :

ՊԵՆ. Անշուշտ ընթրիքի մի հրաւիրելու համար միտքն ընելու եկած է :

ՄԵՐԿ. Ի՞նչ, խնամութիւն, խնամութիւն, հա՛, խնամուհի՛. ասանկ բաներ, հա՛ :

ՀՌՈ. Է՛յ, դուն ի՞նչ հասկցար ասկէ որ. քու ձեռքդ ի՞նչ անցաւ :

ՄԵՐԿ. Բան մի չանցաւ, տէր իմ, նապաստակ չէ, տէր իմ, այլ՝ պահգործան կարկանդակի մէջ դրուած նապաստակ մի, որ ուսուրէն առաջ թթուած ու հոտած է :

Մէկ մըքչուած չոր նապաստակ,
Էւ մէկ հոտած հին նապաստակ.
Մեծ պահոց մէջ է շաւ ճաշակ.
Բայց նապաստակ մ'որ կը ճըթուի՝
Քսանի համար շատ գայ պիտի,
Նախ քան զուտուիլն երբ մըքչուի :

Հռոմէոս, ձեր հօրը տուն կ'երթայք. մենք այսօր հոն ճաշելու միտք ունինք :

ՀՌՈ. Ես ալ ետենէդ կը դամ :

ՄԵՐԿ. Մնաք բարեալ,
խաթուն պառաւ,
սիրուն պառաւ,
մնաք բարեալ.
համով պառաւ,
աղւոր պառաւ¹⁾

(ՄԵՐԿՈՒՏԻՈՍ Լ ՊԵՆՎՈԼԻՍ ԳԵՆԷ.)

ՄԵՐԿ. Վրջ, կորիք տակէ. — Կ'աղաչեմ, տէր իմ, ըսէք ինձ, ո՞վ էր այս անշահ-ապուր մարդը, որ բերնէն ելածը չէր գիտեր :

ՀՌՈ. Դայեկուհի, աղնուականին մէկն է, որ շաղակրատելը շատ կը սիրէ, ու մէկ վայրկենի մէջ՝ ամսուան մի մէջ ըսել ուզածէն աւելի կը խօսի :

ՄԵՐԿ. Մտի՛ր զլսուն. թէ որ ինծի համար բան մ'ըսաւ, զիտոյցած ըլլայ, որ չէ թէ իրեն պէս լկտիկ, այլ քսան իրեն պէս անհամ-ապուրներ ալ ըլլան, բնութիւննին կը շիտկեմ. թէ որ ես չշիտկեմ, շիտկողներ կրնամ գտնել : Անամօթ լիբրը : Ի՞նչ, ինծի ո՞վ գիտցաւ, իր տասը կուտնոց գորացուհիներուն տեղ կը դնէ : Թէ իր բարի-պտուղ ընկերներէն կը կարծէ. — Դժու ալ էշու պէս քովս կայնէ, ու ամեն չպիտու վրաս ուզածնին զրուցած առտենին ալանջներդ տնկէ մտիկ ըրէ :

ԳԵՏ. Ես մարդ չտեսայ որ սրտին ուզածը խօսի վրանիդ. թէ որ լսէի, իսկոյն կը քաշէի սուրս, ճամարիտ որ. կրնամ ըսել որ ես ալ ուրիշ մարդոց պէս շուտով սուր քաշելու կը համարձակիմ, երբ սաստիկ կռիւի մէջ առիթ դառնեմ, այսու ամենայնիւ իրաւունքը միշտ իմ կողմն բռնելով :

ՄԵՐԿ. Խեղ՛ն անիծած. այնքան սիրտս խաղաց, որ ձեռքս ոտքս դող ելաւ : Աներես լկտիկ : — Կ'աղաչեմ, տէր իմ, հրամանք-

¹⁾ Հին երգի վերջադարձ մի : Բն.

նուգ քան մի պիտ' ըսեմ. ու ինչպէս որ ըսի հրամանքնուդ, իմ երիտասարդուհի տիկինս խրկեց իս որ փնտռեմ զձեզ. ինձ ապա պրեց որ ըսեմ. հա՛, այն չեմ ըսեր. բայց առաջ կեցիք ձեզ քան մ'ըսեմ, թէ որ զինք խենդերու արքայութիւն պիտի ասանիք, քնչպէս որ կ'ըսեն, խեղճ աղջկան պինտ մեծ մեղք պիտ' ըլլայ, ինչպէս որ կ'ըսեն, ինչու որ այն գոհարի կտոր աղջիկը դեռ պղտիկ է. անոր համար ալ, թէ որ հետն երկու երեսութեամբ պիտի վարուիք, ճշմարիտ կ'ըսեմ, որ ասոր պէս անգին աղջիկ զաւակնեցու պինտ գէշ եղած կ'ըլլայ, ու պինտ մեծ չարագործութիւն կը սեպուի:

ՀՌՈ. Դայեկուհի, քո տիկնոջդ և խաթունիդ իմ կողմէս բարեբըն. քեզ խօսքս կը տամ որ—

ՄՆՈՒՑ. Հասկցայ, բարի սիրտ ունիք, ճշմարիտ. ես գիտեմ իրեն ըսելուքս. Յէ՛ր իմ ողորմած Աստուած, որքան տրախ ըլլալու ե տիկինս:

ՀՌՈ. Ի՞նչ պիտ' ըսես իրեն նայիմ, դայեկուհի, դուն խօսքս մտիկ չըթիր:

ՄՆՈՒՑ. Պիտ' ըսեմ որդ, տէ՛ր իմ— խօսք տուիք. որ, ինչպէս որ խելքս կ'ըզգայ, պինտ աղնուաբար առաջարկանուէր մ'է:

ՀՌՈ. Պիտ' ըսես որ այսօր օրհաս'րակէ՛աք զալու և խոստովանանք մ'ըլլալու ճամբան նայի. Հայր Ատրենտիոսի խուցը թնդ գայ, ու հոն տեղ խոստովանուելէ ետք՝ պիտի պսակուի հետս: Ա՛ն, այս ալ քո աշխատութեանդ համար:

ՄՆՈՒՑ. Չէ՛, չէ՛, տէ՛ր իմ, ճշմարիտ չըլլար, մէկ ստակ չեմ առներ:

ՀՌՈ. Պիտ' առնես, կ'ըսեմ, մոռ սա:

ՄՆՈՒՑ. Օրհաս'րակէ՛աք, անանկ չէ՛, տէ՛ր իմ. շատ արէկ, հոն կը գտնուի այն:

ՀՌՈ. Նաև կեցի՛ր, բարի դայեկուհի, զնա աբբայանոցին պատին տակ սպասէ, ասկէ մինչև մէկ ժամ մարդս պիտի գայ քեզ հոն գտնէ, ու հետը՝ սանդղոց աստիճաններուն պէս: հանդուցակապ չուաններ պիտի բերէ, որոց միջոցաւ գիշերուան պինտ մութ ատեն՝ իմ ամենաբարձր գերերջանութեանս պիտի վերելակեմ:

Երթաս բարեաւ : — Բերնէդ խօսք չե՛նէ , ու ես քո վարձքդ կը տամ : Երթաս բարեաւ : — Խաթունիդ բարեւ ըրէ :

ՄՆՈՒՑ. Աստուծոյ օրհնենքը վրանիդ ըլլայ : — Ձեզ բան մ'ալ ըսեմ , տէր իմ :

ՀՈՌ. Ի՞նչ պիտ' ըսէիր , սիրելի դայեկուհի :

ՄՆՈՒՑ. Ձեր մարդը գաղտնապահ է : Գիտէ՞ք խօսք մի կայ որ կ'ընեն , թէ — երկու հոգի խորհուրդ կ'ընան պահել , թէ որ մէկը մէջերնէն գորս հանեն :

ՀՈՌ. Ագոր վրայ հոգ մ'ընեմ . իմ մարդս այնքան հաւատարիմ է որ պողպատ կը նմանի :

ՄՆՈՒՑ. Ձեզ ուրիշ բան մ'ալ ըսեմ , տէր իմ . գիտէ՞ք որ խաթունիս պէս սիրուելու օրիորդ չկայ — Տէր ողորմած Աստուած — երբոր պզտիկ բան մ'էր , — հը , գիտէ՞ք հոս տեղ Պարիս առնուով աղնուականին մէկը կայ , այն մարդը աղջկան վրայ աչք չտնկէ . բայց օրիորդը , խեղճ աղջիկ , սառսառայ մի տեսնէ աւելի աղէկ ունի քան թէ զայն : Երբեմն զինք կը բարկացնեմ ու կ'ըսեմ որ Պարիսի պէս ազնիւ մարդ չկայ ու տեսնէ՞ք ինտոր կը փրկուի . բայց այս ալ ըսեմ ձեզ ճշմարիտ , որ ասանկ ըսածիս պէս , կը դեղնի ու գեփ-դեղին կ'ըլլայ : Հռետին ու Հռամէոս նոյն գիրեւրով չեն սկսիր երկուքն ալ :

ՀՈՌ. Ե՛հ , դայեկուհի , ագիւէ Բ՛նչ կ'ընէ . երկուքն ալ Հռով կ'ըստին :

ՄՆՈՒՑ. Ա՛հ , ծիծաղասեր . շներուն ասանկ կ'ընեն : Շներուն Հռ կ'ըսեն : Ձէ , իմ գիտցածս , ուրիշ գիրով սկսիլ պէտք է ձեր անունը : Բայց գիտցած ըլլաք որ պինտ սիրուն խօսքեր կը զրուցէ Հռետինի և Հռամէոսի վրայոք , զորոս լսելու ըլլաք շատ պիտի հաճիք :

ՀՈՌ. Խաթունիդ բարեւ ըրէ :

(Ի՛նչէ .)

ՄՆՈՒՑ. Անշուշտ , հազարաւոր բարեկներ : — Պէտրոս :

ՊԵՑ. Հ'ամէ :

ՄՆՈՒՑ. Պէտրոս , ան հովհասարս , ու առջեւ քայլէ :

(Ի՛նչէ .)

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ԳԱՐՈՒԼԷՑԻ պարտէզը:

ՃԻՒԼԵՒԴԱ և ԴԻԿ:

ՃԻՒԼ. Ժամը՝ ինն կը զարնէր, երբ դայեկուհին խրկեցի, որ մինչև կէս ժամ ետ դառնալու խօսք տուաւ: Գուցէ զինք դտած չէ. ո՛չ, ան ալ չպիտ' ըլլայ, — խեղճը, կաղ է. բայց սիրոյ պատգամաւորները մտածութեանց պէս արագաթռիչ ըլլալ պէտք են, որոնք՝ իրարու ետև շարուած բլուրներուն ետևէն ստուերները ետ քաշող արևուն ճառագայթներէն տաան անգամ աւելի շուտ կը ցատկեն. ահա ասոր համար է որ Սիրոյ կառքը թեթևաթև աղանձիներ կը քարչեն, և ասոր համար է որ Կապիտոն՝ հողմահանողոյ թևեր ունի: Հիմա արևը՝ այսօրուան ճանապարհորդութեանը ամենաբարձր բլուրին վրան է, ու իննէն մինչև տասներկու՝ գեռերեք երկայն ժամեր կան. — պառաւն ալ տակաւին չերեցաւ: Թէ որ ան ալ երիտասարդութեան աւիւնն ու ջերմարիւնն ունենար՝ ռումբի պէս երագաթիւ կ'ըլլար. ու խօսքերս՝ ափուճի պէս սիրողիս կը տանէր ու սիրողէս ինձ կը բերէր. բայց զառամութիւնք՝ ինչպէս որ շատերը կարծեն, թերմահ ըսել է. ու կապարի պէս յամրաշարժ, դանդաղ, ծանր և գունատեալ է:

ՄԵՌՈՒՑԻՉ և ՊԵՏՐՈՍ և ԴԻԿ:

Փառք քեզ Աստուած, ահա կը գայ: — Ո՛հ, անուշիկ դայեկուհիս, ի՛նչ նոր լուր ունիս: Իրեն հանդիպեցար: Սա մարդուդ ճամբայ տուր:

ՄԵՌՈՒՑ. Պետրոս, գնա՛ դուռը կայնէ: (ՊԵՏՐՈՍ կ'ենէ:)

ՃԻՒԼ. Հիմա, ըսէ՛ նայիմ, անուշիկ դայեկուհիս. — ո՛հ, Աստուած իմ, այդ ինտոր դէմքդ կախեր ես: Թող տրտում լուրեր ըլլան, դուն ուրախութեամբ զբօսէ՛ զանոնք: Բայց թէ որ բարեւուրեր ունիս, հաճելի լուրերուն երաժշտութիւնը կ'ամչնենս այդպէս կախած դէմքով հնչեցնելով:

ՄՆՈՒՑ. Վա՛հ, մարեցայ. քիչ մի թող որ հանգստանամ. —
 Վա՛հ, Աստուած, ոսկորներս ցաւեցան : Այն որքան տեղ քաւեցի :

ՃԻՒԼ. Երանի թէ, դուն իմ ոսկորներս ունենայիր, ես ալ՝ քո
 լուրերդ. է՛հ, ըսէ՛ նայինք, կ'աղաչեմ, խօսէ՛. սիրելի դայեկու-
 Տիս, անուշիկս, խօսէ՛ նայիմ :

ՄՆՈՒՑ. Տէ՛ր ողորմա՛ : Այդ ի՞նչ նեղսիրտ էք. քիչ մի չէ՞ք
 կրնար համբերել : Չէ՞ք տեսներ որ շունչս հատեր է :

ՃԻՒԼ. Ի՞նչպէս շունչդ հատեր է, որ շունչովդ կ'ըսես թէ
 շունչդ հատեր է : Այդ կցկցական խօսքերդ՝ որ յապաղմանդ հա-
 մար կ'ընես, ինձ ըսելու պատմութենէդ աւելի երկայն քշելով կը
 կցկցես : Բարի՛ լուրեր են թէ գէշ. սա պատասխանը տուր ինձ.
 Կամ մէկը և կամ միւսն ըսէ՛, ու մանրամասն պարադայներուն
 կ'ըսպասեմ ետք. Աստուծոյ սիրոյն համար, սիրտս հանգիստ ըլ-
 լայ, բարի են թէ գէշ :

ՄՆՈՒՑ. Բարի՛. քա՛ն ի՞նչ մարդ էք ընտրեր, քա՛, դուք մարդ
 ընտրել չէք գիտեր, հա՛. քա՛, Հռոմէոսը, չէ՛, այն չէ ըսածս որ.
 քա՛ իրեն պէս շնորհքով մարդ չտեսեր էի որ, քա՛, անանկ սրունք-
 ներով մարդ չկայ. քա՛ն ի՞նչ ձեռքեր են, այն ի՞նչ ոտքեր, այն
 ի՞նչ մարմին է, — քա՛ ըսելէք չկայ, մարդու մի չեմ կրնար նը-
 մանցնել որ : Քաղաքավարութիւնը վերջին աստիճանն է չըսեմ —
 բայց, սա ձեզի հաւտացնեմ որ գառնուկի պէս հեզ է : Գնա՛, քա՛
 աղջիկ, բանդ գնա՛. Աստուծոյ աղօթք ըրէ՛ : — Ի՞նչ. արդէն ճաշ
 ըրիք :

ՃԻՒԼ. Չէ՛, չէ՛ : Բայց ես ադոնք քեզմէ աղէկ գիտեմ : ադոնք
 ինձ պէտք չեն : Մեր ամուսնութեան վրայօք ի՞նչ ըսաւ :

ՄՆՈՒՑ. Վա՛հ Աստուած, գլուխս ինտոր կը ցաւի՛, այս ի՞նչ ե-
 ղեր է գլուխս : Անանկ մէկ պինդ պինդ կը զարնէ՛ որ գիտես թէ
 պիտի բրդի կտոր կտոր ըլլայ : Հապա կռնակս. — մարիկ, մա-
 րիկ, կռնակս, մարիկ, կռնակս — Ի՞նչ ըսեմ, Աստուած բարի-
 նիդ աայ, որ զիս դուրս խրկեցիք, ու հոն հոս վազվզելով հոգիս
 հանեցի :

ՃԻՒԼ. Իրաւ որ, կը ցաւիմ որ աղէկ չըլլաւուդ պատճառ եղայ.
 Բայց, սիրուն դայեկուՏիս, անուշիկս, սիրելիս, ըսէ՛ նայիմ, քեզ
 ի՞նչ ըսաւ սիրողս :

ՍԵՈՒՑ. Ձեր օիրողը՝ պարկեշտ աղնուականի պէս, քաղաքավար, քաղցրաբարոյ, շնորհալի ու ճշմարիտ կ'ըսեմ, առաքելի մարդու պէս ըստ որ. — Ո՛ր է մայրերնիդ :

ՃԻՒԼ. Մայրս ո՛ր է. — Ո՛ր պիտ' ըլլայ, ներսն է. ինքն ո՛ր կ'ուզես որ ըլլայ : Այդ ի՞նչ ապուռճուպուռ պատասխաններ են . Ձեր օիրողը՝ պարկեշտ աղնուականի պէս, ըստ որ, — ո՛ր է մայրերնիդ :

ՍԵՈՒՑ. Վա՛հ, Ցեր ողորմած Աստուած . խաթուն, այդ ի՞նչ անհամբերութեամբ սիրտերնիդ կը նեղանայ : Հի՛ . վայ գլխուս . քիչ մի սրտերնիդ հանդարտ բռնեցէք . իմ ցաւած ոսկորներուս մաշակաբարած սպեղանիւնիդ այն է : Ալ այսուհետեւ ձեր գլխուն ճաւրդ դուք ինքնին տեսէք :

ՃԻՒԼ. Ի՛, չէ, մի բարկանար, կ'աղաչեմ, — ազէ՛, ըսէ՛ նայիմ, Հռոմէոսն ի՞նչ ըսաւ :

ՍԵՈՒՑ. Այսօր երթալ խոստովանանք ըլլալու հրաման առիք :

ՃԻՒԼ. Առի՛ :

ՍԵՈՒՑ. Ուրեմն, վազեցէք Հայր Լաւրենտիոսի խոցը գացէք . հոն տեղ ձեզ կնութեան առնել ուզող փեսացու մի կ'ըսպասէ . տեսա՞ք հիմա ի՞նչպէս բորբոքեաւոր արիւննիդ այտերնուդ վրան երեւցաւ . լուր մի չառնեն, Աստուած փրկէ, իսկոյն ծիրանի գոյն մի կ'ըզգենուն : Ըհուտ ըրէք եկեղեցի վազեցէք . ես ալ ուրիշ կողմ երթամ, որ սանդուխք մի գտնեմ, որով ձեր սիրողը՝ գիշերուան մթութեան մէջ թռչնոյ մի բոյն պիտի մագլցէ . ձեր գործը տեսնողն ես եմ, որ դուք իմ միջոցաւ վայելէք, բայց այս ծանր բեռը գիշերը դուք պիտի վերցնէք : Գնացէք, ես երթամ ճաշեմ . դուք ալ տէր հօր խոցը վազեցէք :

ՃԻՒԼ. Վազեմ երթամ գերերջանիկ բազդիս . — մնաս բարեաւ, սիրելի դայեկուհի :

(Ի՛նչէն .)

ՅԵՄՈՐԱՆ Զ.

Հայր ԼԱԻՐԵՆՑԻՈՍԻ խոսքը:

Հայր ԼԱԻՐԵՆՑԻՈՍ և ՀՈՌՄԷՈՍ Է ԴԻԿԷ:

Հ. ԼԱԻ. Աստուած տայ, որ այս օրհնեալ միութեան վրայ երկինք ժպտի, որ ետքն ալ ինքզինքնիս շնորհներնք:

ՀՌՈ. Ամէն, ամէն: Բայց ինչ կերպ փորձանք կ'ուզէ հանդպիլ զինք տեսնելու մէկ կարճատեւ բոպէի մէջ զգացած տնչափ հաճութեանս հաւատար չկրնար գալ. քուն միայն նուիրական խօսքերով զմեզ ձեռք-ձեռքի տուր, անկէ ետք սիրասական մահճն ինչ որ կ'ուզէ թող ընէ, կ'օգտէ միայն՝ որ զինք իմ կինս կոչեմ:

Հ. ԼԱԻ. Սյո բռն հաճութիւնները՝ բռն վախճաններ կ'ունենան, և իրենց յաղթութեան կէտին կը փնտնան, որպէս թէ կրակ ու վառօդ ըլլային, որք իրարու դժպշտնուն պէս՝ կ'ըսպառին: Ամենաքաղցր մեղրն իսկ իւր փափկահամութեանը մէջ քարշախորժութիւն մի կ'ունենայ, և իւր համին մէջ՝ ախորժալը կը զըզուեցնէ: Անոր համար սէրդ քիչ մի չափաւորէ. ահա այս կերպով սէրը երկարատեւ կ'ըլլայ: Պի՛նտ շուտ երթողն ու պի՛նտ կամաց քալողը, երկուքն ալ գրեթէ մէկ ոտք կը հասնին:

ՃԻՒԼԵԴԻՒՄ Է ԴԻԿԷ:

Ահա հարմարուն կը գայ: — Ո՛հ, այսպիսի թեթեւ ոտք մի՛ երբեք չպիտի հինցնէ յաւիտեական ապառաժը. սիրող մի՛ ամառուան ջերմատապ օդին մէջ հոն հոս վազվաւորդ ատուպներուն մէջ կրնայ թռչտիլ ու վար իսկ չինկնիլ. տես որքան թեթեւ բան է ունայնութիւնը:

ՃԻՒԼ. Բարի՛րիկուն, հոգեւոր խնամուածահայրս:

Հ. ԼԱԻ. Աղջիկս, Հռոմէոս մեք երկուքնուս համար ալ, շնորհակալ պիտ' ըլլայ քեզմէ:

ՃԻՒԼ. Ես ալ իրմէ նոյնպէս, եթէ ոչ իր շնորհակալութիւնները չափէն աւելի պիտ' երևան:

ՀՈՒ. Ա՛Տ, ճիւղեւորդա, թէ որ ուրախութեանդ չափն իմինիս պէս կուտուած է ու դուն աւելի շատ խելք ունիս զան նկարագրելու, քաղցրացոր ուրեմն շնչովդ այս դրացի օդը, և թող քո լեզուիդ դաշնակաւոր երաժշտութիւնը՝ երեան հանէ երկու սիրելեաց առանկ բաղձալի հանդիպման համար փոխադարձաբար զգացուած ու երեակայուած երջանկութիւնը:

ՃԻՒԼ. Երեակայութիւնները՝ առաւել արդեամբ քան թէ խօսքով հարուստ ըլլալով, իրենց իսկութեամբը կը պարծին և ոչ թէ պաճուճանօք: Ասոնք՝ լոյքատ մարդիկ կը նմանին որ իրենց աւուրջիքին հաշիւը կրնան ընել. սակայն իմ ճշմարիտ սէքս այնպիսի չափազանց աստիճանի հասած է, որ իմ հարստութեանցս գումարին կէսը՝ չեմ կրնար հաշուելով գումար մի ձեռքսնել:

Հ. ԼԱԻ. Քալեցէք, քալեցէք, հետս եկէք, որ կարճ գործ մի տեսնենք. ինչու որ, ներեցէք համարձակութեանս, մինչև որ սուրբ եկեղեցին ձեր երկուքը չգուզէ՝ դուք մինակ մնալ պէտք չէք:

(Ի՛նչէն:)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Գ.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

Հասարակաց հրապարակ մի:

ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՍ, ՊԷՆՎՈԼԻՕ, ՊԵՆՎՈԼԻՕ Դ և ՍԵՆՏԵՆԻ Ե ՄԵՆԵՆ:

ՊԷՆ. Կ'աղաչեմ, սիրելի Մերկուտիոս, ետ քաշուիք. այսօր պիտ տաք է, Գաբուլեաններն ալ դուրսն են, թէ որ իրենց հանդիպինք՝ կապովիճէ չպիտի կրնանք խոյս տալ, վասն զի այս տաք օրերը՝ մարդոյս խենդ արիւնը կ'եռացնեն:

ՄԵՐԳ. Դո՛ւն ալ, զիտեն որու նմանեցար հիմա — այն մարդոց՝

որ երբոր պանդոկի մի մէջ մտնեն, սուրերնին վրանէն հանածուն պէս՝ անդանին վրայ կը զարնեն, Աստուած Կէն Կըսէ իւր Կըսէ պտաւով. բայց երբ մէկ մէկ մ'ընդհատ կը խման չեն խմեր՝ սուրերնին քաշող քաշողի կ'ըլլայ, Թէն ճշմարտան ըսենք, սուր քաշելու հարկ մ'իսկ չըլլայ:

ՊԵՆ. Ի՛՛՛, ես ատանկ մարդոց կը նմանիմ:

ՄԵՐԿ. Դժ՛՛՛ն ալ, Աստուած պիտի, Իտալիոյ մէջ քեզի պէս երկչոտ կրակոտ գլուխներ չաւ, որ լեղիդ բըրդածին պէս բարկութեան կ'ենեն. ու բարկութեան ելածիդ պէս լեղիդ կը պատուի:

ՊԵՆ. Ինտոր ըսիր:

ՄԵՐԿ. Հը՛՛՛. Թէ որ քեզի պէս ուրիշներ ալ գտնուէին, շատ չանցած, մէկը չպիտի մնար, ինչու որ, մէկը՝ զմիւսը պիտի ըսպաններ: Ինտոր մարդ ես գուն, որ ուրիշ մարդու մի մօրուքին մէջ քո մօրուքէդ մէկ թել առելի կամ մէկ թել պակաս գտնուելուն համար կուի կը յարուցանես: Քու քովդ կուի բան մ'ըսել չէ. մարդ սխալի ու քովդ կաղին մի կտրէ նէ՝ հետը կուի կը բռնաւիս, Թէ ինչո՞ւ համար աչքիդ գոյնով եղած պտուղը կտրեց ըսելէ ուրիշ պատճառ մի չգտնելով: Եւ որ աչքն է այն, որ քու կիներդ զատ, ասանկ կուի մի նկատէ: Գլուխդ կազալէճերով լեցուն է, ինչպէս հաւիթ մի՞ որ հիւթով լեցուն է. սակայն զըլուխդ, կազալէճելով այնքան ծեծ կերած է, որ լսկած հակթի պէս պարպուած է: Դուն ատենօք ճամբուն մէջ մարդու մի հետ կուի փնտռեցիր արեւուն մէջ երկնցած պտուկած շունդ՝ հազալովը արթնցուցեր է ըսելով: Դուն չէիր գերձակին վրան ինկնող ու հետը կուի ընողը, Ձատկէն առաջ՝ նոր բաճկոն մի հագած ըլլալուն համար, ուրիշ չեմ գիտեր որո՞ւ հետն ալ՝ նոր հողաթափները հին ժապաւեններով կապած ըլլալուն համար: Ասոնք չես նայիս՝ ելեր ինձ խրատ կը տաս որ կուի չընեմ:

ՊԵՆ. Թէ որ ես ալ քեզի պէս կուտասէր մ'ըլլայի, կեանքիս անշարժ ստացուածքը որ և իցէ մարդու, միայն մէկ ժամ ու քառորդի համար վարձու կը տայի:

ՄԵՐԿ. Անշարժ ստացուածքը, ո՛հ, անշարժը:

ԴԻՊԼՈՄԱՆ ԵՒ ՎԵՐԵՆԵՐ ԵՒ ԴԵՎԵՐՆԵՐ:

ՊԵՆ. Ճշմարիտ Աստուած, ահա Գաբուելանները կը գան:

ՄԵՐԿ. Ճշմարիտ որ, հոգս իսկ չէ:

ԴԻՊ. Քոյս եկէք, ինչու որ հետեւին խօսիմ պիտի: — Բա-
րեալ, պարոնայք, ձեզմէ մէկուն խօսք մի պիտի ըսեմ:

ՄԵՐԿ. Մեզմէ մէկուն միայն մէկ խօսք. գոնէ քովը բան մ'ալ
յարէ. խօսք մ'ալ ծեծ մ'ընէ:

ԴԻՊ. Ատանկ բաներու մէջ բաւական յաջողակ պիտի գտնէք
զիս, պարոն, թէ որ ինձ պատճառ մի տաք:

ՄԵՐԿ. Եւ առանց պատճառ մի տրուելու, դուք պատճառ մի
չէք կրնար գտնել:

ԴԻՊ. Մերկուտիոս, Հռոմէոս և դուն մէկ անշահ ձայնի վրայ
կ'երթաք:

ՄԵՐԿ. Մէկ անշահ ձայնի վրայ ըսիր: Ինչ, մենք անշահ նուա-
ղածունքի ենք. թէ որ դժգոյ անշահ նուաղածունքի տեղ կը
դնես, նայէ որ անշահ ձայնի դատ ուրիշ բան չլսես. ահա իմ
քնարադիպ, ահա, տեսար, այս քեզ կաքաւել կը տայ: — Հըհ,
նայէ սատր, անշահ ձայնը որն է:

ՊԵՆ. Հիմա հոստեղ ասանկ խօսքեր ընելու տեղը չէ, չէք նայիր
որքան անցուգարձ կայ. կամ առանձին տեղ մի քաշուինք, կամ
ձեր տարբերութեանց վրայ պարզ կերպով վիճադատութիւն մ'ը-
նենք, եթէ ոչ իրարմէ զատուինք. հոս ամեն մարդոց աչքը մեր
վրայ տնկուած է:

ՄԵՐԿ. Մարդոց աչքերը տեսնելու համար ստեղծուած են, թող
երթան ուղածնալ չափ մեր վրայ տնկուին. ես տեղէս չեմ դնջար,
ես, որ մարդոց հաճութիւն քաշեմ:

ՀԱՅՄԵՆԱՆ ԵՒ ԴԵՎԵՐՆԵՐ:

ԴԻՊ. Լա, քեզի հետ գործ չունիմ, պարոն, ահա իմ մտքս
կը գայ:

ՄԵՐԿ. Ճշմարիտ կը կախուիմ, թէ որ ինք ձեր համոտարածնե-
րունի. թէ որ դուք մարդ էք՝ բացք ելէք, ալ այն ալ ձեր ետեկն
կը գայ. այսու պայմանաւ միայն՝ ձեր աղծուութիւնն ալ զէնք իւր
մարդը կրնայ կոչել:

ԴԻՊ. Հոգմէնս, քո վրայ ունեցած ատելութիւնա՝ զքեզ — վարկէն լուրջ յարմարաւոր խօսք մի չկրնար գտնել:

ՀՌՈ. Դիպալտոս, զքեզ սիրելու պարտաւորող առիթը՝ բարեկտեղ ասանկ մէկ խօսք մ՝ ըսելովդ կատարութեանս հոգը ելնելուն խիստ շատ արգելք կ'ըլլայ: — Վատ՝ չեմ բնաւին. վասն որոյ ծառայեմ. կը նայիմ որ զիս չես ճանաչեր:

ԴԻՊ. Մանչիկ, այդ խօսքերը՝ ինծի ըրած նախատինքներդ չեն կրնար սրբել, անոր համար ետ դարձիր ու քաշէ՛ սուրդ:

ՀՌՈ. Կը բողբոքեմ, որ ես երբեք զքեզ նախատած չեմ. այլ երկակայելու կարացածէդ ալ աւելի կը սիրեմ, ու մինչև որ զքեզ սիրելուս պատճառը իմանալուդ ժամանակը դալը՝ ձայն մի հաներ, վասն որոյ, սիրելի Գաբուլեան, ոյր անունը իմինիս պէս սիրելի է ինձ, այսչափով դձ հղեր:

ՄԵՐԿ. Ո՛հ, հանդարտաբարոյ, անպատուաբեր ու կոպիտ հնազանդութիւն: Ալա յետգոհ¹⁾ սուրը խօսք կը հասկցնէ ու կոխը կը վերջնայ: (Սուրբ կը բռնէ) Դիպալտոս, մոռնալ որսացող, դէմս պիտ' ելնես:

ԴԻՊ. Գուն ինծի հետ ինչ առնելիք տալիք ունիս:

ՄԵՐԿ. Ազնուամեծար թագաւոր կատուոց, քեզմէ բան մի չեմ ուզեր, բայց եթէ ինը հոգիէդ մին. որպէս զի այսուհետեւ ինծի հետ վարուելուդ համամատ՝ քովդ մնացած միւս ութը ճանկոռտեմ: Սա սուրդ ականջներէն բռնածիդ պէս պատեանէն դուրս հանէ, շուտ ըրէ, թէ որ չես ուզեր որ դուրս քաշելէդ առաջ՝ թուրս առեանջացդ քով չկահին չհանէ:

ԴԻՊ. Պատրանոտ եմ: (Սուրբ բռնելով):

ՀՌՈ. Ազնիւ Մերկուտիօս, սուրդ տեղը դիր:

ՄԵՐԿ. Հրամէ՛, պարոն, հասակդ տեսնենք: (Կը կտրուր):

ՀՌՈ. Քաշէ՛ սուրդ, Պենվօլիօ. սա մարդոց զէնքերուն դէմ կեցիր: — Պարոնայք, ամօթ է, այս ինչ խայտառակութիւն է. — Դիպալտոս — Մերկուտիոս: — Չէք գիտեր որ իշխանը մահաւանդաբար արպիւնց Վերոնայի փողոցներուն մէջ ասանկ անվայել առիւնահեղութիւնները. — կեցի՛ր, Դիպալտոս. սիրելի Մերկուտիոս:

(ԴԻՊԱԼՏՈՍ խառն խառնախառն կ'ընէ)

¹⁾ Իսպանական բառ սպանական: Բն. Իբր է այդ սպանական:

ՄԵՐԿ. Ո՛Տ, վիրաւորեցայ. — Աստուած երկու դերդաստանաց ալ պատիժը տայ : — Ձեռքէ կ'երթամ : — Գնաց այն, ու վէրք մի չառաւ :

ԳԵՆ. Ի՛նչ. վիրաւորեցա՞ր :

ՄԵՐԿ. Հապա՛, հապա՛. ճանկոռտումք մ'է, ճանկոռտումք. իրաւ որ պզտիկ բան ալ չէ : — Ո՛ր է սպասաւորս : — Գնա՛, ծօ՛, վիրաւորյժ մի բեր շնուտ : (Սպասաւորը կ'ելէ) :

ՀՌՈ. Սիրտ առ, մարդ. վէրքդ անվտանգ ըլլալու է :

ՄԵՐԿ. Ձէ՛, անշուշտ հորի մի չափ խորունկ բացուած չէ, և ոչ ժամին դրան պէս լայն, բայց բաւական բան ալ է՝ գլուխս փորձանք մի կրնայ բերել. վաղը եկուր ինծի հարցուր անգամ մի ու տես թէ գերեզմանի մարդ չեմ : Ես այս աշխարհիս մէջ թթուեցայ ալ, ճշմարիտ : Գետնին տակն անցնին երկու դերդաստաններն ալ : Հը՛հ, նայէ՛ հեղ մի վիճակս, շուն մի, մուկ մի, մկնիկ մի, կատու մ'այսպէս ճանկոռտելովը մարդ մեռնի՛ : Չախտու մի, շանլակոտ մի, վատ մ'որ թուաբանական հաշուով մարդ կը մեռցնէ : — Ձեր գործն ի՛նչ էր որ մեր մէջը մտաք : Ես ձեր բազուկին տակ վիրաւորուեցայ :

ՀՌՈ. Իմ միտքս աղէկ ընել էր :

ՄԵՐԿ. Պէնվճլիօ, սա տեղ մօտ տուն մի տար զիս, եթէ ոչ պիտ' ինկնիմ մարիմ : Գետնին տակն անցնին Գաբուլեաններն ալ Մոնղակեաններն ալ : Նայէ՛ անգամ մի, զիս որդանց կուր ըրին : Բանս լմնցած է, ճշմարիտ որ լմնցած է : — Անիծեա՛լ գերդաստաններ :

(ՄԵՐԿՈՒՑԻՈՅ Լ ԳԵՆՎՈՒԻՈ Կ'ելէ) :

ՀՌՈ. Ախո՛ս ազնուական մարդուն, որ իշխանին մօտ ազգականը և իմ անկեղծ բարեկամս է, իմ պատճառաւ մահաւիթ վէրք մի առաւ. անունս ալ՝ արատեցաւ Դիպալտոսի մարդասպանութեամբ, Դիպալտոսի՝ որ ժամէ մ'ի վեր ազգականս է : — Ա՛հ, սիրուն ճիւլեէդդա, գեղեցկութիւնդ կնատեց զիս ու քաջութեանս պողպատը՝ քաղցրաբարոյ ընութեանս մէջ թաթխել տալով փափկաշրջ զայն :

ԳԵՆՎՈՒԻՈ ԶԻՒՆ ԵՒ ԴԻՒՆ :

ԳԵՆ. Ո՛Տ, Հռոմէոս, Հռոմէոս, քաջ Մերկուրիոսը մեռաւ :

խոր վնեմատենչ հոգին՝ որ խիստ արտածամ՝ երկիրս անարդեց , հիմա ամպերուն շունչը կ'առնէ :

ՀՌՈ. Այսօրուան սե ճակատադիրը՝ ուրիշ չար օրերու ալ նկատս մունք ունի . այսօր դժբաղդութիւնն սկսաւ , ուրիշներ վերջ աալ պիտին :

ԴԻՊԼՈՄԱՆ ԵՒ ԴԻՊԼՈՄԱՆ :

ՊԵՆ. Ահա՛ կատղած Դիպալտոսը նորէն ետ կը գայ :

ՀՌՈ. Ինք ո՛ղջ է , յաղթութիւն տարած , ու Մերկուտիոս մեռած . — հեռացիք ինձմէ երկինք ու խոհեմընթաց քաղցրութիւն . հրաշեայ կատղութիւն , հիմա իմ առաջնորդս եղիք : — Արդ՝ Դիպալտոս , ետ առ քո լաւ ըսած խօսքդ , զոր պահ մ'առաջ ինձ ուղեցիր : և ըստ որում Մերկուտիոսի հոգին՝ քիչիկ մի բարձր մեր գլխոց վերեւ կը թռչտի , սպասելով որ քուկինդ ալ երթայ հետն ընկերութիւն ընէ , հետեաբար , կամ դուն , կամ ես , և կամ երկուքս մէկէն՝ քոֆն երթալ պէտք ենք :

ԴԻՊ. Դժն , զարշեի պատանի , դժ ուր հոս իրեն ընկերացար՝ դուն իր քոֆն երթալ պէտք ես :

ՀՌՈ. Ահա այս վերջ մի կրնայ տալ :

ԵՆ ԻՄԵՆ. ԴԻՊԼՈՄԱՆ ԻՄԵՆ :

ՊԵՆ. Փախիք , Հռոմէոս , զնա . Քաղաքացիք ոտք ելան ու Դիպալտոս մեռաւ . մ'ապշիր մի կենար . — Իշխանը քեզ ձեռք անցունէ նէ՛ մահուան պիտի դատապարտէ : — Մի կենար , փախիր : խոյս տուր :

ՀՌՈ. Ո՛հ , բաղդին ձեռք խաղալիկ մ'եմ դարձեր :

ՊԵՆ. Ի՛նչ կեցեր ես :

(ՀՌՈՄԲՈՍ Է՛նչէն :)

ՔՈՂԵՄԵՆ ԵՒ ԴԻՊԼՈՄԱՆ :

Ա. ՔԱՂ. Մերկուտիոսը մեռցնողն ո՛ր կողմ փախաւ . այն մարտ քապան Դիպալտոսը ո՛ր կողմէն փախաւ :

ՊԵՆ. Ահա Դիպալտոս՝ գետին փռուած :

Ա. ՔԱՂ. Ո՛տք ել նայիմ , պարոն , քալէ՛ հետս եկուր . յանուն Իշխանին կ'արգելադրեմ զքեզ . հնազանդէ :

մէսիս վրայ դիմեց, որ այս միջոցին հազիւ թէ վրէժ լուծելու վերայ կը մտածէր, մէկ մ'ալ յանկարծ վրէժխնդրութեամբ կայծակի պէս իրարու վրայ յարձակեցան. ինչու որ զանոնք զատելու համար սուրս քաշելէս առաջ, մէկ մ'ալ նայիմ որ քաջ Դիպալտոս զարնուեր է, որու ինկնելու կէտին՝ Հռոմէոս թողուց փախաւ։ Ահա այս է ճշմարտութիւնը, եթէ ոչ՝ թող Պէնվոլիօ մահուան դատապարտուի։

ՅԻԿ. ԳԱՐ. Այս մարդը Մոնդակեանց ազգական է, իր ազգակցութիւնը սուտ խօսիլ կը տայ, իրաւ չէ՛ ըսածը. այս մահաբեր վէճին մէջ քսան հոգի կան եղբր և այս քսանը միայն մէկ հոգի չէին կրնար սպաննել։ Իշխան, արդարադատ եղիր, ես արդարութիւն կ'ուզեմ ու պէտք է որ արդար դատաստան տեսնես։ Հռոմէոս՝ Դիպալտոսը մեռցուց ու Հռոմէոս՝ պէտք չէ որ ապրի։

ԻՇԽ. Հռոմէոս՝ Մերկուտիոսն սպաննողը մեռցուց. հիմա անոր տուղ արեան գինն ո՞վ պիտի հատուցանէ ինձ։

ՄԳՆ. Հռոմէոս չհատուցաներ, իշխան, ինչու որ Մերկուտիոսի բարեկամն էր. իւր յանցանքը վերջակնքեց՝ ինչ որ օրէնքը պիտի վճռէր. որ է՝ Դիպալտոսի մահը։

ԻՇԽ. Եւ այդ յանցանքին համար, անմիջապէս կ'աքսորենք զինք ասկէ. ձեր ատելութեամբքը ես ալ ձեր արիւնահեղութեանց մասնակից եղայ, արիւնս՝ ձեր արիւնահեղ կռուոց պատճառաւ գետին թափեցաւ. բայց ձեր վրայ այնպիսի մեծ սուղանքներ դնելով պիտի պատժեմ որ դուք ամենքդ ալ զոջաք ինձ պատճառած կորստեան համար. ձեր աղերսադրոց ու փաստագտութեանց ականջ չպիտի կախեմ, ոչ արտասոսնիդ և ոչ աղաչանքնիդ պիտի կարենան ձեր առթած գայթակղութիւնները ծախու առնել, անոր համար այսպիսի միջոցներու մի գիւնք։ Թող իսկոյն Հռոմէոս կորսուի երթայ ասկէ, եթէ ոչ, գտնուած ժամուն՝ իւր վերջին կէտը կ'ըլլայ։ Աւերացէ՛ք սա մեռած մարմինը ու մեր կամաց համաժատ վարուեցէ՛ք։ Մարգասպաններու վրայ զթութիւն ցուցնելը՝ սպաննիչներու ներուժն տալ ըսել է։

(Ի՛նչէն։)

ՏԵՍԵՐԱՆ Բ.

ԳԱՐՈՒԼԷՑԻ տան մէջ սննեակ մի:

ՃԻՒԼԵՂԻՆ և ԴԶԻ:

ՃԻՒԼ. Քառարշաւ սլացէ՛ք երազընթաց նմոյզք բոցոտնեայք՝
 դէպի Փեպոսի ապարանքը. Փայէտոնի պէս կառուղիղ մի, զձեզ
 դէպի արեմուտք մտրակելով, մինչև հիմա՝ ամպաղօտ երեկոյ մի
 պիտի հասցնէր վրանիս անմիջապէս: — Տարածէ՛ք թանձրահոծ
 վարագոյրդ, ո՛վ սիրածին գիշեր: որպէս զի երազարշաւին աչերը
 թարթափեն, ու Հռոմէոս՝ անբամբասելի և անդիտելի սա բազուկ-
 նեքուն վրայ դիմէ: — Տարփաւորները՝ իրենց ռանցած շնորհաց
 փայլով, իրարու սիրահարական պարտաւորութիւնին ընելու հա-
 մար շատ աղէկ կրնան տեսնել. կամ, թէ որ սէրը իրաւցնէ կոյր-
 է, ամենէ աղէկ՝ գիշերոյ հետ կը համայարմարի. Հասիւր, վեհա-
 պանծ գիշեր, խաղաղընթաց ինջօրօրուհի՝ բոլորովին սեւազգեաց,
 ու սորվեցուր ինձ թէ ինչպէս կրնամ կորսնցնել վաստկուած ա-
 մուսնութիւն մի՝ որոյ վրայ զոյգ մ'անաբատ կոյսեր վիճակ նետելու
 վրայ են. քո սեւաթոյր վերարկուաւդ ծածկէ՛ իմ այտերուս վրայ ե-
 րեցած կնարարոյ արեանս շիկնութիւնը, մինչև որ անժպիրհ սէրը,
 աւելի համարձակութիւն գտնելով, ճշմարիտ սիրոյն արդիւնքը՝ պար-
 զապէս համետութիւն մի սեպէ: — Եկուր, Հռոմէոս, եկուր, լոյս
 ի գիշերի. ինչու որ դու գիշերուան թևոց վրայ՝ աղուաւու կռնկին
 վրայ նոր տեղած ձիւնէն աւելի ճերմակ պիտ' երևաս: — Հասիւր,
 հեղին գիշեր, եկուր սիրարծարծ ու սեւաճակատ գիշեր, տուր ինձ
 իմ Հռոմէոսս. թէ որ երբէք վախճանի՝ առ զայն ու կտոր կտոր
 յօշատելով մանրտիկ աստղեր շինէ, որոնցմով երկնից երեսն այն-
 քան լուսափայլ փառաւորի, և բոլոր աշխարհք գիշերն այնքան սի-
 րէ, որ այլ ևս արեգերապիւռ արևուն երեսը նայող չլիլայ: — Ա՛հ,
 ես սիրոյ բնակարան մի գնեցի, այլ դեռ ձեռք չկրցայ անցունել,
 ու թէպէտ և ես ալ վաճառուեցայ, սակայն դեռ դնողն իսկ զայն
 չվստիլեց: Այս օրն ինձ այնքան ձանձրալի կ'երևի, որքան մեծ

տօնէ մ'առաջ եկած զիշերն անհամբեր մանկան մ'աչքին կ'երևի, որ նոր լաթեր ունենալով՝ չլրնար գրուիլ զանոնք : Ո՛հ, հաճապեկուհիս կը գայ :

ՄՆՈՒՑԻՉ Է ԴԻՆԻ ԼՆԱՆԵՐԵՅ ԴՆԵՐԵՐԸ :

Անշուշտ նոր լուրեր պիտի բերէ, և որ և է լեզու որ Հռոմէոսի անունը կ'արտասանէ՝ իմ քովս երկնային բարբառ մ'ունեցած կը սեպուի : — Ինձո՞ր ես, դայեկուհի, ինչ նոր լուր ունիս : Ադոնք ինչ են, չուաններն են զորս Հռոմէոս ապսպրեց քեզ որ առնես բերես :

ՄՆՈՒՑ. Հա՛, հա՛, չուաններն են : (Գեղին Է ՆԵՐԷ ԼՆԱՆԵՐԸ :)

ՃԻՒԼ. Ա՛հ, ափսոս ինձ. ինչ նոր լուր ունիս. ինչո՞ւ համար ձեռքերդ առանկ մատնակապ ըրիր :

ՄՆՈՒՑ. Ա՛հ, այս ինչ սե օր է եղեր. մեռա՛ւ, մեռա՛ւ, մեռա՛ւ. կորանք, տիկինս, կորանք. — ափսոս, այս ինչ օր է եղեր. ձեռքք զնայ, սպաննուեցա՛ւ, մեռա՛ւ :

ՃԻՒԼ. Աստուած այնքան անդուծ կրնայ ըլլալ :

ՄՆՈՒՑ. Թէ որ Աստուած չկրնար, Հռոմէոս կրնայ : — Ո՛հ, Հռոմէո՛ս, Հռոմէո՛ս : — Ո՛վ մտքէն կ'անցունէր : — Հռոմէո՛ս :

ՃԻՒԼ. Դուռն ինչ աստանուհի ես, որ ասանկ կը չարչարեմ զիս : Այդ վայնասունները՝ սոսկալի դժոխքին մէջ միայն կը լսուին. Հռոմէոս ինքզինք սպաննեց. մինակ հա՛ մ'ըսէ ինձ. և այդ պարզապէս հա՛ վանկը՝ արքայիկի մի մահասփիւռ աչքէն աւելի կը թու նաւորէ զիս. թէ որ հա՛ ըսես՝ այլ ևս ես ալ՝ ես չեմ. կամ, թէ որ հա՛ ըսես՝ այս աչերն ալ կը գոցուին¹⁾ : Սպաննեցին զինք. ինչ եղաւ. կամ այո՛ ըսէ, կամ ո՛չ : Արա՛ծ թօռքերն իմ երջանկու թեանս կամ ապերջանկութեանս վերջ մի կը տան :

ՄՆՈՒՑ. Ես վէրբը տեսայ, ես աչօքս տեսայ. — Աստուած հեռի ընէ, ցուցնելու պէս չըլլայ, — ճիշդ սա տեղէն, իւր առնական կուրծքին վրայ. ողորմելի մեռել մի, արիւնաթաթախ ողորմելի մեռել մի. այնքան դեղնած, այնքան դեղնած՝ որ մոխիր կրտ-

¹⁾ Հա՛, կամ այո՛, եւ և ալ Անգղ. մէջ նոյն արտասանութիւնն ունին : Ե. Թ.

բռնած էր, բոլորովին արիւնի մէջ թաթխուած, բոլորովին սառած արիւնի մէջ ճապաղուած. այս որ տեսայ՝ նուաղեցայ:

ՃԻՒԼ. Ո՛Տ. սիրաս, չեմ խորտակուիր. — խեղճ սնանկուհի. խորտակուէ՛ իսկոյն. աչքս, խաւարեցէք, ու այլ ևս մի համարձակիք լոյս մի տեսնելու. ապականացու մարմին, ի հոգ դարձիր նորէն. կենդանութիւն, վերջացիր հոս. թո՛ղ քեզ և Հռոմէոսը մէկ ծանր գերեզման ճնշէ:

ՄՆԱԻՑ. Ո՛Տ, Դիպալտոն, Դիպալտոն. իմ ամենասիրելի բարեկամս. ա՛հ, անուշիկ Դիպալտոն, անի՛ն երիտասարդ. ես քո մահդ տեսնելու համար պիտի ապրիմ եղեր:

ՃԻՒԼ. Եյս ինչ փոթորկաձայն աղաղակ է որ հակասական եղանակով կը մրրկի: Հռոմէոս սպաննուեցաւ ու Դիպալտոն մեռաւ. մեռաւ ստուպիւ իմ ամենասիրելի քեռորդիս ու աւելի սիրելի ամուսինս: Ուրեմն, զարհուրաձայն փող, հնչեցնուր վերջին դատաստանի եղանակդ. այս երկուքն երթալէն ետք՝ այլ ևս ո՛վ կ'ապրի:

ՄՆԱԻՑ. Դիպալտոն զնանց, ու Հռոմէոս արքորուեցաւ. Հռոմէոս՝ որ Դիպալտոնն սպաննեց, արքորուեցաւ:

ՃԻՒԼ. Վա՛հ, Աստուած. — Հռոմէոսին ձեռքը Դիպալտոնին արիւնը թափեց:

ՄՆԱԻՑ. Թափե՛ց, թափե՛ց. հապա՛. այս ինչ սե օր է եղեր. թափե՛ց հապա:

ՃԻՒԼ. Ո՛վ ծաղկազարդ դէմքով պահուած օձ սիրտ. երբէք վիշապ մ'եղած է որ ասանկ գեղակեղծ խոռոչի մի մէջ բնակի. շնորհացոյց բռնաւոր. հրեշտակատեսիլ սատանայ. աղանձփետուր պզտու. զայլախողովող զառն. երկնատեսիլ անարգելի՛ էակ. դու խնդրինքիդ ներհակերե. դատապարտեալ սուրբ. պաշակաւելի՛ վատ — Ո՛վ բնութիւն. ինչ բան ունիս դժոխոց մէջ, երբ այսպիսի հրաշագեղ մարմնոյ՝ մահականացու արքայութեան մէջ՝ սատանայի մի հոգին պարփակել կը տաս: Երբէք տեսնուած է այսպիսի գիրք մ'որ ասանկ փառաւոր կազմուածք մ'ունենար ու մէջն այսպիսի խորթ նիւթ պարունակէր: Ափոսո՛ս. նենգութիւնն ալ ասանկ շքեղ պալատի մի մէջ բնակիլ պէտք է եղեր:

ՄՆԱԻՑ. Մարդոց՝ վատահոթիւն չըլլուիր, ոչ հաւատարմութիւն

ունին, ոչ պարկեշտութիւն. ամենքն ալ երդմնադանց են, խոստմնադրուած են, նենգաւոր են, խաբերայ են: — Ա՛հ, ո՛ր է մարգու մանչ, քիչ մի կենդիւ բեր ինձ: — Այս ցաւերը, այս թշուառութիւնները, այս վեշտերը տեսա՛ր, բոլոր ասոնք են որ զիս կը պառագնեն: — Երեսդ սեւաւ ըլլայ, Հռոմէոս:

ՃԻՒՆ. Լեզուդ չորնայ՝ որ վրան ատանկ բան չըսես. ինք երեսդ սեւաւ ելնելու համար ծնած է. ամօթը՝ կ'ամշեայ անոր ճակտին վրայ երեւալու, ինչու որ ճակատը՝ անթու մ'է, ուր պատիւը՝ պսակ առնելով կը թաղաւորէ իբրեւ միակ ինքնակալ տիեզերական աշխարհի: Ա՛հ, ինչ անբախուհի եմ որ զէնք կը յանդիմանեմ:

ՍԵՈՒՑ. Ձեր քեռորդին սպաննողին համար բարի կը խօսիք:

ՃԻՒՆ. Ի՛նչ. կ'ուզես որ ամուսնոյս համար չար խօսիմ: Ա՛հ, խեղճ ամուսինս, ո՛ր լեզուն կրնայ զոգնել անունդ, երբ ես՝ միայն երեք ժամուան կողակցութիւն՝ անուանարկ կ'ընեմ զայն: — Սակայն, անօրէն, ինչո՞ւ համար սպաննեցիր քեռորդիս. բայց եթէ ոչ՝ անօրէն քեռորդիս՝ ամուսինս պիտ' ըսպաններ: Ե՛տ դարձիք, անխոհեմ արտասուք, ետ դարձիք նորէն առ սկզբնաբուլիս վտակակն ձեր. ձեր հարկատու կաթիլները՝ թշուառութեանց կը վերաբերին, զորս դուք սխալմամբ ուրախութեան կը նուիրէք: Ամուսինս դեռ ողջ է, զոր Դիպալտոս մեռցնել կ'ուզէր. ու Դիպալտոս մեռած է, որ զամուսինս մեռցնել կ'ուզէր. ասկէ աւելի միտքարութիւն կ'ուզեմ. ուրեմն ի՛նչ բանի համար պիտի լամ եղեր: Միայն թէ, Դիպալտոսի մահուանէ աւելի գէշ խօսք մի՛ մահաւորեց զիս. ինտո՛ր մտքէս հանեմ պիտի զայն. այնպիսի կերպով յիշողութեանս մէջ տպաւորեցաւ, որպէս թէ դատապարտարժան ժանտագործութեանց յիշողութիւններն ըլլային զորս յանցաւորք մտքերնէն չեն կրնար հանել: Դիպալտոս՝ մեռաւ, ու Հռոմէոս — ասորեցաւ: այս — ասորեցաւ, միայն մէկ — ասորեցաւ խօսքը՝ տասն հազար Դիպալտոսներու կորուստէն աւելի դառն է: Դիպալտոսի մահը բաւական էր, թէ որ թշուառութիւնս անով վերջանար. բայց — թէ որ դառնակակիծ թշուառութիւնները ձախորդարար մէկը մէկալին ետեւէ կը գան, և ուրիշ ցաւաց յաջորդութիւնը կ'ախորժեն, ինչո՞ւ համար — Դիպալտոս մեռաւ ըսելէն ետք՝

Հայրդ, մայրդ և կամ երկուքը մէկէն մեռանը չյարեց; որով զիս սովորական ողբակոծութեան մի մէջ պիտի ձգէր միայն: Սակայն, Դիդալուոս միտաւ ըսելէն ետք, ռամկօրէն և անխոհմտաբար Հասարակական — ըսելը, այս խօսքը միայն՝ Հայր, մայր, Դիդալուտոս, Հռոմէոս, ճիւլեհդա, ամենք սպաննուեցան, ամենք մեռան ըսել է. — Հասարակական. — Մահ խօսքին մէջ՝ վերջ մի, սահման մի, չափ մի, կոպար մի չկայ. խօսքերը՝ կարող չեն երբեք բացատրել այս դժբաղդութիւնը: — Դայեկուհի, ուր են Հայրս ու մայրս:

ՄԵՌՈՒՑ. Դիդալուտոսի մեռելին վրայ կը լան ու կ'ողբան. քովերսնին կ'երթանք. թէ որ կ'ողբէ տանիմ ձեզ հոն:

ՃԻՒԼ. Թող իրենց արտառքներով անոր վերքերը լուան. երբ արտառքնին չորնայ՝ իմններս պիտ' ըսկսին հոսիլ Հռոմէոսի արտորման համար: Վերջուր սա չուանները: — Խեղճ առասաններ, դուք ալ ինծի պէս խաբուած էք, ինչու որ Հռոմէոս արտառուեցաւ. զձեզ՝ անկողինս առեանգելու համար շինեց. բայց ես՝ կոյս աղջիկ, կուսեարի պիտի մեռնիմ: Քայլեցէք չուաններ, քայլէ դայեկուհի. ես՝ իմ հարսանեկան առաջաստս մտնեմ ու մահաւան՝ և մէջ թէ Հռոմէոսի հետ կուսապղծուիմ:

ՄԵՌՈՒՑ. Սենեակնիդ քաշուեցէք. ես հիմա Հռոմէոսը կը գտնեմ որ գայ միտմարէ զձեզ. — ես աղէկ գիտեմ ուր ըլլալը: Լսեցիք. այս գիշեր Հռոմէոսնիք հոս պիտի գտնուի. ես հիմա քովը պիտի երթամ. ինք՝ Հայր Լաւրենտիոսի խուցը պահուած է:

ՃԻՒԼ. Աղէ՛, գտիր զինք, ու սա մատնին իմ օրինաւոր կողակցիս տուր և աղաչէ զինքն որ գայ վերջին բարեւ տայ ինձ:

(Ինչէն:)

ՑԵՄԱՐԱՆ Գ.

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍԻ խուցը:

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ և ՀՌՈՄԵՆՈՍ և ԴԻԴԱ:

Հ. ԼԱՒ. Յառաջ եկուր, Հռոմէոս. յառաջ եկուր, վհատեալ մարդ. մորմոքը անգամոց սիրահարեր է, և դուն ալ դժբաղդութեանց հետ ամուսնացեր ես:

ՀՌԱ. Ի՞նչ նոր լուր կայ, տէր հայր. իշխանն ի՞նչ կերպ դատապարտութիւն ըրեր է : Ի՞նչ տեսակ ցաւեր կան դեռ, որք հետս բարեկամութիւն ընել կ'ուզեն և զորս բնաւ չեմ ճանաչեր ես տակաւին :

Հ. ԼԱԻ. Այդ քո ձախորդ վիճակիդ հետ պինտ ընտանի, սիրելի որդեակ. իշխանին տուած դատավճռոյն լուրը տամ քեզ :

ՀՌԱ. Իշխանին դատավճիռն ալ դատաստանի օրէն ի՞նչ պակաս տեղ ունի նայինք :

Հ. ԼԱԻ. Այնկէ աւելի դիւրմբեր դատապարտութիւն մի փախաւ բերնէն : Մարմնոյ մահ չէ, այլ՝ մարմնոյ աքսորանք :

ՀՌԱ. Հահ, աքսորանք. Աստուծոյ սիրոյն համար, — մահ ըսէ սաոր. ինչու որ աքսորը՝ իր երևոյթով, մահուանէ շատ ու շատ աւելի սոսկալի է. — աքսորանք մ'ըսեր սաոր :

Հ. ԼԱԻ. Գուն՝ այս տեղէն՝ Վերոնայէն աքսորուած ես. համբերէ՛, ինչու որ աշխարհք լայն ու ընդարձակ է :

ՀՌԱ. Վերոնայի պարիսպներէն դուրս աշխարհք չկայ, կայ նէ՛քաւարան, տանջանք և նոյն ինքն դժոխքն է : Ասկէ քշուիլը՝ աշխարհէ քշուիլ ըսել է, ու աշխարհիս աքսորանքն ալ՝ մահն է, — ուրեմն, ըսել է որ, մահուան անունը սխալ է առնուեր. մահ՛ը՝ աքսորանք է ըսես, զլուխ ոսկեղէն կացինով կը կտրես ու իմ կեանքս զրաւող հարուածին վրայ կը ժպտիս :

Հ. ԼԱԻ. Ո՛վ մահացու մեղք. ո՛վ ապաշնորհ ապերախտութիւն. քո յանցանքդ է որ մեր օրէնքը մահ կ'անուանէ : սակայն բարեգութ իշխանը, քեզի կողմնասէր ըլլալով՝ օրէնքը ոսքին տակն առաւ ու մահուան այն անհաճոյ խօսքը՝ աքսորման դարձուց : Գիտցած ըլլաս՝ որ վրադ մեծ գթութիւն ցուցուց, բայց խելքդ չզգար որ :

ՀՌԱ. Տանջանք է, ո՛չ թէ գթութիւն. երկիւնքն հոս է : ուր որ ճիւլեւեղդ կը բնակի. և հոս տեղ, ասանկ երկիւնքի մի մէջ, ամեն կատու, շուն, պզտիկ մկները և ամեն անպիտան բաները, ապրին՝ և իւր երեսը տեսնեն, ու Հռոմէոս չկարենայ տեսնել : — Գիշալէզ ճանճերը Հռոմէոսէն աւելի արժողութիւն ունին, աւելի պատուաւոր վիճակ ունին, աւելի թանկազին կեանք ունին, որ երթման սիրելի ճիւլեւեղդայիս ձեռքին հրաշագեղ ճերմկութեան վրայ

կայսին ու անմահական օրհնութիւններ գողնան իւր շրթունքներէն, որոնք իրենց կուսական և անբիծ ողջախոհութեամբը, մէկզմէկու հետ համբուրուելուն յանցանքը միայն մտածելով՝ առաւել ևս կը կարմիրն, ու Հռոմէոս չկարենայ, հա՛. ինչո՞ւ, ըստ որում աքսորուած է: Ճանճերն այս բաները կարենան ընել՝ ու ես ասկէ հեռանամ, հա՛¹⁾ անոնք ազատ ըլլան՝ ու՛ ես աքսորուած, հա՛: Տալաւին կրնամ համոզել զիս որ աքսորուիլը մահ չէ: Պատրաստած թոյն չունէիր, պիտո սայրահատու գանակ չունէիր, և կամ յանկարծահաս մահուան ուրիշ միջոց մի չէիր գիտեր, որ երբեք այսքան անճոռնի չըլլային ու ինծի տայիր, քան թէ — աքսորուած ես ըսելով՝ զիս մոռցնէիր: Աքսորուած. այդ խօսքը՝ դժոխաց դատապարտեալ հոգիները գործ կ'ածեն և անոնց կաղկանձիւններուն մէջ յարգ ունի, հայր պատուական: Այդ ինչպէս սիրտ ունիս եղեր, դուն՝ որ եկեղեցական պիտ' ըլլաս, հոգեւոր խոստովանահայր ես, մեղաց թողութիւն կը տաս ու զիս բարեկամիդ տեղ կը դնես, որ այդ — աքսորանք խօսքով՝ հոգիս բերանս կը բերես:

Հ. ԼԱԻ. Խենդ, փախուկ մարդ, իս մտիկ ըրէ որ քեզ բան մ'ըսեմ:

ՀՌՈ. Զըլլար, չըլլար. նորէն աքսորանքի խօսք պիտի բանաս:

Հ. ԼԱԻ. Ես քեզի գէնք պիտի տամ, որ անով ինքզինդդ այս խօսքէն պաշտպանես. փիլիսոփայութիւնը, ձախորդութեանց դէմ այն խիստ քաղցր կաթը՝ քեզ կրնայ մխիթարել, թէ և աքսորանքն իսկ ըլլաս:

ՀՌՈ. Դարձեալ աքսորանք: — Տար կախէ փիլիսոփայութիւնը. միայն թէ, թէ որ փիլիսոփայութիւնը ճիշդէդդա մի կրնայ ստեղծել, քաղաք մի կրնայ տեղափոխել, իշխանի մը դատաւճիւրը գերեալընել նէ՛ այն ուրիշ խօսք. եթէ ոչ, օգնութիւն չկրնար ընել, առջեւ չկրնար առնել. կարճ ըրէ:

Հ. ԼԱԻ. Ա՛հ. հասկցայ հիմա, խենդերն ականջ չեն ունենար:

ՀՌՈ. Ինտո՞ր ունենան, երբ խեղացիներն աչք չունին:

Հ. ԼԱԻ. Անցիր. քո վիճակիդ վրայօք բանավիճիմ քեզի հետ:

¹⁾ Ճանճ ու հեռանալ, նոյն արտասանութիւնն ունին Անդր. մէջ: Ծ. Բ.

ՀՈՐ. Քո չզգացած բանի վրայ՝ չես կրնար իմաստասիրել. թէ որ ինծի պէս երիտասարդ ըլլայիր, չիւլենէղգան սիրականդ ըլլար, ժամուան մ'ամուսնացած ըլլայիր, Դիպալտոս մ'ըսպաննած ըլլայիր, ինծի պէս սիրահարութենէ շուարէիր ու ինծի պէս ալ աքսորուած ըլլայիր՝ այն ժամանակ կրնայիր դատողութիւն ընելով խօսիլ, այն ժամանակ մազերդ կը փետորտէիր ու ինծի պէս հիմա գետին կը փռուէիր՝ որ ապառնի գերեզմանիդ չափն առնես :

Հ. ԼՈՒ. Ո՛տք ել. դուռը կը զարնեն. պահուէ՛, սիրելի Հոռմէոս :

(Ներքէն դուռը կը շարժեն :)

ՀՈՐ. Չէ՛, միայն թէ, այս սիրտ խօթացնող հառաչանացս արտաշնչութիւնները՝ մառախուղի պէս թանձրանալով, զիս փնտռող աչաց առջեւն պահեն :

(Ներքէն կը շարժեն :)

Հ. ԼՈՒ. Չեն լսեր, ինտոր կը զարնեն : — Ո՛վ է այն : — Հոռմէոս, ո՛տք ել. պիտի բռնուիս : — Այնէ՛ նայիմ. ո՛տք ել : Վազէ աղօթարանս մտիւր : (Ներքէն կը շարժեն) Հիմա, հիմա : Ողորմած Աստուած. այս ինչ կամակորութիւն է : (Ներքէն կը շարժեն) Եկայ, եկայ : Ո՛վ է ամանկ պինդ զարնողը : Որմէ՛ կը գաք : Ի՛նչ կ'ուզէք :

ՄՆՈՒՑ. (Ներքէն) Բացէ՛ք, բացէ՛ք որ ներս գամ ու պատճառը հասկնանմ ձեզ. չիւլենէղգա տիկնոջս կողմէն եկած եմ :

Հ. ԼՈՒ. Ուրեմն, բարի եկար :

ՄՆՈՒՑԻՉ Է ԴԻՒՅԻ :

ՄՆՈՒՑ. Ա՛հ, տէր հայր, Աստուծոյ սիրոյն համար, ըսէք ինձ, տէր հայր, ո՛ր է տիկնոջս նոր փեսայն, ո՛ր է Հոռմէոս :

Հ. ԼՈՒ. Ահա գետնին վրայ պառկեր է, իւր թափած արտասուքներէն գինովցած :

ՄՆՈՒՑ. Վա՛հ. այս ալ ճիշդ տիկնոջս վիճակն ունի. այս ալ անոր վիճակին մէջն է :

Հ. ԼՈՒ. Ո՛վ դժբաղդալից համակրութիւն. ո՛վ խղճալի հանգամանքակցութիւն :

ՄՆՈՒՑ. Այն ալ ճիշդ ասոր պէս պառկեր է. կ'ողբայ ու կը լայ, կը լայ ու կ'ողբայ. — ո՛տք ելէք, ո՛տք ելէք. ելէք, սրտոտ մարդ եղիք. չիւլենէղգայի սիրոյն համար, իւր անուշիկ սիրոյն հա-

մար, ո՛տք ելէք ու կայնեցէք. այդ ի՛նչ յուսահատութեան ծայրն էք հասեր :

ՀՌՈ. Դպրեկուհի :

ՄՆՈՒՑ. Ա՛հ, տէր իմ, ա՛հ, տէր իմ, — է՛, ի՛նչ հապկցաք, ապոնց թմենուն վերջը մահ է նէ :

ՀՌՈ. Զիւլեէդդայի խօսքն ըրիր. ինտոր է. ծեր մարդասպանի մի տեղ չընեպեր զիս, որ մեր երջանկութեան մանկութիւնը՝ իրեն պինտ մօտ ազգականին արեան ներկոյն արատաւորեցի : Ինք ո՛ր է. ինտոր է. երեսը պահած տիկինս մեր երես չունեցող սիրոյն վրայ ի՛նչ կ'ըսէ :

ՄՆՈՒՑ. Ափսո՛ս, ինք բան մի չըսեր, տէր իմ, այլ՝ անդադար կը լայ ու կ'ողբայ. մէկ՝ անկողնոյն վրայ կ'իյնկնի, մէկ՝ կ'ելնէ յանկարծ ու Դիպալտոս կը պոռայ. ու Հումէոս կանչելով նորէն վար կը փռուի :

ՀՌՈ. Որպէս թէ անունս՝ Թնդանօթի մահահասոյց բերնէն ելած նետուածք մ'ըլլար որ զինք մեռցնէր, ինչպէս որ այդ անուան առնիծեալ ձեռքն ի՛ր ազգականը մեռցուց : — Ո՛հ, ըսէ ինձ, հայր պատուական, ըսէ նայիմ, այս մարմնոյս ո՛ր անպիտան անդամին վրայ կը բնակի անունս, ըսէ, որ ցիրուցան ընեմ այն ատենի բնաւ կարանը : (Սուրբ բաշխէ) :

Հ. ԱՍԻ. Կեցուր յուսահատած ձեռքդ. մարդ ես դու, ի՛նչ ես, կերպարանքդ կ'արտայայտէ որ մարդ ես, այսու ամենայնիւ, կահացի լացեր ունիս և վայրենի շարժուածքդ՝ գազանի մ'անասնական կատաղութիւնը կը ցուցնէ. դուն որ ըստ երևութից՝ մարդ ես, և ըստ աներևութից՝ կին, և ըստ երկոցորեց երևութից՝ անյարմարեւել անբան՝ շուարեցուցիր զիս. սուրբ կարգս վկայ, ես զքեզ հեղաբարոյ խառնուածք ունեցող անձ մի կը կարծէի : Դիպալտոսը մեռցնելդ բաւական չէ՝ հիմայ ալ ելեր ինքզինքդ պիտ' ըսպանես, որ նոյնհետայն սրտիդ մէջ բնակող հարսնակինդ ալ մեռցուցած ըլլաս, վրադ անիծական նախատինք բերելով : Ինչո՞ւ համար երկնից ու երկրի նախատինքը ծննդեանդ վրայ կը բերես, քանի որ ճշունդդ, երկինքն ու երկիրը՝ երեքն ալ քո վրայ ամփոփուած են, որոնց բոլորը մէկէն կորուսելդ կ'ուզես : Ամօթ է, ամօթ. դուն

քո անձդ, սէրդ ու խոհեմութիւնդ ամօթապարտ կ'ընես, որպէս թէ վաշխասէր մ'ըլլայիր, որ ամեն բանդ առատ ըլլալով՝ անոնց և ոչ մէկին օրինաւոր գործածութիւնը չուզէիր, որոնք քո անձդ, սէրդ և խոհեմութիւնդ կրնային մշակել: Բո աղիւս անձդ՝ որ մօմաձոյլ արձան կը նմանի, իւր այրավայել կորովութիւնը կ'անաբղէ: Բո անդին սէրդ՝ զոր երդմեցար, կեղծասրտաբար կ'երդմեազանցես, քո սիրականիդ մահուան պաաճառ ըլլալով՝ զոր խանդակաթ սիրելու խօստացար: Բո խոհեմութիւնդ՝ որ այդ անձին և սիրոյդ զարդարանքն է, երկուքին վարմանց մէջն ալ կ'անշնորհի, որպէս թէ անշնորհք զինուորի մի նման վառօդամանին ձեռացդ մէջ անդիտութեամբդ կրակ կը տաս և դուն քո զէնքերովդ ինքզինքդ յօշատել կ'ուզես: Ինչ կ'ընես, մարդ, խելքդ զլուխդ ժողովէ, ճիւղեհզդդ ո՞ղջ է, որոյ անհամեմատ սիրոյն համար վերջերս քիչ մնաց որ պիտի մեռնէիր. տեսա՛ր հիմա, որ երջանիկ ես: Դիպալտոս՝ զքեզ մեռցնել կ'ուզեր, բայց դուն՝ Դիպալտոսը մեռցուցիր. տեսա՛ր որ դարձեալ երջանիկ ես: Օրէնքը՝ որ մահ կ'ըսպառնար քեզ, հետդ բարեկամանալով, մահը աքսորանքի յեղաշրջեց. այս ալ քեզի երջանկութիւն մ'է: Խառն օրհնութիւններ դլխուդ վրայ կը աեղան, երջանկութիւնը՝ իւր ամենէ փառաւորազարդ հպտանօքը զքեզ կը յարգասիրէ, բայց դուն՝ բնութիւնն աւրուած ու երես առած աղջիկի մի պէս բաղդիդ ու սիրոյդ վրայ կը թթուադիմես. զգոյշ կեցիր, զգոյշ կեցիր, ինչու որ թշուառականներն այս կերպով կը մեռնին: Գնա՛ վազէ՛ սիրականիդ քով, ինչպէս որ խօսք ըրեր էիք, սենեակն ելիր, վազէ՛ ու միտիծարէ՛ զինք. բայց ինձ նայէ, մինչև պահապաններուն հսկելու ժամանակը մի կենար, ինչու որ ետք Մանդուա չես կրնար երթալ, ուր որ պիտի կենաս, մինչև որ ժամանակը գայ որ ամուսնութիւնդ հրապարակաւոր ըլլայ, ձեր գերդաստաններն հաշտուն, իշխանին ներողութիւնն ստանամք, որով քեզ նորէն Յո կանչեմք և հարիւր հազար անգամ աւելի ուրախութեամբ ետ դառնաս քան որչափ տրտմութեամբ որ պիտ' երթաս: — Դայելուհի, դուն առջևէն գնա՛. խաթունիդ բարե ըրէ՛, ու պատուիրէ՛ որ բոլոր ընտանիքը կանուխիկ անկողին մտցնէ, որու պինտ հարկաւորութիւն ունենալ

պէտք են, իրենց կսկծալի ցաւոց պատճառաւ. Հռոմէոս ալ հիմա ետնէդ կը հասնի:

ՄՆՈՒՅ. Վահ, Աստուած. բոլոր գիշերը հոս նստիլ կ'ուզէ սիրտս, ճշմարիտ, որ բարի խրատ մտիկ ընեմ. անհ, նայէ ինչ աղէկ բան է դրել կարդալը: — Տէր իմ, ձեզի համար՝ պիտի գնայ ըսեմ տիկնոջս, անանկ չէ՞:

ՀՈՈ. Այո, անանկ ըրէ՛, և ըսէ՛ սիրականիս որ զիս յանդիմանելու պատրաստուի:

ՄՆԱԻՅ. Ասէ՛ք սա մատնին, տէր իմ, քովս ձեզց որ ձեզ տամ: Վազեցէ՛ք, տէր իմ, շուտ ըրէ՛ք, ինչու որ ժամանակն ուշանալու վրայ է:

ՀՈՅ. Ա՛հ, ինտո՛ր սիրտս հանգչեցաւ ու սփռկեցայ ասով:

Հ. ԵԱԻ. Գնա՛ նայիմ. գիշեր բարի: Նաև ինձ նայէ. քո բաղդդ աւ երջանկութիւնդ սա բանէն կախեալ է որ, կամ պահապաններուն հսկելու ժամանակէն առաջ պիտի մեկնիս, կամ առտուանց պիտի կանուխ կերպարանածպիտ ասկէ պիտի փախչիս: Մանդուս գնա՛, նստէ՛. երբեմնակի պաշտօնեայդ հոս զալու ժամանակ, ես կը գտնեմ զինք և քո բարեւալութեանդ նկատող խրաքանդիւր բարեբաղդ յաջողութիւնները կ'իմացնեմ իրեն որ գայ քեզ լուր տայ: Չե՛ղք տուր նայիմ. ուշացեր է ժամանակը. Տէր ընդ քեզ. գիշեր բարի:

ՀՈՈ. Թէ՛ որ հաճութիւնն գերազանցող ուրախութիւն մ'իս իր քով չկանչէր, սրտիս ցաւ պիտ' ըլլար ասանկ արտոգրանօք քեզմէ զտտուիլս. ծառայ եմ:

(Ինչէն է:)

ՅԵՍԱՐԱՆ Գ.

ԳԱՐՈՒԼԷՑԻ տան մէջ սննեակ մի:

ԳԱՐՈՒԼԷՑ, ՅԻՅԻՆ ԳԱՐՈՒԼԷՑ և ՊԱՐԻՍ Է ԴԻԷԷ:

ԳԱՐ. Այս միջոցներուս, այնքան ձախորդ դիպուածներ պատահեցան, տէր իմ, որ ժամանակ չունեցանք աղջիկնուս միտքն ընելու: Գիտէ՛ք այնքան սրտահոց կը սիրէր իւր Գիպալտոս քեւորդին՝

որքան որ ես կը սիրէի : Ի՞նչ ընենք , ամենքս ալ պիտի մեռնինք — Ժամանակը շատ ուշ է , այս գիշեր վար չիջնար : Ճշմարիտ կ'ըսեմ , որ ձեր ազնիւ ընկերութիւնը չըլլար , ասկէ ժամ մ'առաջ անկողինս մտած կ'ըլլայի :

ՊՐԻՍ. Այս դժբաղդութեանց ժամանակները՝ խօսք-կապ մ'ընելու միջոց չեն տար . գիշեր բարի , Տիկին . սիրոյ բարեկներս մատուցէք ձեր աղջկան :

ՏԻԿ. ԳՐԲ. Գլխուս վրայ . վաղն առտու կանուխ իր միտքը կ'իմանամ , ինչու որ այս գիշեր սիրտը կտրուած ըլլալուն ներս գոցուած է :

ԳՐԲ. Ազնուամեծա՛ր Պարիս , ձեզ բան մ'ըսեմ , ահա աղջկանս չհարցուցած ձեզ խօսքս կը տամ , աղջիկս ինձմէ գիտցիք , կարծեմ որ ըստ ամենայնի իմ խօսքէս դուրս չերներ , ու ոչ միայն կարծեմ , այլ և կասկած չունիմ . — Կնիկս , անկողին մտնելէդ առաջ՝ անգամ մի քովը գնացէք ու իմացուցէք իրեն իմ Պարիս զաւկիս՝ իւր վերայ սէր ունենալը , ու ըսէք իրեն նաև , բայց միտքերնիդ պահեցէք , որ գալ Չորեքշաբթի , — չէ՛ , կեցիք նայինք . այսօր ի՞նչ օր է :

ՊՐ. Երկուշաբթի , տէր իմ :

ԳՐԲ. Երկուշաբթի՛ , հա՛հ , հա՛հ . Աղէկ՝ բայց , Չորեքշաբթի ալ շատ շուտ եղած կ'ըլլայ , Հինգշաբթի ըլլայ թող . — ըսէք իրեն , որ Հինգշաբթի օրը , այս ազնուական կոմսին հետ կարգուի պիտի : — Մինչև այն օր պատրաստ կրնա՞ք ըլլալ . ասանկ շուտ կարգուիլը կ'ուզէք . պինտ մեծ հարկիք չընենք . — մէկ երկու բարեկամ բաական է . — ինչու որ , նայեցէք ի՞նչ կայ . Գիպալտոս՝ մը աղղականն էր ու սպաննուիլն ալ շատ ժամանակ չէ , հիմա երեսնք ու մեծ խնձողքներ ընենք նէ՛՝ վրանիս բամբասել պիտի տանք թէ սուգ չենք ըներ . անոր համար ընդ ամենը հինգ վեց ազգական ըլլայ նէ՛՝ բաական է : Բայց Հինգշաբթի օրուան համար ի՞նչ կ'ըսէք :

ՊՐ. Տէր իմ , երանի թէ Հինգշաբթին վաղն ըլլար :

ԳՐԲ. Շատ լաւ , բաներնիդ գացէք : — Ուրեմն Հինգշաբթի օր , խօսքերնիս խօսք . — Կնիկ , դուք անկողին երթալէն առաջ ճիւղ-եէզդային քով գնացէք անգամ մի և Հինգշաբթի օրուան հարստ ,

նեաց պատրաստութիւն տեսնել տուէք: — Երթաք բարեաւ, տէր իմ: — Ճրագ բերէք, սենեակս. հօ, առջնէս: այնքան ուշ է, որ քիչ մի ժամանակ ալ անցնի՝ պիտո կանուխ է պիտ՝ ըսենք. — գիշեր բարի: (Գ'է՛նէն:)

ՏԵՍԵՐԱՆ Ե.

ՃԻՒԼ ԵՒ ԴԻԱՍԵՆ օննեակը:

ՀՈՌՄԵՆՍ ԵՒ ՃԻՒԼ ԵՒ ԴԻԱՍԵՆ ԵՒ ԴԻԱՍԵՆ:

ՃԻՒԼ. Հիմա իրա՞ն պիտ' երթա՞ս. արշալոյս չծաղեցաւ դեռ, սորիակն էր այն և ոչ թէ արտուար՝ որ երկշոտ ականջիդ խորոփեաց մէջ արձագանգեց. հաւատա՞, որ ամեն գիշեր կը գայ և սա նունենին վրայ դայլայլիկներ կ'երգէ. ճշմարիտ, սիրականս, սուխակն էր:

ՀՈՐ. Արտուտն էր, որ արշալոյսին աւետատուն է, և ոչ թէ սորիակը. տես սիրականս, նա վարը արեւելքին կողմի ցանցառասփիւռ ամպերուն մէջէն ինտոր նախանձոտ շառաւիղներ կ'երիզանան. գիշերուան ճրագները վառեցան ու հատան, և լուսաժպիտ առաւօտը՝ աղօտամերկ լերանց դադաթմանց վրայ մատնատրոփ կեցեր է: Կամ երթամ ու ապրիմ, կամ կենամ ու մեռնիմ:

ՃԻՒԼ. Այն լոյսը՝ արշալոյս չէ, ես գիտեմ, դուն որու կը հասկցունես. արեւէն գոլորշացած մէտէորայ մ'է, որ այս գիշեր քեզի ջահակիր ըլլալու է, որպէս զի մինչև Մանդուա երթալդ ճամբ բազ լուսաւորէ. ուրեմն քիչիկ մ'ալ կեցիք, երթալ պէտք չէիր բնաւ:

ՀՈՐ. Թո՛ղ բռնեն զիս, թո՛ղ մահուան դատապարտուիմ. թէ որ ասանկ կ'ուզես՝ ասոր ալ զոհ կ'ըլլամ: Ես կ'ըսեմ՝ որ սա հեռուստ տեսնուած մթնշաղ գորշութիւնը առաւօտեան լոյսը չէ, այլ Կինտիոյ¹⁾ ճակտին դալկադոյն բեկբեկումն է, այն դեղձեղանքն ալ արտուտինները չեն, որոնց ելէէ ջական խազերը մեր գլխէն այնքան բարձր եղող ահազնակամար երկնից տակ կը հնչեն, ո՛հ, աւելի

¹⁾ Լուսնոյ ցլմունքն: Բն.

նստելու կ'ախորժիմ, քան թէ երթալու: — Եկուր մահ, բարի եկար, հազար բարի: Զիւլեէդդա այսպէս կ'ուզէ: — Ի՞նչպէս ես հոգիս, զըուց ընենք, դեռ առտու չեղաւ:

ԶԻՒՆ. Եղաւ, եղաւ, դնա՛, մի կենար, վազէ՛. արտուան է որ անանկ անշահ ձայներ կը հանէ, աններդաշնակ եղանակներ կը ճախայ և անճոռնի մականաստներ կը ճռնէ: Ոմանք կ'ըսեն որ արտուար քաղցրահայն ճրլուրտութներ կը հանէ, բայց ասորը խտոր ճրլուրտութ է որ մեզ մէկզմէի՛ն կը բաժնէ: Ոմանք ալ կ'ըսեն որ արտուան ու զգուելի քարթօշը աշերնին կը փոխեն: Ես ալ կ'ըսեմ որ Էքանի թէ ձայներնին ալ փոխած ըլլային, ինչու որ այս ձայնը մեր իսկուկները բազուկներէ զատել կը տայ ու որներդական ձայներով քեզ իմ ձեռքէս որսալ կը տայ ցերեկին: Ա՛հ, դնա՛ ալ, հիմա դնա՛, քանի կ'երթայ՝ լոյսը կը շատնայ:

ՀՈՒՍ. Ինչպէս որ քանի կ'երթայ՝ կը լուսնայ, ասանկ ալ քանի կ'երթայ՝ մեր թշուառութիւնները կը շատեան:

ՄԱՌԻՑԻՉ և ԴԻՒՄ:

ՄԱՌԻՑ. Խաթուհիկո:

ԶԻՒՆ. Ի՞նչ է դայեկուհիս:

ՄԱՌԻՑ. Տիկին մայրերնիդ սենեակնիդ պիտի դոյ հիմա. լուսեր է, ի՞նչ է այս դրածնիդ, խելքե՛րնիդ գլուխնիդ ժողվեցէք, չորս կողմերնիդ նայեցէք: (Մանցել է ինքնէն:)

ԶԻՒՆ. (բաձալով) Ուրեմն, պատուհան, թող լոյսը ներս դայ, ու կեանքն դուրս ելնէ:

ՀՈՒՍ. Մնաս բարեա՛ւ, մնաս բարեա՛ւ. մէկ համոյոյ՝ և անկէ ետք իջնեմ: (Հանդէս և գրէ լայն լայն ինքնէն:)

ԶԻՒՆ. Ի՞նչ. իրաւ ելա՞ր հիմա ձեռքէս, սիրականս, տէրս, բարեկամս. ես օրուան ամեն մէկ ժամուան մէջ քեզմէ լուր առնել պէտք եմ, ինչու որ մէկ բուպէի մէջ շատ օրեր կան. ա՛հ, այս հաշիւով ես շատ պառակտած պիտ' ըլլամ, մինչև որ նորէն իմ Հոսմէոսն տեսնեմ:

ՀՈՒՍ. Մնաս բարեա՛ւ, սիրականս, բնական առիթ մի չպ տի՛ կորսնցնեմ որ քեզ իմ բարեկներս խրկեմ միշտ:

ԶԻՒՆ. Ա՛հ, կը յուսամ որ նորէն իրարու հանդիպինք:

ՀՌՈ. Հապա՛, չեմ երկբայիր որ. և այս բոլոր թշուառութիւնսն երբ մեր ապառնի ժամանակին մէջ անուշ խօսակցութեանց նիւթեր պիտ' ըլլան:

ՃԻՒԼ. Ո՛վ Աստուած իմ, խիստ չարագուշակ խորհուրդներ կ'անցնին մտքէս. այդ տեղ վարը կայնած տեղդ, գիտես որ, գերեզմանի մի խորունկն իջած մարդու պէս կ'երեխա աչքիս. կամ աչաց տեսութիւնը պղտորեր է, կամ դուն գեղներ ես:

ՀՌՈ. Հաւատա՛ ինձ, սիրականս, դուն ալ իմ աչքիս այնպէս կ'երեխա. հապա ցամաքեցուցիչ ցաւը գիտես որ մեր արիւնը չիմեր: Մնաս բարեա՛ւ, մնաս բարեա՛ւ: (Համբո՛ւ կ'ելէ:)

ՃԻՒԼ. Ո՛վ բաղդ, բա՛ղդ, բոլոր աշխարհք զքեզ անհաստատ կը կոչէ: Թէ որ դուն անհաստատ ես, ինչ բան ունիս այնպիսի մարդու մի հետ՝ որ իր անփոփոխ հաւատարմութեամբը նշանաւոր է. Բայց, բանդ նայէ՛, բա՛ղդ, դուն դարձեալ անհաստատ եղի՛ր, որպէս զի, այն ժամանակ՝ յոյս ունենամ որ զինք երկար ատեն չես պահեր, ու նորէն ինձ ետ կը զրկես:

ՅԻԿ. ԳԱՐ. (Ներքէն) Է՛հ, աղջիկս, արթնցա՛ծ ես:

ՃԻՒԼ. Ո՛վ է այն կանչողը. սիրելի մայրս է. միթէ այսքան ուշ է մնացեր պառկելու, թէ այսքան կանուխ է արթնցեր: Արդեօք ինչ տարօրինակ պատճառ ունի հոս գալու:

[ՅԻԿՆ ԳԱՐՈՒԼԷՑ Եւ ԴՆԷ:

ՅԻԿ. ԳԱՐ. Ինտո՛ր եղար, ճիւլեհդդա, հիմա ինտո՛ր ես:

ՃԻՒԼ. Աղէկ չեմ, մայրիկ:

ՅԻԿ. ԳԱՐ. Տակաւին պիտի լամ քեռորդուդդ մահուան վրայ: Միտքդ ինչ է, կ'ուզես որ արտսուքե՛րդ երթան իւր գերեզմանն ողորդեն ու զինք դուրս հանեն. այդ ալ ընելու կարող ըլլայիր՝ դարձեալ չպիտի կրնայիր զինք ողջացնել. անոր համար, այլ ևս լացերուդ վերջ մի տուր: Քիչ ցաւիլը պինտ մծ սէր կը ցուցնէ, բայց պինտ շատ ցաւիլը՝ խեղի պակսութիւն կը յայտնէ:

ՃԻՒԼ. Թողէ՛ք որ ասանկ սրտակսկիծ կորստեան վրայ լամ:

ՅԻԿ. ԳԱՐ. Այդ կերպով՝ կորստեան վրայ պիտի ցաւիս և ոչ թէ ազդականիդ, որու համար կը լաս:

ՃԻՒԼ. Այս կերպ կորստեան վրայ սիրտս պինտ շատ ցաւելուն՝ ազգականիս վրայ լալէն ի զատ ուրիշ բան մի չեմ կրնար ընտրել :

ՅԻԿ. ԳՆԲ. Կարծեմ, անշիկս, որ դուն անոր մահուան վրայ այնքան շփոթ չես լար, որքան զայն մեղքնող անզգամին կեանքին վրայ կը լան :

ՃԻՒԼ. Ո՛ր անզգամին, մայրիկ :

ՅԻԿ. ԳՆԲ. Այն անզգամ Հռոմէոսին :

ՃԻՒԼ. Անզգամին մինչեւ իրեն զալու միջավայրը՝ հազարաւոր միոններ կան : Աստուած իւր մեղքը երեսին չզարնէ : Ես իրեն կը ներեմ իմ բոլոր սրտովս, թէեւ, իրեն պէս ալ, ոչ մէկը իմ սրտիս այնքան շատ ցաւ պատճառած չէ :

ՅԻԿ. ԳՆԲ. Ագոր պատճառը՝ այդ չարագործ մարդասպանին ապրիլն է :

ՃԻՒԼ. Այո՛, մայրիկս, այս ձեռքերէս հեռի մնալով ապրիլն է : Ա՛հ, երանի թէ, ոչ այլ ոք, բայց եթէ ես՝ իմ քեռորդուոյս մահուան վրէժը լուծանէի :

ՅԻԿ. ԳՆԲ. Մի՛ վախնար, մենք վրէժը կը լուծանեմք, այլ ևս մի լար : Ես այնպիսի մէկու մի մարդ պիտի հանեմ Մանդուա, — ուր այն թափառախոյս աքսորեալը կը բնակի, — և այնպիսի պատուական մաքրողական մի տայ իրեն, որ մէկ՝ երկու չըսած Դիպալտոսի քով ընկերութիւն ընելու երթայ. անկէ՛ աք՝ կարծեմ, որ սիրտդ կը պաղշկի :

ՃԻՒԼ. Իրան կ'ըսէք, իմ սիրտս բնաւ երբէք Հռոմէոսին համար չպաղշկիր, մինչեւ որ զայն — մեռած — չտեսնեմ. տեսէք սիրտս որքան ցաւած է արենակցի մի համար : — Մայրիկ, թէ որ դուք թոյն տանող մարդը գտնէք, ես անոր խառնուրդը շինելը վրաս կ'աւանդուի, որպէս զի Հռոմէոս՝ բաղադրութիւնը խըմածին պէս, յաւիտենական քուն մի ննջէ : — Ո՛հ, սիրտս որքան կ'աւել զինք, քանի անոր անունը կը լսեմ, — ու կը նայիմ որ իւր քով չեմ կրնար երթալ, որպէս զի Դիպալտոս քեռորդուոյս սիրոյն համար իւր մարմնոյն վրայ ունեցած ոխս լուծանեմ, որ մեռցուց զայն :

ՅԻԿ. ԳՆԲ. Դուն միջոցները գտիր, ես ալ այնպիսի մարդ մի գտնելը կը նայիմ : Բայց հիմա, անշիկս, քեզ պինտ ուրախալի լուրեր պիտի տամ :

ՃԻՒՒ. Ուրախութիւնն ալ՝ — ինչպէս մեզ հարկաւորութիւնդդ
նեցած ատենին եկեր հասեր է. ինչպէս լուրերը, եւ, կ'աղաչեմ,
սիրելի մայրիկս:

ՏԻՎ. ԳԵՐԵ, Գլխավոր ղեկավար, աղջիկներ, որ պահիր հողատիր հայր մ'ունիս. այնպիսի հայր մ'որ քո սրտիդ ցաւերը ցրուելու մնալը քեզի համար այնպիսի խօսք-կապ մ'ըրաւ որ լանկաբաւալէս ուրտխալի օրեր պիտի տեսնես, քորս ոչ գուն մնալդ պնջտցած ես, և ոչ ես կ'ըստպալէի:

ՃԻԻԼ, ԱճԻԽ, ԴՈՍ, ԴԱՐԻԼ, ԿԱՂ, ԴՆԵ, ԾԱԼ, ԶԱՐԻԼ:

ՏԻՆԷ ԳԵՐԷՆԷՆԻՆԻ Լուստով կեկաս, աղջկա : Այս Հինգշաբթի, ամառանց կանուխ, քեզ սիրահարեայ, երիտասարդ, վեհաճան աղջնուական Պարթա կոմար, գրեզ Ս. Պետրոսի եկեղեցին տանելով և այն տեղ երջանկօրէն հետո պսակուելով՝ գրեզ ուրխասիրն հարս մի պիտ' ընէ :

ՃԻՒՆԷ. Հիմա ես ալ երդում կ'ընեմ, նոյն ինքն Ս. Պետրոսի՝ և Ս. Պետրոսի եկեղեցւոյն վրայ, որ այն մարդը զիս ուրախասիրտ հարս մի չպիտի կրնայ ընել։ Այսքան աճապարանաց վրայ կը զարմանամ. ինծի հետ պնակուիլ ուզողը, ինծի ամուսին ըլլալէն առաջ պէտք էր որ դար ու հետս սիրաբանէր։ Ա՛ղաչեմ, մայրիկ, ըսէք իմ հօրս և տիրոջս, որ դեռ կարգուիլ չեմ ուզեր, և կարգուելու ալ ըլլամ՝ երդում կ'ընեմ, որ առաւել Հռոմէոսի հետ կը կարգուիմ, զոր ինչպէս որ գիտէք, կ'ատեմ՝ առաւել քան զՊարիս։ — Այս ինչ համով յուրեր են եղեր։

ՏԻԿ. ԳԱՔ. ԱՏԱ Հայրդ կը գայ. ԴՈՆ իրեն խօսք հասկցուր :
Նայինք հիմա ինք ինչ պիտ' ըսէ քեզ :

ԳԱՐՈՒԼԻՏ Է ՍՆՈՒՑԻՉԸ ՏԵՔԵ:

ԳԵՐ. Երբոր արեւ մայրը կը մտնէ, շաղաւարափ ցօղ կը տեղայ. բայց եղբորորդւոյս արեւը մաննելուն՝ յորդահոս տեղաւարափ կ'անձրէն : — Ինչ է այդ, աղջիկ, հոսանք է ինչ է. այդ ինչ պիտի ըլլայ, դեռ կը լսո՛ւ. — այդ յորդանձրեւը յաւիտեանս տե՛կ պիտի : Այդ պզտոտիկ անձո՞ղ նաւիկ մի, ծով մի և հողմերն ես ձեռքդուցեր ինչու որ քո անձրո՞ղ զօրս ծով կրնամ ըսել, դեռ արդե՛հ :

առասուօք կը տեղատին ու կը մակընթանան. նախկը՝ քո մարմնիդ է, որ այս աղաքից Ովիկանոսին մէջ կ'առաքատես. քո հառաչանքներդ ալ՝ հողմերն են, որոնք, — արտասուացդ հետ կառողած, և արտասուքդ ալ՝ հողմոց հետ բորբոքած՝ — թէ որ յանկարծահաս հանդարտութիւն մի վրայ չհասնի, քո ալեկոծուած մարմնիդ ընկղմն պիտի տեսնուի ըրիք, կնիկ, մեր որոշմունքն իմացուցէք իրենս:

ՅԻԿ. ԳՐԱ. Իմացուցի, տէր իմ. բայց ինք էրիկ չուզեր, ձեզմէ շնորհակալ է. քարը գլխուն, լծող երթնայ խնայուհին իւր գերեզմանին հետ կարողութիւն:

ԳՐԱ. Երևչք, դուք ձայն մի հանէք, կնիկ, ես ալ այդ մտքով եմ տեսնուի. էրիկ չուզեր, նայե՛ սաոր, չըտեր որ մեղմէ շնորհակալ ըլլայ, գոռողանայ ու ինքզինք երջանիկ սեպէ՝ որ իրեն պէս հոռածին՝ առանկ մէկ ազնուական փեսացու մի գտանք, կը նայէք սաոր ըրածին:

ՃԻՒԼ. Ես ձեր ջանից համար չեմ գոռողանար, այլ՝ որդեօք բռնութեանդ համար շնորհակալ կ'ըլլամ. ինձ ատերի եղած անձին վրայ ինչպէս կրնամ գոռող ըլլալ, այլ շնորհակալ կ'ըլլամ այն ատերի անձին համար, որ իմ սիրողս է:

ԳՐԱ. Այս ինչ խօսք է, ինչ ըսել է. այդ ինչ ամենափոքր տրամաբանութիւնն է. գոռող չեմ, շնորհակալ կ'ըլլամ, — դարձեալ շնորհակալ չեմ ըլլար. — ետքէն գոռող կ'ըլլամ: — Սա պղտիկ կնիկը նայեցէք. ինձմէ ոչ երախտագիտութեամբ շնորհակալ եղիր. և ոչ հպարտութեամբ գոռողացիր, այլ քո անուշիկ միտքդ ըրէ, որ Հինգշաբթի օրը Ս. Պետրոսի եկեղեցին երթաս Պարիսի հետ, եթէ ոչ՝ գթեզ ականջէզ կը քաշքշեմ կը տանիմ. Գնա՛, առջնէս, դեղնած չոր կաշի. դուրս ելիր, շան դասակ դեղնած շան ոսկորս:

ՅԻԿ. ԳՐԱ. Ինչ կ'ընէք. հի, խելքերնիդ թուցիք:

ՃԻՒԼ. Սիբերի. հայր. ծնկան վրայ կ'աղաչեմ՝ զձեզ, համբերութեամբ մտիկ ըրէք. միայն մէկ խօսք մ'ըսեմ ձեզ:

ԳՐԱ. Գնա՛ կախէ՛ ինքզինքդ, ջրիկ, անհատաբար գարշելուհի նայե՛ ինչ պիտի ըսեմ. — կամ Հինգշաբթի օրը եկեղեցի պիտի երթաս, կամ մէկ մ'ալ երեսուշտիտի տեսնես, ձայնդ կտրէ, պա՛

տասխան մի տար, պատասխան պէտք չէ. մատներս կը կեռան ։
— Կընիկ, մենք ինտոր փառք կը տանք Աստուծոյ, որ մեզ մինակ
այս զաւակը աւալուն՝ իւր օրհնութիւնը վրանիս է ըսելով, հիմա
նայեցէք որ այս մէկ հատն ալ շատ է եղեր՝ անխից արմատ մի
ըլլալուն. — դուրս թող կորուի երթայ, աչքս չտեսնէ սա շան
զաւակը ։

ՄՆՈՒՑ. Աստուծոյ օրհները վրայէն պակաս չըլլայ ։ — Աղէկ
բան չէ այդ ըրածնիդ, տէր իմ, այդ ինչպէս երեսը վար առիք ։
ԳԱՐ. Ինչո՞հ համար աղէկ չէ եղեր, խելացի խաթուն. հրաման-
քդ լեզուդ կ'աճ ըրէ, թաղուհի իմաստութեան, հրամանքդ գնահ
քեզի պէս պառաւներուն հետ փճախօսէ, գնահ ասկէ ։

ՄՆՈՒՑ. Մեղայ, ես գէշ բան ըսի որ ։

ԳԱՐ. Փա՛ռք Աստուծոյ, հրամանոցդ անուշիկ որպիսութիւնը ։

ՄՆՈՒՑ. Մեղայ, մարդ բերանը չբանայ, քահ ։

ԳԱՐ. Պապանձէ՛, մըւմըւ պառաւ. հնահ պառաւ խնամքներուդ
հետ թափէ այդ լեզուները, ադոնք հիմա մեր քոյի ստակ մի չեն
արժեր ։

ՏԻԿ. ԳԱՐ. Դուք ալ գլուխնիդ պինտ մի տաքցնէք ։

ԳԱՐ. Աստուծոյ տուած հացը մուրամ, այս խենդենալու բան է
նէ. գիշեր չըսի, ցորեկ չըսի, ուշ չըսի, կանուխ չըսի, սա ուր
որ գտնուեցայ նէ՝ թէ տունը, թէ դուրսը, թէ առանձնութեանս
մէջ, թէ ընկերութեան մէջ, թէ արթուն եղած ատենս և թէ քու-
նի մէջ՝ խելքս միտքս զինք կարգելու ետեւէ էր. հիմա որ հագիւ
հազ կարող եղանք թաղաւորական ցեղէ, հայրենական հարուստ,
տարիքը չառած, պինտ ազնուաբարոյ, պակասութիւն մի չունեցող,
(ալ ի՞նչ ըսեմ) սա մարդուն ոիրտը պինտ ախորժած այսպիսի ազ-
նուական մարդ մի ձեռք անցունելու, — նայիս որ մեր խնդուհի
մեծ-կնիկ խամաճիկը, սրունքները վեր չեղած քցփրիկը՝ բաղդը ոտ-
քին զայ ու ինք երեսը դէմքը ծումուկէ, ու — էս չե՛մ կոչուի, էս
ե՛ր չե՛մ կոչուի ընէ, էս դե՛ռ չե՛մ կոչուի ընէ, կ'աղաչե՛մ, ներեցե՛ք ինչ ։
— ըսէ. ասանկ կարգուի չուզես նէ, զիտես որ ես ալ քեզ պի-
տի ներեմ, ա՛. գնահ զխուդ ճարը տես, ես ալ այսուհետեւ չեմ
ուղիւր որ իմ տունս կենաս. խելքդ գլուխդ ժողվէ, աղէկ նայէ

ինչ կ'ըսեմ, կատակ չէ ըսածս : Հինգշաբթին հասնելու վրայ է, ձեռքդ սրտիդ վրան դիր ու միտքդ դարձուր որ զաւակս ըլլաս ու քեզ բարեկամիս հետ կարգեմ : Եթէ ոչ՝ կորիւր գնա, ինչ որ կ'ուզես եղիր, մուրա, անօթութենէ մեռիր, փողոցներուն մէջ սատակէ : Ինչու որ, հոգիս վկայ կ'ըսեմ, որ քեզ աղջիկս չեմ ճանաչեր ու հայրենի ժառանգութենէդ կը զրկեմ զքեզ : Հաւատաւ կ'ըսեմ, խելքդ զլուխդ ժողվէ, ես երդումս ետ չեմ առներ :

(կ'ենէն :)

ՃԻՒԼ. Արդեօք երկնից մէջ բնաւին զթութիւն մնացած չէ՞ որ իմ ցառոցս անդունդները տեսնէ : Ա՛հ, սիրելի մայրիկս, զիս զրոնէն դուրս մի՛ վռնտէք : գոնէ մէկ ամիս, կամ մէկ շաբաթ ըլլայ ուշացուցէք այս ամուսնութիւնը, թէ որ չէք ուզեր որ իմ հարստանելան անկողինս՝ այն խաւարչուտ դամբարանին մէջ ըլլայ, ուր որ Դիպալտոս պառկած է :

ՏԻԿ. ԴՍԲ. Այլ ևս ինձ բան մ'ըսեր, ինչու որ ալ բերանս չպիտի բանամ, սիրտդ ինչ որ կ'ուզէ այն ըրէ, այլ ևս մէկ բանի չեմ խառնուիր ես :

(կ'ենէն :)

ՃԻՒԼ. Ա՛հ, Աստուած : — Դայեկուհիս, ասոր առջեւ ինտոր առնենք : ամուսինս երկրի վրայ է, և վստահութիւնս՝ երկինք : այս վստահութիւնը ինտոր նորէն երկիր դառնայ պիտի, բայց միայն երբ ամուսինս երկիրը թող տայ և զայն երկնքէն ինձ խրկէ : — Միտի՛ թարէ՛ զիս, յորդորէ՛ զիս : — Ափսո՛ս, ափսո՛ս, երկինքն ալ ասանկ որոգայթ մի կրնայ եղեր լարել ինձի պէս փափուկ մարմին ունեցող անձի մի գէմ : — Դուռն ինչ կ'ըսես : գոնէ ուրախութեան խօսք մ'ալ չունին, միտի՛ թարութեան խօսք մ'ալ չեներ բերնէդ, դայեկուհիս :

ՄՆՈՒՑ. Նայեցէք, ես ձեզ բան մ'ըսեմ : Հռոմէոս արքայորո՞ւած է ու աշխարհ աշխրհէ անցնի ալ ետ դառնալու չհամարձակիր որ ձեզի համար կազադրաւի ելնէ, եթէ ոչ, ետ դառնալու ալ ըլլայ՝ զաղտադողի պիտի դայ : Անոր համար, հիմա որ գործերն այս աստիճանի հասան, ինձի այնպէս կ'երի որ կոմսին հետ կարգուիլն ամենէ աղէկն է : Հը՛, այն ինչ սիրուն ազնուական կտրիճ մ'է : Հռոմէոս՝ անոր քով քուրջի կտոր մ'ըսել չէ : արծիւ մ'իսկ Պա-

րիսի պէս կայտառ, աշխոյժ և կենդանի աչեր չունի, տիկին : Հոգիս վկայ, կարծեմ որ այս երկրորդ կարգը զձեզ երջանիկ կ'ընէ, ինչպէս որ ձեր առաջինը կը դերազանցէ . չգերազանցեր նէ ալ՝ սա կայ որ ձեր առաջինը մեռած է, կամ աւելի աղէկ կ'ըլլար որ մեռած ըլլար, քանի որ աշխարհիս երեսը ողջ ըլլալով ձեզ օգուտ մի չունի :

ՃԻՒԼ. Աղոնք սրտէդ կը զըուցես :

ՄՆՈՒՑ. Ո՛չ միայն սրտէս, այլ և հոգիէս, թէ որ անանկ չէ՝ երկուքն ալ գետնին տակն անցնին :

ՃԻՒԼ. Ամէն :

ՄՆՈՒՑ. Ինչու համար :

ՃԻՒԼ. Հասկցանք, պատուականաբար մխիթարեցիր զիս : Նմիրս՝ զնա, աւրօք մօրս : որ հօրս սիրտը ցաւցնելուս համար՝ Հայր Առաքնտիրոսի խուցը կ'երթամ որ խոստովանանք ըլլամ ու արձակում առնեմ :

ՄՆՈՒՑ. Ձա՛հ գլխուս, երթամ. այս խոհեմութիւնդ հաւնեցայ (կ'եղէ) :

ՃԻՒԼ. Մնիժած պառաւ. ո՛հ, չարածէր տատանուհի : Աւելի փծ մեղք է — որ ես այս կերպով երդմնազանց գտնուիմ, քան թէ իմ էրիկիս յարգը կտրեմ այս մի և նոյն լեզուաւ : որ այնքան հազարաւոր անգամներ անհամեմատաբար կովեց զայն : — Կորիք զնա, չարախրատուհի. այսուհետեւ սիրտս և դուն՝ երկպառակուած էք իրարմէ : Խոստովանահօրս քով երթամ, նայիմ ինչ դարման կը գտնէ. թէ որ ամեն բան պարագ է, գոնէ մեռնելու կարողութիւն օւնիմ :

(կ'եղէ) :

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Դ.

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍի խոսքը :

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ և ՊԱՐԻՍ և ԴԴԻԷ :

Հ. ԼԱՒ. Հինդշարթի, տէր իմ, հապա միջոցը պինտ կարճ է :
ՊԱՐ. Գաբուլէտ աներս այնպէս կ'ուզէ . ես ալ յապաղմունք սիրող մէկը չեմ, որ իր արտորալը ետ ձգեմ :

Հ. ԼԱՒ. Դուք կ'ըսէք որ դեռ օրիորդին միտքն իմացած չէք . այս գործն ինձ պինտ կնճռոտ կ'երևի, ասանկ բանի մէջ մանեւ չպինտ չեմ ախորժիր :

ՊԱՐ. Դիպալտոսի մահուան վրայ անմխիթարաբար լալուն համար, պինտ քիչ սիրախօսութիւն կրցայ ընել : Ըստ որում Ափրոդիտէ՝ արտասուակոծ տան մի մէջ չժպտիր : Եւ հիմա, հայր պատուական, իւր հայրը վտանգաւոր բան կը կարծէ որ իւր աղջիկն անսփոփելի մորմոքներու մէջ թողու . ահա ասոր համար հասունամիտ խոհեմութեամբ մի մեր շուտափոյթ ամուսնութիւնն ընել կ'ուզէ, որպէս զի անոր արտասուաց հեղեղները կասեցնէ, որք քանի որ օրիորդը անզոյգ մնայ այնքան աւելի չորդեցնելու պատրուակաւ, ընկերութիւն մ'ունենայ նէ՝ իւր վրայէն անոնց ցրուելը զիւրին ըլլալու է : Հիմա իմացաք կարծեմ այս արտորանաց պատճառը :

Հ. ԼԱՒ. (Դէ կողմ) Երանի՛ թէ ուշացնելու պատճառը չգիտնայիս — Ահա, տէր իմ, տես օրիորդը, դէպ' իմ խօսցս կը գայ :

ՃԻՒՆԵՂԻՄ և ԴԴԻԷ :

ՊԱՐ. Այս ինչ բարեբաղդութիւն է, որ մէկ տեղ հանդիպեցանք, տիկինս և կինս :

ՃԻՒՆ. Այդ կրնայ ըլլալ, տէր իմ, երբ կին ըլլալու կարող ըլլամ :

ՊԱՐ. Կրնայ ըլլալ, հասկա, պէտք է որ ըլլայ, սիրուհիս, Հինգ-
շաբթի օրը :

ՃԻՒԼ. Ի՞նչ պիտ' ըլլայ նե՛ թող ըլլայ :

Հ. ԼԱՒ. Այդ՝ հասարակ խօսք մ'է :

ՊԱՐ. Տէր հօր խոստովանանք ըլլալու եկաք :

ՃԻՒԼ. Ադոր պատասխան տամ՝ ձեզի խոստովանանք եղած պիտի
ըլլամ :

ՊԱՐ. Զիս սիրելնիդ ալ մի պահէք իրմէ :

ՃԻՒԼ. Այն ժամանակ ձեզ պիտի խոստովանիմ թէ կը սիրեմ
զինք :

ՊԱՐ. Նոյնպէս ալ, ստոյգ եմ, պիտի խոստովանիք որ կը սի-
րէք զիս :

ՃԻՒԼ. Թէ որ այդպէս ընեմ՝ խոստովանանքս՝ առաւել ձեր ե-
տէէն՝ քան թէ ձեր առջև խօսելուն համար յարգ ունենալու էր :

ՊԱՐ. Խեղճ սիրականս, այդ քնչպէս փոխուեր է գէմքդ արտ-
սուքներէ :

ՃԻՒԼ. Արտսուքները՝ պինտ պզտիկ յաղթութիւն մ'առին ան-
կէ, ըստ որում, իրենց ֆնասատուութենէ առաջ ալ՝ բաւական ան-
շահ բան մ'էր :

ՊԱՐ. Այդ ըսածներովդ՝ արտսուքներէն աւելի կը ֆնասես զայն :

ՃԻՒԼ. Ճշմարտութիւնն ըսելը՝ զրպարտութիւն ընել չէ, տէր
իմ. և քնչ որ ըսի՝ իմ գէմքիս զրուցեցի :

ՊԱՐ. Բո գէմքդ իմինս է, և դուն զրպարտեցիր զայն :

ՃԻՒԼ. Կրնայ այդպէս ըլլալ, ինչու որ այլ ևս իմն չէ. — Հի-
մա ատեն ունիք, տէր հայր, թէ կ'ուզէք որ իրիկուան ժամասա-
ցութեան ատեն զամ :

Հ. ԼԱՒ. Հիմա ժամանակ ունիմ, տրտմուհի աղջիկս : — Կը
խնդրեմ, տէր իմ, քիչիկ մի մինակ մնալու հարկաւորութիւն ու-
նիմք :

ՊԱՐ. Աստուած չընէ, որ սրբազան պաշտօնի մի շփոթութիւն
տամ : — Ժիւլիէզդա, Հինգշաբթի առաւուռնց կանուխ, պիտի գամ
արթնցնեմ զքեզ. մինչև այն ատեն, ծառայ եմ, ու պահէ՛ սա
ջերմեռանդ համբոյրս :

(Պարէս է՛նէն :)

ՃԻՒԼ. Ո՛Տ, գոցէ դուռը, և գոցելէդ ետք՝ եկուր հետս լաց ։
Այլ ևս ո՛չ յոյս մնաց, ո՛չ դարման մնաց, և ո՛չ օգնութիւն ։

Հ. ԼՈՒ. Ա՛Տ, ճիւղե՛դդա, ես արդէն զիտեմ քո ցաւդ, որ սիրտս այնքան կ'անճրկեցնէ և որուն խելք չեմ կրնար զգացնել. ես լսեցի որ Հինգշաբթի օրն անպատճառ այս կոմսին հետ կարգուելու ես ։

ՃԻՒԼ. Տէր հայր, այդ լսածդ ինձ մ'ըսեր, կ'աղաչեմ, առանց ինձ իմացնելու նաև որ ինտո՞ր կրնամ առջևն առնուլ. թէ որ դուն քո խելքովդ օգնութիւն մի չես կրնար ընել, գոնէ իմ մտքիս ուրոշմունքն արդարացի սեպէ, որ հիմա իսկոյն այս դաշոյնով ես ինքզինքիս օգնութիւն տալու կարող ըլլամ ։ Աստուած՝ իմ սիրտս և Հռոմէոսը մէկտեղ զուգեց ու դուն՝ մեր ձեռքերը. և այս ձեռքը՝ որ քո միջնորդութեամբ Հռոմէոսին ստորագրութիւն տուաւ, ուրիշ դաշնագրութեան ձեռագիր մի տալէ և կամ իմ անկեղծ սիրտը՝ ննդաւոր անհաւատարմութեամբ մ'ուրիշի մի հետ կապուելէ առաջ՝ այս դանակը, երկուքն ալ կրնայ քնաջինջ ընել ։ Վասնորոյ, քո երկարժամանակեայ փորձառութեամբդ՝ ինձ խելք մի սորվեցնուր. եթէ ո՛չ՝ նայէ՛ անգամ մի, սա արիւնսարբու դանակը տեսա՞ր, երբ քո հասակիդ և յաջողակութեան զօրութիւնը պատուաւորաբար աղէկ վախճան մի տալու կարող չըլլան՝ իմ և իմ ցաւոցս մէջ եղած վէճին դատահատը կրնայ ըլլալ ։ Մի՛ տընտընար. ինչու որ մինչև խօսքերուդ դարման մի գտնելու կարող չըլլալին միայն պիտի երկարաձգեմ ես ալ իմ մահս ։

Հ. ԼՈՒ. Կեցի՛ր, աղջիկ. միաքս յոյս մ'իյնկաւ, որու գործագրութիւնն այնքան յուսահատութիւն կը պահանջէ՝ որքան որ արգիլել ուզած ամուսնութիւննիս յուսահատաբեր է ։ Թէ որ Պարիս կոմսին հետ կարգուելէն աւելի աղէկ՝ ինքզինքդ մեղցնելու կամքի զօրութիւնն ունիս, ուրեմն հաւանական է նաև, որ մահուան պիտտ մօտ բանի մի ձեռնարկելու կը յանդգնիս որ այս խայտառակութիւնը խափանուի. այս այնպիսի միջոց մ'է, որ մի և նոյն մահուան կը հանդիպիս՝ որ մահուանէ զերծիս ։ Թէ որ այս բանն ընելու կը համարձակիս, քեզ դարման կրնամ տալ ։

ՃԻՒԼ. Ո՛Տ, աւելի աղէկ է որ հրամայես ինձ որ երթամ նա բարձր

աշտարակին վերնաբերդերէն վար նետուիմ. կամ, աւազակայաճախ ճամբայներէն անցնիմ. կամ, հրամայես որ օձաբնակ այրերու մէջ խօթուիմ. մոնչող արջերու հետ շղթայուիմ. կամ, ամեն գիշեր գերեզմանատան մի մէջ փակուիմ, ուր՝ մեռած մարդոց շառաչափ լոյլը ոսկերոտիքը, քարշահոտ կմախները, և գեղնած գեղնկած թյտանհետ սկաւառակները վրայօքս գիզուած ըլլան. կամ հրամայես որ նոր փորուած գերեզման մի մտնեմ ու ինքզինքս նոր թաղուած մեռելի մի պատանքներուն մէջ պլլեմ, քան թէ Պարիսի հետ կարգուիմ: Այս ըսածներու՝ որոնք զրուցելս լսելով վրաս սարսափ կը գայ, առանց վախնալու և առանց տարակուսանաց կ'ընէի, որպէս զի իմ սիրելի տարփաւորիս քով անարատ կին մի մնամ:

Հ. ԼԱԻ. Ալ կ'օգտէ, հիմա իս մտիկ ըրէ. տո՛ւն դնա, զուարթ կեցի՛ր ու Պարիսի հետ կարգուելու հաւանութիւն տո՛ւր: Վաղը Չորեքշաբթի է. վաղը գիշեր՝ նայէ՛ որ մինակդ քնանաս ու մի թողուր որ դայեկուհիդ սենեակդ պառկի. այս սրուակը կ'առնես, ու երբոր անկողինդ կը մտնես՝ մէջն եղած շոգեթոր հեղուկը կը խմես, խլմածիդ պէս՝ բոլոր ջիւղերուդ մէջ պաղուծիւն մի տարածելով վրադ մահահանգոյն նիրհման թալկութիւն մի պիտի գայ, որ քո բոլոր կենսական զօրութիւններդ պիտի թմրեցնէ, ինչու որ զարկիդ բնական նետուածքը հատնելով բաղխումը պիտի դադրի. ոչ մարմինդ տաքութիւն պիտ' ունենայ, և ոչ շունչդ վրադ պիտի մնայ որ ողջ ըլլալդ հաստատուի. շրթանցդ և այտիցդ վարդափայլ գոյնը պիտի խամրի ու մոխրի գոյն պիտի դառնայ. աչացդ պատուհանները պիտի գոցուին, որպէս թէ մահուան՝ կենաց օրը գոցած ժամանակն ըլլար. բոլոր անդամներդ իրենց զարթնական շարժուածքները կորսնցնելով, այնպէս պիտի չորնան, փայտ կտրին ու սառնահասնդոյն պաղին՝ որ մեռելի պէս պիտ' երևաս: Այս կեղծ մահուան փոխառիկ անզգայութեան մէջ լման քառսունեկու ժամ պիտի մնաս ու անկէ՛ տք խորունկ քունէ մ'արթնցածի պէս աչերդ պիտի բանաս: Բայց երբոր փեսացուն գայ առտուանց որ զքեզ անկողինէդ վերցնէ, պիտի նայի որ մեռած ես. անկէ՛ տք (ինչպէս որ մեր քաղքին սովորութիւնն է) քո ամենէ փառաւոր լաթերով զքեզ դադաղին մէջ պիտի դնեն երեսդ Դաց՝ և քեզ միևնոյն դամբ

բանատան մէջ պիտի թաղեն՝ ուր որ բոլոր Գարուլեանց ցեղը թաղուած են : Այս միջոցներուն , Հռոմէոս , քո խելարեքուծենէդ առաջ՝ իմ գրած նամակներէս մեր նենգարկութիւնը իմանալով , շուտ հոս պիտի գայ : Գալէն ետք , ինք ու ես քո սթափիլը կը հըսկենք և միևնոյն գիշերը քեզ կ'առնէ Հռոմէոս ու հետը Մանգուա կը տանի : Ահա այս բանը կրնայ զքեզ այս մտահաս նախատինքէն ազատ պահել , թէ որ յողդողդասէր երկշոտութիւն մի , կամ կանացաբարոյ վեհերոտութիւն մի՝ այս ձեռնարկութեան մէջ քո արիութիւնդ չեն վհատեցներ :

ՃԻՒԼ. Տո՛ւր , կ'աղաչեմ , ինձ վախի զրուց մ'ընե՛ր . տո՛ւր Աստուծոյ սիրոյն համար :

Հ. ԼԱՒ. Ա՛ռ , դնա՛ շուտ . մտքիդ վրայ հաստատ ու որո՛շ կեցիր . ես ալ հիմա վաղղաղակի տարփառօրի՛ք նամակ գրելով՝ կրօնաւոր հայր մի պիտի զրկեմ իրեն :

ՃԻՒԼ. Սէ՛ր , ո՛յժ տուր ինձ , և այդ ոյժը՝ նպաստելով կ'ազատէ զիս : Մնաս բարեալ , տէր Հայր : (Է՛կէնէ .)

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

ԳԱՐՈՒԼԷՑԻ տան մէջ սենեակ մի :

ԳԱՐՈՒԼԷՑ , ՏԻԿԻՆ ԳԱՐՈՒԼԷՑ , ՍԵՌՈՒՑԻ ԿԱՐԱՍՏԻՆՈՐԷ ԵՒ ԴԻԿԻ .

ԳԱՐ. Գուն սա տոմսակին մէջ եղած մարդիկները հրամայենա պիտի միայն : (Ծառայէ՛ կ'էլէ) Ինձ նայէ , դուն ալ զնա քսան վարպետ խոհակեր գտիր :

Բ. ԾՌՑ. Տէր իմ , անշահ խոհակեր չեմ բերեր որ , ես կ'երթամ մատերնին լիզող մաքրասէրները կ'ընտրեմ :

ԳԱՐ. Այդ կերպով ինտո՛ր կ'իմանաս որ մաքրասէր են :

Բ. ԾՌՑ. Ինտո՛ր պիտ' իմանամ . հը՛հ . այն խոհակերները որ մատերնին չեն լիզեր , վարպետ չեն . անոր համար , այն որ մատները չկրնար լիզել՝ հետս չպիտի գայ :

ԳԱՐ. Գնա՛ , քեզ տեսնեմ : — (Բ. Ծառայէ՛ կ'էլէ) Այս անգամ

ալ թող այս ասանկ յանպատրաստից երթայ : — Ի՞նչ . աղջիկս
Հայր Լաւրենտիոսին է գնացեր :

ՄՆՈՒՑ. Հրամարէք , հապա :

ԳՐԲ. Նայինք , գուցէ իւր բարի խրատները անոր վրայ աղէկ ազ-
դեցութիւն մ'ընեն : Ինքնահաւան չար դիմադարձուհին :

ՃԻՒԼԵՒԴԻՍ Եւ ԴԻԿ :

ՄՆՈՒՑ. Ահա կը գայ . խոստովանանքին վրայ դէմքը ծիծաղիլ
սկսեր է :

ԳՐԲ. Ինտո՞ր եղար , պինդ գլուխ , ո՞ւր դացիր սըլնկուեցար :

ՃԻՒԼ. Ո՛ւր որ , ձեզի և ձեր հրամանաց դէմ անհնազանդ դի-
մադարձութեամբ գործած մեղքիս վրայ զոջալ կը սովորի մարդ .
սրբակրօն Հայր Լաւրենտիոսը պատուիրեց ինձ որ առջևնիդ ծունկի
վրայ գամ ու ձեզմէ թողութիւն խնդրեմ : — Ներեցէք ինձ , կը
թախանձեմ , ալ ևս այսուհետեւ թօսքերնէդ դուրս չեմ ելներ :

ԳՐԲ. Կոմսը կանչել տուր , գնա՛ , ըսէ՛ իրեն , որ վաղ առտու
կ'ուզեմ որ միութեան պսակը կատարուի :

ՃԻՒԼ. Ես այն երիտասարդ պարոնը՝ Հայր Լաւրենտիոսի խուցը
տեսայ և ձեռքէս եկածին չափ սէրս յայտնեցի՝ առանց համետու-
թեան կոպարներէն անդին անցնելու :

ԳՐԲ. Շատ ապրիս , ո՛հ , ուրախացայ , տեսա՞ր հիմա . — ո՞տք
ել նայիմ , այս ասանկ կ'ըլլայ , հապա : — Կոմսին հետ տեսնուիմ
անգամ մի . գնա՛ ըսի քեզ , չլսեցիր , գնա՛ հոս կանչել տուր զայն :
— Ճշմարիտ Աստուած , սա վերապատուելի սրբակեաց կրօնաւորը ,
ինչ որ ըսես կ'արժէ , հիմա բոլոր քաղաքացիք իրա՛ւ շնորհակալ
ըլլալ պէտք են :

ՃԻՒԼ. Դայեկուհի , հետս սենեակս կը գա՞ք , որ վաղը դրուե-
լիք զարդարանքներուս ո՞րը որ վայելուչ ու հարկաւոր կը կարծէք
նէ՛՝ ընտրենք մէկ սեղ :

ՅԻԿ. ԳՐԲ. Կեցիր նայինք , այդ ի՞նչ արտորալ է , դեռ մինչև
Հինգշաբթի բաւական ժամանակ կայ :

ԳՐԲ. Գնա՛ , դայեկուհի , հետը գնա՛ . վաղը եկեղեցի պիտ' եր-
թանք :

(ՃԻՒԼԵՒԴԻՍ Եւ ԴԻԿ-նք)

ՅԻԿ. ԳՆՐ. Ուտելիքները պատրաստելու ժամանակ չմնաց, գրեթե գիշերն ալ վրայ կը հասնի :

ԳՆՐ. Չայն մի հաներ դուն, կնիկ, ես հիմա մէջ կը մտնեմ և ամեն բան կարգին կը դնեմ. ճշմարիտ : Դուն ճիւղեղդային քով գնա՛, զարդարանքները մարդարանքները շիտկեցո՛ւր . . . ես այս գիշեր անկողին չեմ մտներ որ . — Ինքնիր զլեռու թո՛ղ տուր գիս, այս անգամ տանտիկնութիւնը ես ընեմ թո՛ղ : — Ո՛վ կայ, հօ՛, իս նայեցէք . — ամենքն ալ դուրս են ելեր : Հող չէ՛, գոնէ ես ինքս երթամ Պարիս կուրը գտնեմ ու ըսեմ որ վաղուան պատրաստ գտնուի . չես գիտեր սիրտս ինտո՞ր հանդարտեցաւ, քանի որ սա չարաճճի աղջիկը կարգին մտաւ :

(Գնալով)

ՅԵՍՆՐԱՆ Գ.

ՃԻՒԼՆԵՂԻՒՄԻ սենեակը :

ՃԻՒԼՆԵՂԻՒՄ և ԴՆՏԵՎՈՒՀԻ և ԴԻԿԷ :

ՃԻՒԼ. Չէ՛ քա՛, ասոնք աւելի աղւոր ըզզակներ են : — Բայց կ'աղաչեմ, սիրելի դայեկուհիս, այս գիշեր զիս մինակ թո՛ղ . ինչու որ պինա շատ աղօթք ընելու պէտք ունիմ, որպէս զի Աստուած գթայ իմ վիճակիս վրայ, որ ինչպէս որ աղէկ գիտես, շատ ձախւորք գնաց ու մեղքերս շատցաւ :

ՅԻԿԻՆ ԳՆՐՈՒԼԷՑ և ԴԻԿԷ :

ՅԻԿ. ԳՆՐ. Ինտո՞ր եղաք, պինա զբաղած էք, կ'ուզէ՞ք որ օգնեմ ձեզ :

ՃԻՒԼ. Չէ՛, մայրիկ . վաղուան հարկաւոր եղած բոլոր հագուստ-կապուստներն ընտրեցինք ու մէկ դի գրինք . թէ որ կր հաճիք, հիմա թող տուէք որ մինակս մնամ, և այս գիշեր թող դայեկուհին ձեզի հետ կենայ . ինչու որ, շատ աղէկ է տեսնել, որ ասանկ մէկ յանկարծական պատրաստութեան մէջ ամենուդ ալ ձեռքը պարապ չէ :

ՅԻԿ. ԳՄԲ. Գիշեր բարի : Անկողնդ մտի՛ր ու պառկէ՛. ինչու որ քունի կարօտութիւն ունիս :

(Տիկն Գաբուէր և Դայեկուհին կ'եննեն :)

ԺԻԼԼ. Լոյս բարի : — Աստուած գիտէ երբ նորէն իրարու պիտի հանգիւպինք : Բուլացուցիչ ցուրտ երկիւղ մ'ունիմ, որ բոլոր ջիղերս կը սրսփացնէ և գրեթէ կը սառեցնէ կենացս ջերմութիւնը : Ատշեմ սառնք նորէն, որ գան մտիթարեն զիս : — Դայեկուհի : — Չէ՛, ինչ պիտի գայ ընէ : Իմ ձախողադէպ տեսարանս կը պահանջէ որ ես ինքնիր գլխուս գործադրեմ զայն : — Եկ՛ուր նայինք, սըրուակ : — Հապա այս բաղադրադեղն իր ներգործութիւնը չընէ նէ : Ետքը բռնի կաշոյլով պիտի կոմսին հետ : — Չէ՛, չըլլար. (Դաշուլ չը Կաշ) ահա, այս արգելք կրնայ ըլլալ : — (Դաշուլ Գաբուէր) Դուն կեցի՛ր հող : — Հապա թէ որ այս ալ՝ մահադեղ մ'է նէ՛, զոր գուցէ խոստովանահայրս պատրուակաբար ձեռքս տուաւ որ մեռցնէ զիս, որպէս զի չըլլայ թէ այս ամուսնութենէս առաջ՝ զիս Հռոմէոսին հետ կարգած ըլլալուն համար վրան անպատուութիւն մի գայ : Վախնամ որ անանկ է. բայց չէ՛, կարծեմ որ այնպէս չէ, վասն զի ինք մինչև հիմա անարատ վարքով սրբակրօն մէկը սեպուած է, այսպիսի դէշ խորհուրդը մտքէս անցունել պէտք չեմ : — Հապա, թէ որ գերեզմանիս մէջ դրուելէս ետք՝ Հռոմէոսի գալու և զիս ազատելու ժամանակէն առաջ արթննամ նէ՛. ահա, այն է սոսկալի կէտը : Այն ժամանակ ես ալ չեմ հեղձուիր գերեզմանին մէջ, որու գիրնկալ բերնէն երբէք առողջարար օգ չընչեր ներս, ու Հռոմէոս գալէն առաջ շնչարգել չեմ ըլլար : Եթէ ոչ, ապրիմ նէ ալ, պիտի հաւանական բան չէ՛ որ մահուան ու գիշերուան հառելի մոտանալութեանց և նոյն տեղւոյն պատճառած սոսկմանց մէջ՝ — այնպիսի գերեզմանատան մի մէջ կ'ըսեմ, ուր որ, այսքան հարիւր տարիէ ի վեր, իմ բոլոր թաղուած նախահարցս ոսկերոտիքը դիզուած և անոնց վաղեմի ընդունալանն եղած է, ուր որ արիւնըռուշտ Դիպալտոսը, որ նոր հողը մտաւ, ու պատանքին մէջ թարախներով փստելու վրայ է. ուր որ, ինչպէս որ կ'ըսեն, գիշերները մեռելները ոտք կ'եննեն. — ափսո՛ս, ափսո՛ս, հաւանական չէ՛, որ ես, այնպէս կանուխ արթննալով — այն ժա-

հասնու գարշահոտութեանց մէջ, այն արմատախիլ եղած մանրագորաց նման հանուած աղաղակներուն մէջ¹⁾, որոց ձայնը միայն առնեն մահկանացու կենդանիք՝ կը խենդենան. ո՛հ, թէ որ արթըննամ նէ՛ խելքս գլխէս չե՛րթար, այս բոլոր քստմեղի արհաւիրքը չորս դիւ չըջապատած տեսելով, ու խենդի պէս իմ նախահարցս յօգոսկերաց հետ չըպիտի խաղամ, ու վիրապատառ Գիպալտոսն իւր պատանքին մէջէն գուրս չըպիտի քաշեմ հանեմ, և այս կատաղութեան մէջ, իմ մեծ-պապերէս մէկուն ոսկորով՝ որպէս թէ բիր մ'եղած ըլլար, յուսահատեալ ուղեղս գուրս չըպիտի թափեմ. Ո՛հ. նայէ՛ անդամ մի, ինձ կ'երևի թէ քեռորդոյս ուրուականը կը տեսնեմ, որ Հռոմէօսը կը փնտռէ, որ իւր զենքին սայրովը առնոր մարմինը շամփրած է. Գեցիւր, Գիպալտոս, կեցիւր. — Հռոմէոս, կը զամ. ահա քեզի համար կը խմմ:

(Գը խօսէ՝ և խօսիչ անդին լռայ էլ նեղէ:)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

ԳԱՐՈՒԼԷՏԻ սրահը:

ՅԻԿԻՆ ԳԱՐՈՒԼԷՏ և ՍՆՈՒՑԻՉ և ԴԻԿԷ:

ՅԻԿ. ԳԱՐ. Բռնէ՛, առ սա բանլիքները, դայեկուհի, ու ղնած քիչիկ մ'ես համեմ բեր:

ՍՆՈՒՑ. Խմորաանէն՝ քաբարներուն համար սերկեկիլ ու արմաւ կ'ուզին:

ԳԱՐՈՒԼԷՏ և ԴԻԿԷ:

ԳԱՐ. Ձեզ նայիմ, ձեռքերնիդ ոտքերնիդ դնգացուցէ՛ք, շուտ բրէ՛ք, շուտ շուտ, հա՛, քքազաղը երկրորդ անգամ պողաց, պառկելու զանգակը զարկաւ, ժամն երեքի գնաց. — Հոգիդ սրբես:

¹⁾ Մանրագոր ըստած տունկին առասպելական պատմութիւնը՝ կենդանական կենաց վիճակ մի կը վերջնապէս այս բոյսին, որ երբ արմատէն հանուի, կ'ընկնի որդառուքի ձայն հանել, ու ով որ հանէ՝ գլուխը գէշ բան մի կը հանդիպի, կ'ըսեն: Բն. Աւերբ-պաշտօն խօսիչ առ Կիլիկի, Բ.

Անձեւիքա, գնահանգամ մ'ալ եփած կերակուրներն աչքէ անցուր, ծախքը մի խնայեր :

ՍՆՈՒՑ. Գնացէք, գնացէք, ոտքերնուս տակ ժուռ մի գաք, մեծ կնիկ, բաներնիդ գնացէք, գնացէք պառկեցէք. Ճշմարիտ որ այս զիշեր անքուն մնալնուդ համար վաղը հիւանդ պիտ' ըլլաք :

ԳՐԱ. Իրաւ կ'ըսես, Աստուած սիրե՛ս : Ես քանի քանի անգամ մինչև առաւօտներ արթունք մնացի փուռումուռ պատճառներու համար, բնաւին հիւնդցայ :

ՅԻՎ. ԳՐԱ. Դուք ա՛լ, ձեր ժամանակին ինչ բացուած ծաղիկ մ'էիք որ, բայց հիմա ինչ՞ երես ունիք անանկ բան մ'ընելու, աչերս չորս եմ բացեր : (Տիկ. Գաբուէր և Սեդեկէն Էնչէն.)

ԳՐԱ. Այս ինչ նախանձ կնիկ է, Աստուած իմ, այս ինչ նախանձ կնիկ է : — Այդ ինչ է ծօ, ինչ է ձեռքինդ :

ՍԵԴԵԿԷՆ ԵՆՉԷՆ ԵՎ ԳԱԲՈՒԷՐ ԷՆՉԷՆ ԵՎ ՍԵԴԵԿԷՆ ԵՎ ԳԱԲՈՒԷՐ ԷՆՉԷՆ :

Ս. ՍԳՍ. Խոհանոցին համար հարկաւոր բաներ, տէր իմ, բայց ինչ ըլլալը չեմ գիտեր :

ԳՐԱ. Հո՛ւտ ըրէ, չո՛ւտ ըրէ : (Ա. Սպասապ Էնչէն.) (Երեւէն էլ պարտաւ) Ծօ գարշելի, աւելի չոր փայտեր չգտնայիր, կանչէ՛ Պետրոսը՝ որ ցուցնէ քեզ չոր փայտերուն տեղը :

Ր. ՍԳՍ. Տէր իմ, ես իմ խելքովս կ'երթամ կը գտնեմ չոր փայտերը, — Պետրոսէն հարկաւորութիւն չունիմ : (Էնչէն.)

ԳՐԱ. Հատ ապրիս, տեսա՛ր ինտոր կը հաւնիմ ասանկ բաները : Հան զաւակը խնդումներս լակոտ մ'է, ա՛. կեցիր ես քեզ փայտապետ մ'ընեմ : — Ճշմարիտ որ լուսցեր է. հիմա, ուր է նէ՛ կոմսն ալ կը զայ երաժշտութեամբ : (Ներսէն Երաժշտութեան Երան.) Ինչպէ՛ս որ կ'ըսէր թէ երաժշտութեամբ պիտի զայ, ահա՛ նուագութեան ձայնը կ'առնեմ մօտէն. — Դայեկուհի, կնիկ — ինձ նայեցէք, հօ՛ — չես լսեր, դայեկուհի, վաղէ :

ԴԱՅԵԿՈՒՆ ԵՎ ԵՎ :

Գնահ, ճիւղեղդան արթնցուր, վաղէ, շնորհքով մի հազցուր կատար, ես ալ երթամ Պարիսի հետ խօսակցութիւն ընեմ. — վա-

զէ՛, շո՛ւտ ըրէ՛, շո՛ւտ ըրէ՛. փեսացուն արդէն եկաւ հասաւ.՝ վա-
զէ՛ կ'ըսեմ. (կ'ընէն.)

ՏԵՍԵՐԱՆ Ե.

ՃԻՒԼՆԵԴԴՒՄԻ սենեակը. ՃԻՒԼՆԵԴԴՒՄ. անկողնոյն վրայ.

ԴԱՏԵՅՈՒՀԻ ԵՒ ԴԴԻ.

ՄԵՈՒՑ. Խա՛թուն — Բնձ նայէ՛, տիկին — Ճիւլենդդա — հօ՛,
խորունկներն է գնացեր, ճշմարիտ. — Բնձ նայեցէք, դառնուկ .
— Ելէ՛ք, օրիորդ. — Վո՛ւյիս, այս Բնձ քուն սիրող էք, քա՛. —
Ելէ՛ք, սիրականս, կը լսէք. — Խա՛թուն. Ելի՛ք կ'ըսեմ, սիրուհի.
— չէք լսեր որ, հարսնցու. Է՛հ, Բնձն ձայն չէք տար. — Գնա-
ցէք ուղածնո՛ւղ չափ պառկեցէք, հոգս չէ՛, վո՛ւշ, կ'ուզէք նէ շա-
բաթ մի քնացէք, Բնձու որ վաղը դիշեր, ճշմարիտ կ'ըսեմ, որ
Պարիս կոմսը բնաւ չպիտի քնանայ, ու ձեզ ալ շատ քիչ պիտի
քնացունէ. — Տէ՛ր ողորմած Աստուած, մեղայ՛, Յիսուս Բրիստոս.
այս Բնձ խորունկ քուն է, բայց պէտք է որ արթնցնեմ զինք. —
Խա՛թուն, խա՛թունիկ, խա՛թունիկ, Ելէ՛ք, Ելէ՛ք, հիմա կոմսը պի-
տի գայ ձեզ անկողնիւ պիտի գտնէ, այն ատեն յանկարծ խրտչե-
լով ոտք ելնէք պիտի, ճշմարիտ կ'ըսեմ. — Ի՛նչ, սո՛ւտ կը գիտ-
նաք. Այս Բնձ է, հազուամ. Բնձ, Ելեր հազուեր կապուեր ու
նորէն պառկեր էք. բայց անպատճառ զձեզ վերցնեմ պիտի. Օ՛-
րիորդ, օրիորդ, օրիորդ. ափսո՛ս, ափսո՛ս. — հասի՛ք, հասի՛ք.
խա՛թունիկս մեռե՛ր է. — Ո՛հ, այս Բնձ սև օրի հասայ, երանի՛
թէ ծնած չըլլայի . . . քիչ մի կենօղի հասցուցէք, հօ՛. — Տէ՛ր
իմ, Տիկին.

ՅԻՅԻՆ ԴԱՐՈՒԼԷՑ ԵՒ ԴԴԻ.

ՅԻՅ. ԴԱՐ. Այս Բնձ ձայն ձուն է հոս.

ՄԵՈՒՑ. Ո՛վ ողբալի օր.

ՅԻՅ. ԴԱՐ. Ի՛նչ կայ, Բնձ եղաւ որ.

ՄԵՈՒՑ. Նայեցէ՛ք, նայեցէ՛ք. ո՛վ ցաւալի օր.

ՅԻՅ. ԴԱՐ. Վա՛հ զլիսուս, վա՛հ զլիսուս. զաւակս, իմ փա՛կ

կեանքս, կենդանացիք, բնաց աշերդ, չէ նէ՛ ես ալ քեզի պէս՝ պիտի մեռնիմ. հասի՛ք, հասի՛ք. — հասի՛ք պոռան :

ԳԱՐՈՒԼԷՑ Է ԴԻԿ :

ԳԱՐ. Է՛ ալ Բաթմէն է, Բերէք ճիւղէզդան, փեսացուն եկաւ : ՍՆՈՒՑ. Այն մեռա՛ւ, զնայց ալ, մեռա՛ւ. ափսոսալի՛ օր :

ՅԻԿ. ԳԱՐ, Ափսոսալի՛ օր. մեռա՛ւ, մեռա՛ւ, մեռա՛ւ :

ԳԱՐ. Հի՛. տեսնեմ անկամ մի. — վա՛հ, վա՛հ. ափսոս. պաղեր է. արիւնը դադրեր է. անդամները փայտ են կտրուեր. կեանքն՝ այս շրթունքներէն շատոնց զատուեր է. մահն իր ժրաց տոյսպէս իջեր է, ինչպէս որ հովտի մէջ դռնուած մէկ հատիկ պիտի սիրուն ծաղկին վրայ՝ ժամանակէ դուրս ձուն իջնալով կը թառի : Ընծիծեալ ժամ. վատարանդ ծեր :

ՍՆՈՒՑ, Ռ՛ի ողբալի օր :

ՅԻԿ. ԳԱՐ. Ո՛հ, թշուա՛ւ ժամ :

ԳԱՐ, Մահը, որ զինք մեր մէջէն յափշտակելով զիս սուղի մէջ կը թողու, լեզուս կը կապէ և չթողուր բերնիս որ խօսի :

Հայր ԼԱՐԻՆՆՑԻՈՍ Է ՊԱՐԻՍ՝ Երեւելիք հէտ Է ԴԻԿ :

Հ. ԼԱՐ. Հրամայեցէք, նոր հարսը պատրաստ է որ ժամ տանինք :

ԳԱՐ. Պատրաստ է երթալու՝ և երբէք ետ չդառնալու : (Պարէն) — Չաւան, հարսանեացդ առջի զիշերը, մահը՝ հարսնցուիդ անկողինն է մտեր : — Նայեցէք, ահա՛ պառկած կեցեր է, ծաղիկի պէս փթթած ժամանակը՝ մահը զինք ծաղկապղծեց : Փեսացուն մահն է եղեր, աղջկանս հետ է պսակուեր : Եթ՛ պիտի մեռնիմ, ու ամեն բան իրեն թողում. այս կեանքը թող տալէն ետք՝ ամեն բան մահուանն է :

ՊԱՐ. Իս մինչև հիմա այս օրս տեսնելով համար կ'ըստասեմ եղեր, ու այս օրն ալ ինքզինք այսպէս պիտի ցուցնէ՝ եղեր ինձ :

ՅԻԿ. ԳԱՐ. Ընծեալ, ապերջանիկ, աղետալի՛, անարդելի՛ օր. ամենաթշուա՛ւ ժամ, զորպիսին, ժամանակը՝ իւր պանդխտութեան յարատեւ ընթացքին մէջ երբէք տեսած չէր : Ես մինակ մէկ զա-

աակ, մէկ խեղճ զաւակ, մէկ հատիկ խեղճ ու սիրելի զաւակ մ'առնէի, բոլոր աշխարհի երես մինակ այս մէկ հատիկն ունէի որ հեան ուրախանամ ու մխիթարուիմ, նայեցէք որ աչքիս առջևէն անգութ մահը պիտի գայ առնէ եղեր :

ՄԵՌԻՑ. Ո՛վ թշուառութիւն. ո՛վ թշուառական, աղիողորմ, առարաւիտ օր, ամենակսկածալի՛ օր, ամենաթշուա՛ն օր, զոր երբէք կեանքիս մէջ, բնաւ երբէք տեսած չունէի. ո՛վ չար օր, ո՛վ դարշելի օր, ո՛վ ալեաաբեր օր, այս ի՛նչ ատելի օր է եղեր. ասոր պէս ալ սև օր տեսուած է եղեր արգեօք. ո՛վ դժբաղդ օր, ո՛վ չարաբախ օր :

ՊԵՐ. Ո՛հ, նենգաւոր, ապահարզանի՛չ, չարաբեր, ֆեսսաստիւ, սպանի՛չ և ամենաարհամարհելի՛ մահ, նենգեցի՛ր զիս, անդութ մահ, անգթութեամբդ գրեթէ կործանեցի՛ր զիս : — Ա՛հ, սէ՛ր իմ, կեանք իմ : — Այլ ևս իմ կենդանի սիրականս չես, այլ՝ մեռեալ սիրուհիս :

ԳԵՐ. Սիրելի զաւակս. հակառակուած, վշտացուած, անարդուած, մաքտիրոսացած մեռար. — ո՛հ վշտացուցիչ և դժարգահաւ ժամանակ, ինչո՛ւ համար եկար հիմա որ մեր անդորրութիւնը ժքգովես : Ա՛հ, զաւակս, զաւակս. — զաւակս չէ՛ այլ հողի՛ս : — Իրա՛ն մեռար, մեռա՛ր հիմա : Վա՛հ, վա՛հ, զաւակս մեռե՛ր է, զաւակս հետ բոլոր օրախութիւններս ալ թաղուած են :

Հ. ԼՍԻ. Է՛, կ'օգտէ ալ, ամօթ է. խոռովութեանց դարմանը՝ այս ձեր հանած խռովալուկներով չդտնուիր : Երկինք և դուք՝ այս սիրուն աղջկան բաժնէ կից էիք, հիմա երկինք բոլորն ալ առաւ, և աղջկան համար աւելի աղէկ եղաւ. քուք ձեր մասը՝ մահուան ձեռքէն ազատ չէիք կրնար պահել, բայց երկինք ի՛ր մասը ի կեանս յաւիտենից կը պահէ : Ձեր ամենամեծ բաղձանքը՝ իւրեան յառաջագիմութիւն ընելը տեսնելնիդ էր, զոր ձեր երկինքն սեպած էիք. հիմա որ ինք ամպերէն շատ վեր մինչև նոյն իսկ երկնից բարձրութիւնն յառաջագիմութիւն ըրաւ, անսր համար կը լաք : Ափսո՛ս, այս տեսակ սիրով, ձեր զաւակն այնչափ գէշ սիրած կ'ըլլաք, որ զինք աղէկ վիճակի մէջ տեսնելուդ համար խելքերնիդ զլսեցնէք. երթալու պէս կը ցոյցնէք : Այն կինը, որ ամուսնութենէ ետք եր-

կար կ'ապրի, իրեն համար աղէկ ամուսնութիւն ունեցած չըլլար. բայց այն կիներ ամենեւեւ աղէկ ամուսնութիւն ունեցած կ'ըլլայ, որ կարգուելէն ետք երիտասարդուհի կը մեռնի: Սրբեցէք արտսուք-նի, բիւրէք ձեր խնկունքները որ այս շնորհալի մարմինը զարդա-րենք, և ըստ սովորութեան, իւր ամենէ փառաւոր լաթերովը ե-կիղիցի տանինք. ինչու որ, թէև գորովասէր բնութիւնն իսկ կը պա-հանջէ որ ամենքս ալ ողբանք, այսու ամենայնիւ, բնութեան արտ-սուքները՝ դատողութեան հպատակականութիւնն է:

ԳԱՐ. Ո՛հ, հարսանեկան խնձոյից համար ըրած բոլոր պատ-րաստութիւննիս, սգալի յուզարկաւորութեան փոխուեցան. մեր նուազարանաց տեղ՝ զանգակներուն ընդհատեալ զօղանջիւնները պի-տի լսենք. մեր հարսանեաց ուրախութիւններուն տեղ՝ տրտմորեց թաղմանահանգէսը պիտ' ունենանք. մեր հարսներգական օրհներ-դութեանց տեղ՝ դամբանական հոգեպաշտօն պիտի կատարեն. և մեր հարսնապսակ ծաղիկները՝ մեռելաթաղ մարմնոյ զարդարանք պիտ' ըլլան և ամեն բան ներհակադարձ պիտ' ըլլայ:

Հ. ԱՅԻ. Տէր հմ, ներս գնացէք. — Տիկին, հրամանքդ ալ հետը գնացէք. — Տէր Պարիս, հրամանքդ ալ գնացէք. թող ա-մեն ոք՝ այս սիրուն մեռելին ետեւէն մինչև գերեզման երթալու պատ-րաստուի: Ո՛վ զիտէ, Աստուծոյ դէմ ի՛նչ մեծ մեղք գործած էք եղբր, որ իբր բարկութիւնը երեսնուդ կը զարնէ. ալ աւելի մի բար-կացնէք դէնք՝ իր անհասանելի կապին գէմ կենալով:

(Գաթուլէր, Տիկ. Գաթուլէր, Պարիս և Հայր Լաւրենտիոս կ'ելնեն:)

Ա. ԵՐԱԺ. Ճշմարիտ կ'ըսեմ, նուազարաննիս տեղը դնենք ու ել-նենք երթանք աւելի աղէկ կ'ընենք:

ՍՆՈՒՑ. Հապա, ինչ պիտ' ընէք, բարի մարդիկ, տեղերնին դրէք, ելէք գնացէք. ինչու որ զիտէք աղէկ, որ պինտ կսկծալի գիճակի մէջ ենք:

(Սնոյիլ կ'ելնեն:)

Ա. ԵՐԱԺ. Ճշմարիտ վկայ, ասանկ բաները, այսօր մէկ՝ վաղը երկու, հետեւեալ օրը կը մոռցուին:

ԳԵՏԻՐՈՍ և ԴԴԻ:

ԳԵՏ. Երաժիշտներ, ի՛նձ նայեցէք, երաժիշտներ, Սիմփսոնք

սրտին, հնչեցուցէք, Սփովանք սրտին. կ'աղաչեմ, կեանքս կը տիրէք նէ՝ Սփովանք սրտին հնչեցուցէք:

Ա. ԵՐԱԺ. Ինչո՞ւ համար Սփովանք սրտին.

ԳԵՑ. Ինչու որ, ա՛հ, երաժիշտներ, դիտէք թէ սիրտս ինքնիրեն կը հնչէ, — Սիրտ իմ չի է կըսկըծումսք. կ'աղաչեմ, սանկ քաղցրաւ աչ եղանակ մի նուագեցէք որ մոխթարուիմ:

Բ. ԵՐԱԺ. Սրտերնիս կտրուած է, և հիմա երաժշտութիւն աւաշելու ժամանակը չէ:

ԳԵՑ. Ուրեմն բան մի չըպիտի հնչեցնէք:

Բ. ԵՐԱԺ. Ո՛չ:

ԳԵՑ. Ուրեմն ես ալ կը տամ ձեզ ձայնաւորը:

Ա. ԵՐԱԺ. Ի՞նչը պիտի տաք:

ԳԵՑ. Այսինքն, ստակ չէ տալուքս, ճշմարիտ. այլ թղթախաղութեան դասը, տէգին թապաւորը տամ ձեզ:

Ա. ԵՐԱԺ. Ուրեմն ես ալ արբանեակը տամ:

ԳԵՑ. Այն ատեն ես ալ արբանեակին կացի՜րդ գանկերնո՞յ վրայ կ'իջեցնեմ: Այնպէս կորձերն ալ պինտ չեմ երկնյներ, այլ ըէ՛ն կամ ֆաէն կը հնչեցնեմ: Խաղկցա՞ք հիմա: ¹⁾

Ա. ԵՐԱԺ. Հը՛. մեզ կը հրէացնէք, մեզ կը ֆայացնէք, և մեզ խաղ կ'ընէք, ա՛:

Բ. ԵՐԱԺ. Կ'աղաչեմ, դաշոյննիդ պատենեցէք և իմաստութիւննիդ մերկացուցէք:

ԳԵՑ. Ուրեմն իմաստութեամբս կռուիմ հետերնիդ. այսինքն երկաթանման խելքովս զձեզ փափկացնեմ ու երկաթ դաշոյնս նորէն պատենեմ. — մարդու պէս պատասխան մի տուէք ինձ նայիմ:

Երբ թախիժ վիշտեր սիրտ վիրաւորեն,

Եւ սրբաւարմիկ ցաւեր մեզ նընչեն.

Յայնժամ ածուշտին ²⁾ ձայնն արծաթեղէն,

¹⁾ Փոխանակ՝ հասկցա՞ք: Այս պարբերութեանց մէջ դարձեալ վարպետօրէն բառախաղութիւններ ըրած է հեղինակը: Ծ. Թ.

²⁾ Իբր՝ Խաղիւս, երաժիշտ բառէ յառաջ եկած, Գուցէ Երաժիշտն ալ՝ երգած: Ժէլէի աղճառեալն ըլլալ: Թ.

ինչո՞ւ համար արձաթեղէն յայն. առաւելո՞ւն յայնը ինչո՞ւ արձաթեղէն պիտ' ըլլայ եղեր : Դուք ի՞նչ կ'ըսէք, Սիմոն Բամբաթեւան :

Ա. ԵՐԱԺ. Հը՛հ, չէ՛ք գիտեր, տէր իմ. ինչու որ, արծաթն անոյշ ձայն ունի :

ՊԵՑ. Շատ ապրիք : Դուք ի՞նչ կ'ըսէք, Յովսէփ Նրբալարեան :
Բ. ԵՐԱԺ. Ես ըսեմ ինչու համար արձաթեղէն յայն ունի, ըստ որում երաժիշտ՝ առաւելո՞ւն յայնը արծաթի համար կը հանեն :

ՊԵՑ. Դուք ալ շատ ապրիք : — Դուք ի՞նչ կ'ըսէք, Յակոբ Երզապետեան :

Դ. ԵՐԱԺ. Ճշմարիտ, ես ալ չեմ գիտեր ի՞նչ ըսելիքս :

ՊԵՑ. Օ՛, մեծապէս շնորհակալ եմ, իրաւցնէ երգապետ ես եղեր. ահա՛ ես քո տեղ պատասխան տամ. գիտէ՛ք ինչու համար առաւելո՞ւն յայնն արձաթեղէն է, ըստ որում ձեզի պէս վարպետները պիտ քիչ անդամ ձեռքերին ոտկի կ'անցունեն առաւելո՞ւն հնչեցըն ներնուն համար :

Յայնժամ ածուցտին ձայնն արծաթեղէն,

վաղահաս օգնով կ'ըստիովէ ամղրէն :

(Երգելով կ'ենէն :)

Ա. ԵՐԱԺ. Այս ի՞նչ ժանտախտադէմ հանած վարածին մէկն է եղեր :

Բ. ԵՐԱԺ. Թող կորսուի երթայ, է՛լը. քալեցէք ներս երթանք, տղաւորներուն քով նստինք ու ճաշուն սպասենք : (Ի՛նչէն :)

ԱՐԱՐՈՒՄԵՐ Ե՝

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա՝

Մանդուա. — Փողոց մի:

ՀԻՌՄԵՍՍ ԵՒ ԴԴԻԷ:

ՀԻՌ. Թէ որ քունին շողոքորթիչ երևոյթներուն հաւատ ընծայեմ
 ելեալք եմ՝ երազներս կը գուշակեն, որ պինտ զուարճալի լուրեր
 պիտ' առնեմ շատ չանցած: Սրտիս տէրը և իշխանը¹⁾, ծանրու-
 թիւն մի չտուած նստած է իւր աթոռին մէջ. բոլոր այս օրս, խել-
 քըս միտքն տարօրինաբար պինտ հոգեզուարճ խորհրդածութեամբք
 զբաղած է: Երազիս մէջ տեսայ, որ սիրականս եկեր ու զիս մեռած
 գտեր է. (տարօրինակ երազ, որ կը թողու մեռած մարդի մ'որ
 մտածէ) և իմ շրթունքս համբուրելովն՝ այնպիսի կենսաբաշխ շուն-
 չեւ ազդեր է, որ վերականգնելու կայսր մ'եղեր եմ: Ա՛հ, ար-
 դեօք նոյն ինքն սիրականս որ ձեռք անցունեմ՝ որքան երջանիկ ե-
 ղած կ'ըլլամ, երբ իւր սիրոյն ստուերներէն միայն այսքան հաճե-
 ցուցիչ վայելմունքներ կ'ըզզամ:

ՊԱՆԹԱՋԱՐ ԵՒ ԴԴԻԷ:

ՀԱՏ, Վերոնայէն լուր եկաւ. — Ի՛նչ կայ, ի՛նչ չկայ, Պալմա-
 զար. Հայր Լաւրենտիոսէն նամակ չբերիր. Տիկինս ի՛նչպէս է.
 հայրս աղէկ է. ճիւղեղգգաս ինտոր է, նորէն կը հարցնեմ. վասն
 զի, բան մի գէշ չկրնար ըլլալ, թէ որ ինք աղէկ ըլլայ:

ՊԱՆ. Քանի որ ինք աղէկ վիճակի մէջ է, բան մի գէշ չկրնար
 ըլլալ: Իւր մարմինը Գաբուլեանց դամբանոցը ամփոփուած է, և
 իւր անմահ մասը հրեշտակաց հետ կը բնակի. զինք իւր նախա-
 հարց ստորերկրեայ ընդունարանին մէջ զհստեղելին աչօքս տեսնե-

¹⁾ Որ է, Աբել, Բն.

լէս ետք՝ իսկոյն սուրհանդակի պէս վազեցի՝ որ գամ ձեզ իմաց տամ: Ներեցէք ինձ, տէր իմ, ձեզ այս շարագոյծ յլուրը տալուս, բայց այն ալ՝ յիշեցէք, որ իմ պաշտօնս կաթարելու հրամանը սուած էիք ինձ:

ՀՌՈ. Իրաւ ճիշդ աղանկ է. անհ. Երկինք, կոխ ունիմ քեզ հետ: — Դուն իմ բնակարանս գիտես, գնա շուտ թուղթ ու մեղան պատրաստէ, սուրհանդակի ձիեր վարձէ. այս գիշեր ճամբայ պիտ' ելնեմ:

ՊԱՆ. Կաղաչեմ, տէր իմ, ներեցէք որ զձեզ այս հանգամանաց մէջ չթողում. ըստ որում դէմքերնուդ գոյնը՝ բոլորովին փախաւ և այլանդակ բան մ'եղաք, կը վախնամ որ զլուխնիդ փորձանք մի չգայ:

ՀՌՈ. Փը՛հ. կը սխալիս. թող զիս, գնա քեզ պատուիրածս րըէ. Հայր Լաւրենտիոս ինծի համար նամակ չտուաւ քեզ:

ՊԱՆ. Ձտուաւ, մեծապատիւ տէր:

ՀՌՈ. Հող չէ՛, վազէ գնա ու՛սա ձիերը վարձէ. ես ալ հիմա իսկոյն ետեւդ կը հասնիմ: (Պալապար է՛նէն:)

Ե՛յ, ճիւղեւդդ, այս գիշեր ես քեզի հետ պիտի պառկիմ: Նա-յինք ինչ միջոց պիտի բանեցնեմ. — Ո՛հ, շփոթութիւն, ինչպէս երազահաս ես յուսահատեալ մարդու մի մտածութեանց մէջ մոյծ ընելու: Միտքս ինկաւ հիմա, ճշգրտապէս դեղավաճառ մի կայ, — որ սա տեղերը կը բնակի և վերջերս ալ աչքիս դպաւ անգամ մի, որ հինուսին լաթերով, ճակատը խորշխորշած, նստեր բոյներ կը փետորտեր. պինտ նիհար կ'երևար, ողորմելի թշուառութիւն մի զինք մինչև ոսկորներուն գիմացոցք էր, իւր կարօտահաս խանութին մէջ՝ կրիայ մի կախուած էր, յարգալից ալլիպատոր¹⁾ մի և ուրիշ տձև ձկներու մորթեր կային. իւր գարաններուն վրայ մէկ շատ աղղոտ պարապ տուփեր, կաւեղէն կանաչ անօթներ, փամփուշտներ, մանանեխի հունտեր, հակերու կապերէն աւելցած առասաններու կտորուանք, ու քանի մի հատ չորցած վարդանկանակներ կային, որոց ամենն ալ հոն հոս ցրուած էին որ խանութին

¹⁾ Արևելեան Հնդկաստանի մէջ գտնուած տեսակ մի կոկորդիլոս: Ե. Թ.

մէջ ցոյցատես մ'ըլլայ : Այն ժամանակ՝ այս խեղճ անձին վիճակը ոչինչ բան է ըսի ես ինքնիրենս . թէ որ մէկը հիմա թոյնի կարօտութիւն ունենայ՝ օրու վաճառուով Մանդուայի մէջ անմիջական մահուամբ արգիլեալ է , այս տեղս բնակող խղճալի թշուառականք ծախելու կարող է : Ո՛հ , այս խորհուրդը՝ կարօտութիւնն ունենալէս առաջ մտքէս անցաւ . և այս միենցին պարէնակարօտ մարդը պէտք է որ ծախէ ինձ : Ըստ յիշողութեանս՝ կարծեմ որ սա ըլլալ պէտք է իւր տունը : Այսօր տօն ըլլալուն՝ նշովից արմատին խտնութիւն ալ գոց է : — Ի՛նձ նայէ , հօ՛ , գեղաւաճան :

ԴԵՂԱՎԱՃԱՌ ԵՒ ԴԻԿ :

ԴԵՂ. Ո՛վ է զիս այսպէս բարձրաձայն կանչողը :

ՀՈՌ. Հոս եկուր , մարդ : — Կը նայիմ որ դուն աղքատ մարդուն մէկն ես . բռնէ , ա՛ռ քեզի քառսուն ոսկի ու տրամ մի թոյն տուր ինձ . բայց այնպէս զօրաւոր և ազգու տեսակէն ըլլայ , որ խլմուածին պէս բոլոր ջիւերուն մէջ թափանցէ , աշխարհատեսաց խրմողը՝ իսկոյն ինկնի մօտնի . և իւր մարմինը՝ մահատու թնդանօթին ծակէն բռնկած վառօդին երազութեամբ գուրս ելնելով փճանալուն նման , անմիջապէս շունչը ցնդի :

ԴԵՂ. Ես այդպիսի մահաուիթ գեղարայներ ունիմ . սակայն Մանդուայի օրէնքը՝ այդ բանը ծախողին մահ կ'ըսպառնայ :

ՀՈՌ. Դուն որ այդքան թշուառութեան և այդքան խղճալի տեսնակութեան մէջ ես , մահուանէ՛ կը վախնաս . սովատանջութիւնը այտերուդ վրայ զծաղրուած է , կարօտութիւնը և չքաւորութիւնը աչքերէդ կ'երևի , կունկէդ կախուած պատուաւած լաթերդ քո աղքատութիւնդ կը յայտնեն . ո՛չ աշխարհք բարեկամդ է և ո՛չ աշխարհի օրէնքը . աշխարհ՝ քեզ բնաւ օրէնք չ'ընդունիր որ ինքզինքդ հարստացնես . ուրեմն , ինքզինքդ մ'աղքատցներ , այլ խօրտակէ՛ այդ օրէնքը և ա՛ռ սա :

ԴԵՂ. Տէր իմ , դիտցած ըլլաք որ աղքատութիւնս է և ոչ թէ կամքս որ հաւանութիւն կը տայ :

ՀՈՌ. Ես քո աղքատութիւնդ կը հատուցանեմ և ոչ թէ կամքդ :

ԴԵՂ. Սա մահադեղն ի՛նչ տեսակ ջրի մէջ որ կ'ուզէք հալեցու-

ցէք ու անկէ՝ տք խմցէք և քսան մարդոց ալ ոյժ ունենաք՝ ձեզ շիփ-շիտակ անդիու աշխարհ կը վաղաւարէ :

ՀՌՈ. Ա՛ռ ոսկինեղդ, որք մարդուս հոգին՝ ասոր զօրութենէ չար ևս կը թունաւորեն այս աղցաւոր աշխարհիս մէջ աւելի շատ տղանութիւններ ընելով քան զայս չնչին բաղադրութիւնները զորս վաճառելու կ'արդիւնեն զքեզ. թոյնը՝ ես ծախեցի քեզ, դու ինձ բան չծախեցիր : Երթաս բարով, գնա ուտելիք գնէ՛ ու փորդ կըշտացուր : — Եկուր նայինք կենսադեղ և ոչ թէ մահադեղ. հետո՛ ճիւղեէ՞րդայի գերեզմանն եկուր որ հոն տեղ ինձ ծառայութիւն մ'ընես :

(Ի՛նչի՛նչ :)

ՅԵՍՈՐԸՆ Բ.

Հայր ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍԻ խուրը :

Հ-յ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Է ԴԻԷ :

Հ. ՅՈՎՀ. Տէ՛ր Ֆրանչիսկեան, Հայր Լաւրենտիոս, սէր ես, տէր եղբայր :

Հ-յ. ԼԱՒՐԵՆՏԻՈՍ Է ԴԻԷ :

Հ. ԼԱՒ. Սա ձայնը Հայր Բովհաննէսինն ըլլալու է : — Բարի եկիր Մանդուայէ. Հռոմէոսն ի՛նչ ըսաւ. կամ թէ որ իր գիտաւորութիւնը գրով իմացուց՝ ո՛ր է նամակը :

Հ. ՅՈՎՀ. Ես՝ զնացեր էի որ՝ մեր կարգէն բոկոսն կրօնաւոր մի գտնեմ, որպէս զի ինծի հետ ընկերութիւն ընէ : Այս կրօնաւորը քաղքիս տան մի մէջ հիւանդի մի քով այցելութեան գնացեր էր. երբ զինք հոն տեղ գտայ, քաղքիս առողջապահական լրտեսները՝ կասկածի երթալով որ չըլլայ թէ քաղքին մէջ տարածուած տարափոխիկ ժանտախտովք համակեալ ըլլայ նոյն տունն ալ ուր կը գտնուէինք երկուքս, գոնե՛րը վրանիս փակել տուին ու չթողուցին մեզ որ դուրս ելնինք. ահա՛ այս պատճառաւ ալ հոն արգիլուելով չկրցի Մանդուա երթալ :

Հ. ԼԱՒ. Նամակս ո՞վ տարաւ ուրեմն Հռոմէոսին :

Հ. ՅՈՎՀ. Չկրցի խրկել, — ահա՛, քովս է — և ո՛չ մարդ մ'իսկ

դոսայ որ առնէ զայն քեզ բերէ, ինչու որ ամեն մարդ ժանտախտի վարակմանէ կը վախնար :

Հ. ԼԱՒ. Ապերջանին բազդ. եղբայրութիւննիս վկայ որ փութնամակ չէր, այլ՝ սիրոյ վերաբերեալ պինտ կարևոր գիր մ'էր, որու յետաձգումը՝ շատ վտանգաւոր հետեւութիւններ պիտի պատճառէ : — Հայր Յովհաննէս, Կնա շուտ երկաթ ցող մի գաիր ու շիտակ հոս խուցս բեր :

Հ. ՅՈՎՀ. Հիմա, եղբայր, իսկոյն երթամ բերեմ : (Ինչէն :)

Հ. ԼԱՒ. Հիմա ես մինակս գերեզմանատունն երթալ պէտք եմ՝ իսկոյն. ասկէ մինչև երեք ժամ սիրուն ճիւղեղգա պիտ' ըսթափի. արդեօք ճրքան պիտի մեղադրէ զիս, որ Հռոմէոս այս գէպքերէն բան մ'իմացած չէ. բայց նորէն Մանգուս գիր կը դրեմ ու մինչև Հռոմէոսին գալը՝ զայն իմ խցիս մէջ կը պահեմ. ափսոս խեղճ հոգի, որ մեռելոց գերեզմանին մէջ պահուած է : (Ինչէն :)

ՅԵՍՈՐԱՆ Գ.

Գերեզմանապարտէզ մի. մէջը՝ ԳԱՐՈՒԼԵԱՆՑ ցեղին վերաբերեալ Գերեզմանարանը.

ԳԱՐՈՒ ԵՒ ՄԱՎԼԱՆԻ՝ յետէ ԵՂԵՆԵՐ ԵՄ ԼԱՂ Դ.:

ԳԱՐ. Մանչ, ջահգ ինձ տուր. գնա մէկ դի քաշուէ : Սակայն, յու մարէ, վա՛սն զի չեմ ուզեր որ մարդ զիս հոս տեսնէ : Գնա՛ս սա գեղձ ծառերուն տակ երկնցիք, բայց ականջդ՝ այնպէս մօտ պիտի բռնես փապարապեղ հողին վրայ, (որ այնքան անզամեւոր գերեզման բացուելով փափկացած ու փշրուն եղած է) որ գերեզմանատան մէջ ոտքի ձայն մ'անաւծիդ պէս, սուլելու ես իսկոյն որ իմանամ թէ բանի մի մօտենալը լսած ես : Սա ծաղիկներն ինձ յուր : Ըսածիս պէս ըրէ, գնա :

ՄԱՆՎ. Ես գրեթէ կը սոսկամ մինտի կենալու ասանկ գերեզմանապարտէզի մի մէջ. սակայն, անդէ նայիմ, վտանգն աչքս առնեմ : (Մէկ դի ինչ ԿԱՂԻՆԵՐ :)

ՊԵՐ. Սիրուն ծաղիկս, քո հարսանեկան անկողինդ ծաղիկներով

կը զարդարեմ. երջանիկ գերեզման, որ շրջապատի՞գ մէջ՝ յաւիտենականութեան ամենակատարեալ տիպարը կը պարունակես : Առնուշիկ ձիւլեհողա, որ հրեշտակաց հետ կը բնակիս, ընդունէ՛ ձեռքերէս այս վերջին յարգանքս ալ որ կենդանութեանդ ժամանակ զքեզ պատուեցի ու մահուանդ ժամանակ՝ գամբտնական գովասանօք գերեզմանդ կը պաշտեմ :

(Մանչը կը հռչակուի :)

Մանչը ձայն կը տայ, կ'երևի թէ մէկու մի մօտենալը լսած է : Ինչ անիծեալ ոտքեր են արդեօք որ այս դիշեր այս կողմերը կը թափառին որ յուղարկաւորականս և ճշմարիտ սիրոյս հոգեպաշտօնը խափանեն : Ինչ. ջահող կը գան : — Գիշեր, մթութեամբդ խաւարապատէ՛ զիս պահիկ մի :

(Մէկ դէ կը հռչակուի :)

ՀՈՒՄԻՆՍ ԵՒ ԴՆԻ ՊԱԼԹԱՋԱՐԻՆ ԳԵՐ, ԴՆԻ, ԲԵՃ ԵՆՆԵՆ ԴՆԻ :

ՀՈՒՆ. ՏՈՒՐ ինձ սա բահն ու երկաթեայ ցողը : Բունէ՛, անպա նամակը. վաղն առտու կանուխ միտքդ ըլլայ որ զայն իմ սիրելի հօրս տաս : Զահը ձեռքս տուր : Ի տոյժ կենացդ կը պարտաւորեմ զքեզ որ մէկ դի կենաս ու ինչ որ տեսնես՝ կամ ինչ որ լես՝ չգաս երբէք ու գործս չարգիլես : Մահուան այս անկողնոյն մէջ իջնելուս մասամբ ի իք դիտաւորութիւնն՝ իմ սիրականիս երեսը տեսնելն ու զլիաւորապէս իւր անկենդան մատեն թանկազին մատանի մ'առնելն է, մատանի մի՛ զոր այս սիրարժարձութեան պաշտօնիս մէջ մատս պիտ' անցունեմ, աղէ՛, գիտ՛, քաշուէ՛ նայիմ : Բայց, գիտցած ըլլաս, թէ որ հետազննութեամբ ետ գառնապ, որ ինչ միտք ունենալս աշահսկես, կենդանի՛ է տէր, մարմինդ անդամ անդամ կը յոշատեմ և յօշուածոյքդ այս մեռելաքաղց գերեզմանին մէջ կը ցրուեմ, ժամանակն ու խորհուրդներս վերջին աստիճանի կատարութեան մի հասած են ու կրնամ ըսել որ անօթութեամբ յարձակող վագրներէ ու մանչող ծովէն աւելի վայրագ և շատ աւելի անողորմ են :

ՊԱԼ. Հիմա կ'երթամ, տէր իմ, ու ձեզ շփոթութիւն չեմ տար :

ՀՈՒՆ. Ահա այդ կերպով ինձ բարեկամութիւն ըրած կ'ըլլաս : — Ա՛ռ սա, ապրիս ու յաջողութիւն գտնիս. երթաս բարեաւ, բարիք ընկերս :

ՊԱՆ. Այսու ամենայնիւ, ես այս կողմերը տեղ մի կը պահուըտիմ. իր տեսնուածքէն կը վախնամ եւ իր խորհրդոց վրայ կը կասկածիմ։ (Սէկ դէ իւ Կառնէ։)

ՀՌՈ. Հիմա զազարալի վիճ, մահուան ակօք, որ երկրի ամենասիրելի պատառովը խնդրեցար, ահա այսպէս ոյժ կը բանեցնեմ ես որ քո փոշոտած կլափդ բանամ։ (Կերեղմանի դուռը կը ջեխէին ու կը բռնայ) Եւ հեռկաբար, հիմա քեզ աւելի սնունդ պիտի տամ որ լափիլիզես։

ՊԱՐ. Ահա այն աքսորեալ գարշելի Մոնղականը, որ իմ սիրականիս քեռորդին տպանեց, — որու կսկիծէ, ինչպէս որ կարծուած է, այս սիրուն արարածուհին իր կեանքը կորսնցուց. — ահա հոս կը գայ որ մեռեալ մարմնոց կոպտաբարոյ անպատուութիւն մ'ընէ. հիմա կը ձերբակալեմ զինք։ (Յառաջ կը գայ։)

Դադրեցոր քո սրբապիղծ ջանքերդ, գարշելի Մոնղական. վրէժ-խնդրութիւնը մահուանէ անդին կրնայ ձկտիլ. դատապարտեալ անզգամ, ձերբակալեալ ես. հնազանդէ ու հետս ել եկուր. ինչու որ դուն պէտք է որ մեռնիս։

ՀՌՈ. Յիրաւի մեռնիլ պէտք եմ. ահա ես ալ ազոր համար հոռեկայ։ Սիրելի, աղնիւ երիտասարդ, ինծի պէս յուսահատեալ մարդը մի փորձեր բնաւ, բանդ գնա իսկոյն եւ զիս ալ իմ գործիս թող. — անցած գացածները մտքէդ անցոր հեղ մի, որ քստմենցենք զքեզ. — Կը թախանձեմ, երիտասարդ, կատղութիւնս զըրզուելով զլիսուս վրայ ուրիշ մեղք մ'ալ մի դիզեր։ — Ա՛հ, բանդ գնա, ճշմարիտ Աստուած, զքեզ իմ անձէս աւելի սիրելուս կ'ըսեմ. ինչու որ ես՝ ինքզինքիս դէմ զինեալ եկայ հոս. մի կենար, երթալը նայէ. — ապրէ՛ ու ետքն օրհնէ զիս — խնդ մարդու մի զթութեամբ ազատեցայ ըսելով։

ՊԱՐ. Կը մերժեմ քո սպառնաձայնութիւններդ ու պատժապարտի մի պէս՝ կապեալ ես հոս։

ՀՌՈ. Դուն կը հրապուրտիղախես զիս, ծօ. ել նայիմ գիմացաւ։ (Կը Կառնէ։)

ՄԱՆԿԷ. Ո՛հ, Աստուած իմ, կը պատերազմին, երթամ պահապանները կանչեմ։ (Մանկանքի կ'եւէ։)

ՊԱՐ. Ո՛Տ, մահակոծեցայ : (Կ'ննի :) — Թէ որ գթած ես, բայց գերեզմանը, ու զիս ճիւլեէգդայի քով դիր : (Կը Ռուսի :)

ՀՈՒ. Այո՛, հապա, հիմա իսկոյն : — Երեսդ նայիմ անգամ մի : — Հը՛, Մերկուտիոսի ազգականը, ազնուական Պարիս կոմսն է : — Ծառայս ինծի ինչ կ'ըսէր ճամբան, որուն աղէկ մտիկ չիս կրցայ ընել խելքս ցնդած ըլլալուն : Կարծեմ որ ըսաւ, թէ Պարիս՝ ճիւլեէգդայի հետ պիտի կարգուէր. այնպէս չըսած արդեօք, թէ ինծի այնպէս եկաւ որ անանկ ըսաւ. ես ալ խենդ եմ, ինչ եմ չեմ գիտեր, որ ճիւլեէգդային համար խօսիլը լսելով ասանկ եմ հասկցեր : — Ո՛Տ, տո՛ւր ինձ ձեռքդ, որ դառնահամբոյր թշուառութեանց գրոց մէջ՝ ինծի պէս նշանակուած մէկն ես, ես քեզ յաղթափառ գերեզմանի մէջ թաղեմ, — գերեզմանի մէջ ըսի. ո՛հ, չէ՛, սպաննուած երիտասարդ, լապտերապալատի մի մէջ՝ ուր ճիւլեէգդա կը պսուկի և իւր պեղեցիութեամբը այս խաւար դամբանատունը ընդունելութեան համայնազուարճ դահլիճ մի դարձնելով՝ ճառագայթներով կը լուսաւորէ : Մեռեալ զի, պառկի՛ այդ տեղ, ուր մեռած մարդէ մի կը թաղուին : (Պարիսը քերթեմքէն յետ Դիւլի) Ո՛րքան մարդիկ, իրենց մահուան կէտին : շատ անգամ ղուարթ երեցած են, զոր իրենց քով կեցողները՝ մահուանէ առաջ ճայթող փայլակն է կ'ըսեն : Ո՛Տ, ես ինտո՛ր փայլակն է ըսեմ առոր : — Ա՛Տ, սիրականս, կնի՛կս. մահը՝ որ քո շնչոյդ քաղցրութեան մեղըր ծծեց, կարողութիւն չէ ունեցեր կապտել քեզմէ գեղեցկութիւնդ. դուն յաղթուած չես. գեղեցկութեան կարմիր դրոշմանիչը զեռ շրթանցդ և այտիցդ վրայ հաստատ կը կենայ, ու մահուան գեղին դրօշակը զեռ մինչև այդ տեղերը չէ հասեր : — Դիւպալտոս, հոս ես դուն ալ քո արինաթաթաւ պատանքիդ մէջ. ես քեզի ասիեց աւելի ինչ շնորհք կրնամ ընել, որ այս ձեռքս՝ որ երիտասարդութիւնդ քեզմէ անջատեց, իմին ալ՝ քո թշնամիդ իսկ ըլլալով, ինձմէ զատել տամ : Ներէ՛ ինձ, քեռորդի : — Ա՛Տ, սիրելի ճիւլեէգդա, ինչո՛ւ համար զեռ այդքան գեղեցիկ ես : Հաւատալ պէտք եմ, որ անմարմին մահը քեզ սիրահարեր է և թէ այն վատոյժ և անհաճելի հրէշը հոս խաւարին մէջ կը պահէ որ իր հարձն ընէ գեթ : Ահա ես ալ այս վախուս համար : միշտ

քովդ պիտի կենամ. և այս խաւարամած ու յարագիշեր պալատին մէջ քովէդ չպիտի զատուիմ յախտեան. ես ալ հոս, ես ալ այս տեղ պիտի մնամ, այն որդերուն մէջ, որք քո հեջուպուհիներդ են. ո՛հ, հոս դնելու որոշեցի այլ ևս իմ յախտենական հանգըստարանս՝ այս անշարհաձանձիր մարմնոյ վրայ դրուած շարաքողդ աստղիս լուծը թօթափելով: — Աչերս, վերջին անգամս ալ նայեցէք. բազուկներս, վերջին անգամս ալ զրկախառնեցէք. պըրկունքներս, ո՛հ, դուք, որ շնչառութեան գոներն էք, առաքինասէր համբուրիւ մի՛ մննալաճառ մահուան անթուական դաշնադրութեանը կնիքնիդ կը կոխէք արդեօք: (Թոյնը հռնելով:) Եկուր նայինք, դառն առաջնորդ, անախորժ ուղեցոյց: Յուսահատեալ նաւուղիդ, վտանգաւոր ժայռերու վրայ նետէ՛ հիմա յանկարծ ու խորատկէ՛ սա ծովահար ու ձանձրացած նաւիկդ: Ահա, սիրականս, քեզի համար կը խմամ: (Կը խօսէ:) — Ա՛հ, դեղալաճառ, իրաւ ըսեր ես, այս ինչ ազդու դեղ է եղեր: — Ահա հիմա համբուրիւ մի կը մուռնիմ: (Կը հափքուի ու կը մեռնէ:)

ԳԻՐԵԿՆԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳԵՒԻՆ ԶՅՈՐԷՆ ՀՅՈՐ ԼԱՒԻՆՏԻՍՏ ԻՆ ԴՐՆԷ, ՅԵՐԵՆ ԼՈՂՈՒԹԵՐ, ԵՂՈՒՄ ԲԵՒԼ:

Հ. ԼԱԻ. Սուրբ Փրանչիսկոս, դուն օղնութեան հասիր. այս գիշեր այս քանի՞ անգամ է որ ծերացեալ սաքերս զերեզմաններուն հանդիպելով դիմեց: — Ո՛վ կայ այն տեղ, ո՛վ է այն որ այսպէս ուշ ատեն մուկեղոյ հետ ընկերութիւն կ'ընէ:

ՊԵՆ. Սա տեղ մէկը կայ, որ ձեր բարեկամն է և զձեզ շատ աղէկ կը ճանաչէ:

Հ. ԼԱԻ. Հա, Աստուած օրհնէ քեզ, դուն ես, ըսէ՛ ինձ, սիրելի բարեկամս, նա վարի ջահը ինչո՞ւ համար ճգնաբերուն և աշափոր սկաւառակներուն լոյս տալու համար փուճ տեղը կը վառի. թէ որ աչերս չեն սխալիր, Գարուշանց զերեզմանատան մէջը կը վառի:

ՊԵՆ. Այո, տէր Հայր, իմ աչերս ալ հոն է, որ ձեր սիրելի բարեկամն է:

Հ. ԼԱԻ. Ո՛վ է:

ՊԱՆ. Հռոմէոսը :

Հ. ԼԱԻ. Ո՞րքան ժամանակ կայ որ հոն է :

ՊԱՆ. Լման կէտ ժամ կայ :

Հ. ԼԱԻ. Հետոս դամբարանն եկուր :

ՊԱՆ. Ձեմ համարձակիր, տէր Հայր. իմ տէրն կարծէ որ ես
ասկէ հեռացած եմ, ու մահ սպառնալով վախցուց զիս որ դադա-
նարար հոս չկենամ և իւր նկատակը չիմանամ :

Հ. ԼԱԻ. Կեցիր ուրեմն, ես մինակս երթամ : — Վրաս սար-
սափ կը գայ. անհ, շատ կը վախնամ որ շարագէպ և աղէտաբեր
բան մ'եղած չըլլայ :

ՊԱՆ. Ես հոս տեղ նա զեղծի ծառին տակ պառկած ատենս ե-
րազ տեսայ որ տէրս և ուրիշ անձ մի իրարու հետ կուռեր են ու
տէրս սպաններ է դայն :

Հ. ԼԱԻ. Հռոմէոս. (առաջ ելնալով) ափսոս, ափսոս, այս ի՞նչ
արիւն է, որ այս գերեզմանին քարակոփ բերանը ներկեր է : —
Ի՞նչ կը իշխանակեն այս տիրազօրի և արինաթաթախ սուրերը որ
դունաթափ դետին նետուեր են այս խաղաղութեան վայրատեղին :
(Դամբարանս մէջ կը մտնէ :)

Հռոմէոս, վա՛հ, դեղնած : — Միւսն ո՞վ է. ի՞նչ, Պարիսն ալ, ա-
րիւնի մէջ թաթախուած : Ա՛հ, այն ի՞նչ ապաշնորհ ժամ է ե-
ղեր, որ ասանկ կոծելի դիպուածով մ'ինքզինք յանցաւոր կ'ընէ :
— Տիկինը կը շարժի :

ՃԻՒՆԵՆԻՆԱՆ ԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒԹՅՈՒՆՔ

ՃԻՒՆ. Ո՛հ, միթիմարիչ Հայր, ո՞ւր է ամուսինս. հիմա միտքս
ինկաւ ուր տեղ պիտի զանուէի, ուր որ եմ իրացնէ : — Հոս-
մէոս ո՞ր է :

(Ներսէն աղմուկ :)

Հ. ԼԱԻ. Աղմուկ մի կը լսեմ, տիկին, սա մահուան վարակախ-
տութեան և տարօրինակ քունի բոյնէն դուրս ել : Անդիմադրելի
կարողութիւն մի՛ մեր բոլոր նպատակները կործանեց. ել, ել եր-
թանք, ամուսինդ՝ սա տեղ ծոցիդ մէջ մեռած է, նոյնպէս և Պա-
րիսը. քա՛նէ, ես զքեզ սրբակրօն միանձնուհեաց կուսանոցը կը
գնամ. այլ ևս բան հարցնելով մի՛ կենար, աչհապանները վրայ

կը հասնին. քալէ, քալէ երթանք, աղջիկս ձիւլենդդա: — (Նստիմա՛ն) Ալ աւելի կենալու չեմ համարձակիր: (Ի՛նչէն:)

ՃԻՒԼ. Գնա՛, դո՛ւ գնա ասկից, ինչու որ ես չպիտո՛ երթամ: — Այո ի՛նչ է, հարազատ սիրականիս ձեռքին մէջ կափուած բաժակ մի. հասկցա՛յ, իւր կենաց՝ թոյնով տարածամ՝ մահ մ'է տուեր: — Ա՛հ, տընաչէն. ամե՛նը խմցիր, գէթ սիրոյ համար կաթիլ մի չթողուցիր որ ետքն օգնէ ինձ: — Գոնէ չըթուներդ համբուրեմ, գուցէ բարեբաղդաբար քիչ մի թոյն մնացած է վրանին, որով մոտիւ թարական մահ մ'ընդունիմ: (Կը համբուրէ:) Ո՛հ, չըթուներդ դեռ տաք են:

Ա. ԳԱՀ. (Ի՛նչու) Մանչ, ցուցուր նայինք, — ո՞ր կողմէ:

ՃԻՒԼ. Մարդ կը գայ, աղմուկ կը լսեմ: — Ուրեմն չերկնցնեմ: — Ո՛վ երջանիկ դաշոյն. (Հասնողի զայն շարժումը զննելով) ահա քո պատեանդ, (Էսպէս ինչ դարձէ) հոգ ժանգոտ: ու թող որ մեռնիմ: (Հասնողի շարժումը զննելով) — Ինչու մեռնիմ:

ԳԱՀԱԳԱՆԻ. ԳԱՐԻՍԷ ՄԱՆԻՔԻՆԻ. ԳԵՐԻՆԻՆԻ:

ՄԱՆԻՔԻ. Ահա սա կողմէն է տեղը, նա տեղ ուր որ ջահը կը վառի:

Ա. ԳԱՀ. Բոլոր գետինը արխնուայ է: Փնտռեցէք հետազօտութեամբ գերեզմանապարտեզին մէջ: Ձեզմէ քանի մի հոգի երթան ու ո՛վ որ գտնեն՝ թող բռնեն: (Գտնի մի Պահապաններ Ի՛նչէն:) Ափսո՛ս, խղճալի տեսարան. ահա կոմսն սպաննուած պառկեր է: — Ճիւլենդդան ալ դեռ արիւնը կը հոսէ. մարմինը տաք է, ու նոր է մեռեր, որ երկու օր առաջ հոս տեղս թաղուեցաւ: — Աագիցէք, իմաց տուէք իշխանին, — վաղեցէք Գաբուլեանց տունը, — գնացէք, ո՛տք հանեցէք Մոնդակեանները. մէկ քանինիդ ալ ամեն կողմ հետազօտեցէք: (Ուրիշ Պահապաններ ալ Ի՛նչէն:)

Այս թշուառներուն պառկած տեղը տեսանք, բայց այս բոլոր աղէկոտոր թշուառութիւնները ինտո՞ր տեղի են ունեցեր, առանց հանդամանքները գիտնալու չեմ կրնար տեղեկանալ:

ՈՐԻՆ ԿԵՆԻ ԴՈՒՆԻՆԻՐ ԳԱԼՔԱԶԱՐԻՆ ԿԵՐ ԵՐԵՆԻՆ :

Բ. ԳԱՀ. ԱՆՏԱ ՀԱՌՈՒՄՈՒՆԻՆ ՄԱՐԴՐԸ՝ ՉՈՐ ՂԵՐԵՂՄԱՆԱԿԱՐԻՄԵՂԻՆ ՄԷՂ
ԴՈՒՄԻՐ :

Ա. ԳԱՀ. ԲՈՆՆԵՂԷՔ, ՃԵՌՔԵՐԻՆԵՂ ԿՓԱԽՆԻՆ, ՄԻՆԷՂՐԻՆ ԽՆՍԱՆՂ
ՀՈՍ ԴԱՅ :

ՈՐԻՆ ԿԵՆԻ ԴՈՒՆԻՆԻՐ ԼԱԲԵՆՏԻՈՒՆԻՆ ԿԵՐ :

Գ. ԳԱՀ. ԱՆՏԱ ՃԵՂ ԿՐՈՆԱՌ ՈՐ ՄԻՐ, ՈՐ ԿՐ ԴՈՂՂԴԱՅ, ԿՐ ՀԱՌԱՀ
ՐԱ ԿՐ ԼԱՅ : ՍԱ ՃՈՂԻՆ ՈՐ ԲՐԻՆՂ ԽՐ ՃԵՌՔԻՆ ՍՈՒՆՔ, ԵՐԲ ԿՅԱ ՂԵ-
ՐԵՂՄԱՆԱԿԱՐԻՄԵՂԻՆ ԿՈՂՄԻՆ ԴԷՍԻՆ ՎԱՐ ԿԻՎՆԵՐ :

Ա. ԳԱՀ. ԱՅՂ ՄԱՐԴՐԸՆ ՍԼ ՄՆԺ ԿԱՍԿԱԺ ՈՆԻՄ. ԿՐՈՆԱՌՈՐՆ ՍԼ
ՎՄՐ ԴՐԵՔ :

ԻՇԽԱՆՆ ԿԵՐԻՆԻՆԻՐԻՆ ԵՐԵՆԻՆ :

ԻՇԽ. ԱՅՈ ՔԻՆԷ ԿԱՆԽԱՅԱՐԴՈՅ ԴԺՍԿԱՏԵՀՈՒԹԻՆ Է ՈՐ ՄՆԵՐ ՍՈՒՄ
ԿՈՍԱՆԱՆ ՀԱՆԳՍԱՌՈՒԹԻՆԷ ԿՐ ԴՐԿԷ ՂՄՆՂ :

ԴԱՐՈՒԼԻՏ, ՏԻՎԻՆ ԴԱՐՈՒԼԻՏ ԵՐԵՆԻՆԻՆ ԵՐԵՆԻՆ :

ԴԱՐ. ԱՅՈ ՃԱՅՆ ՃՈՆՆՆԵՐՆ ՔԻՆԷ ԵՆ ՔԱՂՔԻՆ ՄԷՂ, ՈՐՈՎ ՍՈՒՆ
ՐԱ ՎԵՐԱՅ ԿՐԼԱՆ :

ՏԻՎ. ԴԱՐ. ԲՈՂՈՐ ԺՈՂՈՎՈՐԴՔ ՓՈՂՈՅՆԵՐՈՆ ՄԷՂՆ ԵՆ ԻՆԿԵՐ՝ ՈՐՐ
— ՀԱՌՈՒՄՈՒՆ, ԿՐ ԿՐՈՒՄ, ՈՐՐ — ՃԻՆԵԴԴԱՅ, ԿՐ ԿԱՆԷ ԵՆ ՈՐՐ
— ՊԱՐԻՆ ԿՐ ԴՈՒՆ, ԵՆ ԱՄՆԻՔՆ ՍԼ ԲԱՐԺՐ ԱՂԱՂԱԿՆԵՐՈՎ ԿԷՍԻՆ ՄՆԵՐ
ԴԵՐԵՂՄԱՆԱԿԱՐԻՄԵՂԻՆ ԿՐ ԴԻՄՆԻՆ :

ԻՇԽ. ԱՅՈ ՔԻՆԷ ՎՏԱՂՄՈՒԿՆԵՐ ԵՆ ՈՐ ՄՆԵՐ ՎԿԱՆՋՆԵՐՈՆ ԿՐ ՀԱՍ-
ՆԻՆ :

Ա. ԳԱՀ. ՎԵՀԱՓԱՅԼ ՍՈՐ, ՎՏԱՌ ՊԱՐԻՆ ԿՐՄՈՐ ՍՈՒ ՍՈՒՆ ՍԱՄՆ-
ՆՈՒՄ ԿԱՌԿԱԺ Է. ՀԱՌՈՒՄՈՒՆ ՄՆՈՒՄ. ԵՆ ՃԻՆԵԴԴԱՅ՝ ՈՐ ՀԱՍՈՆՅ
ՄՆՈՒՄ ԿՐ ԿԱՐԺՈՒՆ, ԴԵՌ ՍՈՒՐ Է ՈՒ ՀԻՄԱ ՆՈՐ ՍԱՄՆՆԵՐ ԵՆ :

ԻՇԽ. ՓՆՈՒՆԵՂԷՔ, ՀԱՐՅՈՒՓՈՐԺ ԸՐԷՔ, ՈՒ ԽՄԱՅԷՔ ՆԱՅԻՆՔ ԱՅՈ
ՔՐԻՆԱՏԵՂ ՍԱՄՆՈՒԹԻՆՆԵՐՐ ՈՐԻՆ ԺԱՅԵՐ ԵՆ :

Ա. ԳԱՀ. ՀՈՍ ՍՈՒՂ ԿՐՈՆԱՌ ՈՐ Մ՝ՈՒ ՍԱՄՆՆՈՒՄ ՀԱՌՈՒՄՈՒՆ ՄԱՐ-
ԴՐ ԿՅԱ, ՈՐՈՅ ԲՈՎԷՆ՝ ԱՅՈ ՄՆՈՒՄ ՄԱՐԴՐՈՅ ԴԵՐԵՂՄԱՆՆԵՐՐ ԲԱՆԱԼՈՒ
ԴԱՐՈՐ ՈՐԺԻՐՆԵՐ ԿՐՈՒՆԵՂԱՆ :

ԳՐԲ. Ո՛վ Աստուած իմ: — Ո՛հ, կինս. տես զառկնիս ո՞րքան թրին կը թափէ. այս դաշտինը սխալմամբ միտած է. ինչու որ, — ո՛հ, նայէ՛, նայէ՛. Մոնղոլեանին կռնիին վրայ մնացած պատեանը պարապ է, — ու աղջկանս կուրծքը՝ սխալմամբ դաշտինն պատեպին է իղեր:

ՅԻՊ ԳՐԲ. Այս ինչ ձին է որ եկաւ. զլխուս. այս մահուան տեսարանը, զանդակ մի կը նմանի, որ սլառաւթեանս՝ դերեզմանին մատեցած ըլլալուն ազդը հնչէ ինձ:

ԽՈՆԻՍԿԵՍ և **ԴԵՆԷ:** Եւ **ԴԵՆԷ:**

ԻԶԽ. Եկաւ նայինք, Մոնղոլէս, ինչու որ դու կանուխ պրծնցած ես, որ քո որդւոյդ ու ժառանգիդ կենացը կանխադոյն արշալոյսին մէջ զբկուիլը տեսնես:

ՄՈՆԻ. Ափսո՛ս ինձ, բարձրապատիւ իշխան, այս գիշեր կինս մեռաւ, որու մահուան պատճառը՝ զառակիս աքսորմանը համար ունեցած սրտի կսկիծն էր. նայինք ծերացեալ տարիքիս դէմ դեռ ճակատագիրս ի՞նչ դժբաղդութիւններ է պատրաստեր:

ԻԶԽ. Նայէ՛ որ տեսնես:

ՄՈՆԻ. Ո՛հ անխոհեմ, այս ի՞նչ անմտութիւն է որ հօրմէդ առաջ գերեզման մտնիլու արտորացիր:

ԻԶԽ. Լուտանախօս բերանդ գոցէ՛ քիչ մի, մինչև որ այս բոլոր երկրայական դիպուածոց լուծմունք մի տրուի, և իմանանք թէ ո՞ր կէ ծագեցան, զլխաւոր պատճառն ի՞նչ է, ի՞նչ բանէ առաջ եկած են, որկէ ետք ձիւ պղծից զլխաւոր կսկծացողը ես կ'ըլլամ, ու ձեզի հետ մինչև դերեզման իսկ կ'առաջնորդեմ: Նոյնհետայն հանդուրժեցէ՛ք, ու թողուցէ՛ք որ տարաբաղդութիւնը համբերութեան դերին մնայ: — Առաջ բերէ՛ք կասկածաւոր մարդիկը:

Հ. ԱԸՒ. Ես ամենէ կասկածաւորն և ամենէ նուազակարողն եմ. Այսու ամենայնիւ, այս սոսկալի մարդասպանութեանց համար ինձմէ աւելի կասկածելու տեղի կը տան ժամանակն ու տեղը: Ահա՛ ես հոս կեցիւր եմ որ ինքզինքս ամբաստանեմ և անմեղադիր ընեմ, քս ինքզինքս դատապարտեմ և ես ինքզինքս քաւեմ:

ԻՀԽ. Ուրեմն ըսէ՛ նայինք շուտով դուն այս իրողութեանց վրայօք ինչե՛ր գիտես :

Հ. ԼԱԻ. Կարճ ընեմ, ըստ որում շունչս շատ ատեն չէ որ ըսկսաւ ընդհատել, վասն որոյ երկայն պատմութիւն չպիտի կաբեանամ ընել :

Հռոմէոս՝ որ սա տեղ մեռած կը կենայ, սա ճիւլեհգդային էրիկն էր, և այն ալ՝ որ նա տեղ մեռած պառկեր է, այս Հռոմէոսին հաւատարիմ կ'իլիկն էր. զերենք պսակողը ես էի և իրենց զաղաւարար կարգուած օրը՝ Գիպալտոսի կենաց վերջին օրն էր, որու վաղահաս մահուան պատճառաւ նոր փեսայն այս քաղքէն աքսորուեցաւ, որու վրայ, և ո՛չ թէ Գիպալտոսի վրայ ճիւլեհգդայան չափս կ'սկծեցաւ : 'Դուք՝ — իւր տրամութիւնը վրայէն փարատելու համար, — Պարիս կոմսին հետ նշանեցիք, ու ոտք կոխեցիք որ բռնի կարգէք զինք : — Ասոր վրայ ինքն ալ իմ՝ քովս եկաւ յուսահատական կատաղութեամբ մի, թախանձելով զիս, որ կամ իրեն ճամբայ մի սովորեցնեմ որով կարող ըլլայ երկրորդ ամուսնութենէ թաղաւելու, և կամ հոն տեղ խուցիս մէջ ինքզինք տպաննէ : Այն ժամանակ ես ալ, ըստ տեղեկութեան արհեստի՝ իրեն թմրեցուցիչ դեղաջուր մի տուի : որ իւր աղբիւնքն ուղածիս պէս ազդեց վրան, ինչու որ, միտելի պէս ահագնաց մնաց. նոյն ժամանակին Հռոմէոսին դիր դրեցի, որ այս աղետալի գիշերու հոս գոյ գտնուի : որպէս զի ըմպելիքին զօրութիւնը սպառելու ժամանակ՝ կեղծ դերեղմանին մէջէն ազատէ զայն : Բայց թղթատարս, որ Հայր Յովհաննէսն էր, ճամբան դիպուածով մի արգիլուելով, երէկ գիշեր նամակս ետ բերաւ ու ինձի տուաւ : Իմ ալ ճարս հատած, և լայ միտակս. և իր արթննալու ժամանակներուն՝ իւր ազգականաց դերեղմաններուն մէջէն առնելով քով գնացի, այն մըսօք՝ որ առնեմ զինք ու խցիս մէջ դաղաւնի պահեմ : մինչև որ Հռոմէոսին վարպետութեամբ մ'իմաց տալով իրեն յանձնեմ : Բայց երբոր եկայ, (որ իւր սթափելէն դրեթէ քանի մը բոպէ առաջ էր) նայեցայ որ ազնուական Պարիսը և հաւատարիմ Հռոմէոս իրենց դեռահաս կեանքերնին աւանդած մեռած են : ճիւլեհգդան արթընցած ժամանակ աղաչեցի զինք որ հետս գայ՝ ու Աստուծոյ խրկած

խրատը համբերութեամբ տանի, բայց նոյն կէտին դուրսն աղմուկ լսելով, թողուցի գերեզմանէն փախայ, ըստ որում, ինք յուսահատութեան կէտի հասնելով չէր ուզեր որ հետոյ դայ, այլ, (ինչպէս որ կ'երեւի) բռնութիւնն իւր վրայ է բանեցուցեր: Ահա այսքան գիտեմ ես. և իւր ամուսնութեան պաղանեացն ալ իւրեան դայելուհին մասնակից է: Հիմակ, թէ որ այս չարաբաղդութեանց մէկն ալ իմ սխալմամբս պատճառած են նէ՝ թող իմ բազմամեայ ծերութիւնս, օրինաց խստասպահանջ անաչառութեամբը, իր ժամանակէն ժամ մ'առաջ զոհուի:

ԻՇԽ. Մենք մինչև հիմա դքեղ սրբակեաց մարդ կը ճանաչենք: — Ուր է Հռոմէոսի ծառայն. նայինք այն ինչ կ'ըսէ ասոնց վերայօք:

ՊԱՆ. Ես՝ երբ ճիւլեէդդայի մահուան լուրը իմ տիրոջս որ բերի՝ իսկոյն Մանդուլայէ սուրհանդակով մեկնեցաւ ու շիտակ հոս այս գերեզմանատունն եկաւ: Ահա սա նամակն ալ պատուիրեց ինձ որ կանուխելի իւր հօրը տամ. անկէ՝ տը մահ սպառնալով ստիպեց զիս որ հեռանամ ու դամբանատան մէջ չմտնեմ, վասն որոյ ես ալ զինք հոն թողուցի ու դացի:

ԻՇԽ. Տո՛ւր ինձ նամակը նայիմ անդամ մի: — Ո՛ւր է կոմսին մանկլաւիկը, որ պահապանները ոտք հանեց: — Քո տէրդ ինչ ըրաւ հոս, մարդ:

ՄԱՆԿԱ. Ինք ծաղիկներով հոս եկաւ որ իւր հարսնցուին գերեզմանը զարդարէ և ինձ խստիւ պատուիրեց որ հեռու կայնիմ: Մէկ մ'ալ նայիմ որ մարդուն մէկը ջահով կը գայ որ գերեզմանը բանայ. անկէ՝ տք երբ տէրս վրան սուրը որ քաշեց, շուտով վազեցի որ պահապաններուն իմաց տամ:

ԻՇԽ. Այս նամակը՝ կրօնաւորին խօսքերը, տարփաւորաց փոխադարձ սէրը, և ճիւլեէդդայի համար առած մահուան լուրը իրաւ կը հանէ. ինքն ալ մէջը կը դրէ, — որ աղքատ գեղավաճառէ մի թոյն ծախու առնելով իսկոյն այս գերեզմանն է եկեր որ մեռնի և ճիւլեէդդայի հետ պառկի: — Ո՛ւր են հիմա այն ռիսերիմները: Գաբուլէա, Մոնդակէա, տեսէք անդամ մի ձեր ատելութեանց վերայ իջած պատուհառը. ինչպէս Աստուած միջոցը կը գտնէ որ ձեր

ուրախութիւնները՝ սիրով կործանէ։ Ահա ես ալ ձեր երկպառակութեանց սուտ-կոյր ըլլալու համար զոյգ մ'ազգական կորսնցուցի։¹⁾ Ամենքս ալ պատժուած ենք։

ԳԱՐ. Ո՛հ, եղբայր Մանգակէս, տուր ձեռքդ։ այս ըլլայ թողիմ աղջկանս իրաւունքը, ինչու որ ասկէ աւելի բան չեմ կրնար պահանջել։

ՄՈՆԴ. Բայց ես կրնամ ասկէ աւելին տալ քեզ. վասն զի ես իրեն համար ոսկեձոյլ արձան կանգնել տամ պիտի, որպէս զի, քանի որ Վերոնա այս համբաւով անուանի եղած է, ուրիշ արձան մ'երբէք չիւնենգգայի սիրոյն և հաւատարմութեանը պատիւը չըստանայ։

ԳԱՐ. Հռոմէոս ալ նոյն փառաւորութեամբ իւր հարսին քով պիտի կանգնուի, որք մեր թշնամութեան անմեղ զոհեր եղան։

ԻՇԽ. Առաւօտը՝ սգաթախիծ խաղաղութիւն մի կը բերէ իւր հետ. արեւը՝ իւր կսկածանքէն երեսը չպիտի ցուցնէ այսօր։ Գնացէք ասկէ, որ այս սպալի իրողութեանց վրայ աւելի տարաձայնութիւններ լսուին։ Չեզմէ ոմանք պիտի ներուին և ոմանք պիտի պատժուին. ըստ որում չիւնենգգայի և իւր Հռոմէոսի դէպքէն անշուշտ աղէտարկած պատմութիւն մի եղած չէ երբէք։

¹⁾ Մերկուտիսը և Պարիսը, Բն.

ՎԵՐԱ ՀՈՍՏԻՍՈՒՆ ԵՒ ՃԻՆԵՆԻՒՆԱՅ

Handwritten signature or mark.

